

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

8. Millî Mevlâna Kongresi

(TEBLİĞLER)

6-7 Mayıs 1996

KONYA

Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, 1997

Selçuk Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 9.6.1997 tarih ve 97/133 sayılı onayı ile 750 adet basılmıştır.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ 1997-KONYA

İÇİNDEKİLER

AÇIŞ KONUŞMASI

- Prof. Dr. Abdurrahman Kutlu

VIII. Millî Mevlânâ Kongresi Açış Konuşması 3

TEBLİĞLER

- Doç. Dr. Adnan Karaismailoğlu

Mesnevi’de “İlim” Kavramı 7

- Prof. Dr. Abdülmecid Fourcroy

İslam Tasavvufu ve Batı19

- Doç. Dr. Ahmet Sevgi

Gönül Kâbesi ve Mevlânâ..... 29

- Prof. Dr. Hüseyin Ayan

Sefine-i Nefise-i Mevleviyân’a Göre Mevlevilik 37

- Şefik Can

Göklerde ve Yeryüzünde Hiçbir Varlık Yoktur ki “Allah’ı Tesbih Etmesin” Ayetin “Hazreti Mevlânâ” Tarafından Açıklanması 43

- Doç. Dr. Emine Yeniterzi

Türk Basında Mevlânâ Enstitüsü 53

- Dr. Mehmet Önder

Mevlânâ ile Şems’in Konya’da Buluştukları Yer..... 65

- Prof. Dr. İsmail Yakıt

Mevlânâ'da Akıl ve Aklın Kritiği..... 73

- Prof. Dr. A. Osman Koçkuzu

Mesnevî'nin Beşinci Defterindeki, Peygamberimize ve Sözlerine
Yapılan Atıflar 95

- Prof. Dr. İsmet Kayaoğlu

Mevlânâ'da Tabiat Sevgisi 115

- Dr. Erdoğan Erol

Mevlevilikte Çorap Mest 125

- Prof. Dr. Gönül Ayan

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Fîhi Mâ-Fîh İsimli Eseri ve
Mevlânâ'nın Günümüze Aktarılması 135

- Faruk Çelebi

Yediyüz Senedir Açıklanmayan Hakikat..... 143

- Yrd. Doç. Dr. Abdullah Öztürk

Modern İnsanın Buhranlarına Hz. Mevlânâ'nın Mesajları 145

VIII. MİLLÎ MEVLÂNÂ KONGRESİ
AÇIŞ KONUŞMASI
(6 Mayıs 1996)

Prof. Dr. Abdurrahman KUTLU
REKTÖR

Selçuk Üniversitesi Hz. Mevlânâ'nın hayatını, eserlerini ve fikirlerini, kültür ve tefekkür tarihimizdeki yerini araştırmak ve tanıtmak azmindedir. Bu nedenle faaliyetlerimizden biri olarak bugün "VIII. Millî Mevlânâ Kongresi"ni gerçekleştirmekteyiz.

Hz. Mevlânâ'nın babası Bahâuddin Veled, XIII. asrın başlarında ve muhtemelen bugünlerde ailesiyle Konya'ya geldiğinde bilginlerin, sultan ve idarecilerin halk ve öğrencilerin oluşturduğu bir ilgi ve sevgi halkasıyla karşılaştı. Konya bu yıllarda, Anadolu Selçukluları'nın siyasî merkezi olmasının yanısıra bir ilim ve irfan merkezi olma özelliğini de kazanmıştı. Mevlânâ, 40 yaşına kadar öncelikle "Alim" vasfıyla, sonrasında ise "Halk Aşığı Mutasavvıf" bir kişi olma özelliğiyle bu merkezin en önde gelen şahsiyeti oldu. Artık o geride bıraktığı eserleri, bağlıları ve sevenleri vasıtasıyla XX. asırda da önemini korumakta, fikirleriyle insanlığın hizmetinde bulunmaktadır. Türk kültürü, edebiyatı ve sanatı içerisinde özel bir yeri olan Mevlânâ ve Mevlevîlik, bugün dünyanın dikkatini çekmekte, eserleri üzerinde yapılan çalışmalar her geçen gün artmakta, önceki asırlarda çoğunlukla Türkçe ve Farsça kaleme alınan onunla ilgili eserler, bugün hemen bütün dünya dillerinde görülmektedir.

Eserleri ve fikirleri üzerinde yapılan çalışmalar dünyada toplumsal dayanışmaya, ferdî huzura, kültürel zenginliğe önemli katkılar sağlamaktadır.

Akla, bilime, doğru inaniş ve ilâhi âşka önem veren; huzura, merhamete ve sevgiye davet eden çağrısı, tarihte Anadolu Selçuklu Kültür ve Medeniyeti'nin merkezi olan Konya'dan Türkiye'ye ve dünyaya yankılanmaya devam edecektir. O'nun sözlerini ve tavsiyelerini tekrarlamak, anlama ve hissetmek bugünün insanları için daima bulunmaz bir imkân olacaktır. Bunlardan birkaçını bu vesile ile birlikte dinlemek ve değerlendirmek uygun olacaktır.

* Özü olmayan çekirdek nasıl filiz verir. Ruh, özü olmayan insanın sureti sadece hayaldir.

* Bedenin değeri ruhla olduğu gibi, ruhun değeri de "**Hak Sevgili**"nin nurundadır.

* Akıl; başka bir akılla birleşince ışık artar, yol bulunur. Nefis başka bir nefisle sevinirse karanlık artar, yol kaybolur.

* Akıllı bir kişiden bir eziyet doğsa da cahilin vefasından daha iyidir.

* İlim gönüle aksederse arkadaş olur, bedene yansırsa yılan olur.

* Uygunsuz kişilere minnet etmekten kurtulmak için kendi içinde bir kaynak ara

* Sevgi, acıları tatlıya çeker, götürür. Zira, sevgilerin esası doğru yola götürmektir. Küskünlük ise tatlıyı acılığa sürükler. Acı, tatlıya yenilebilir mi?

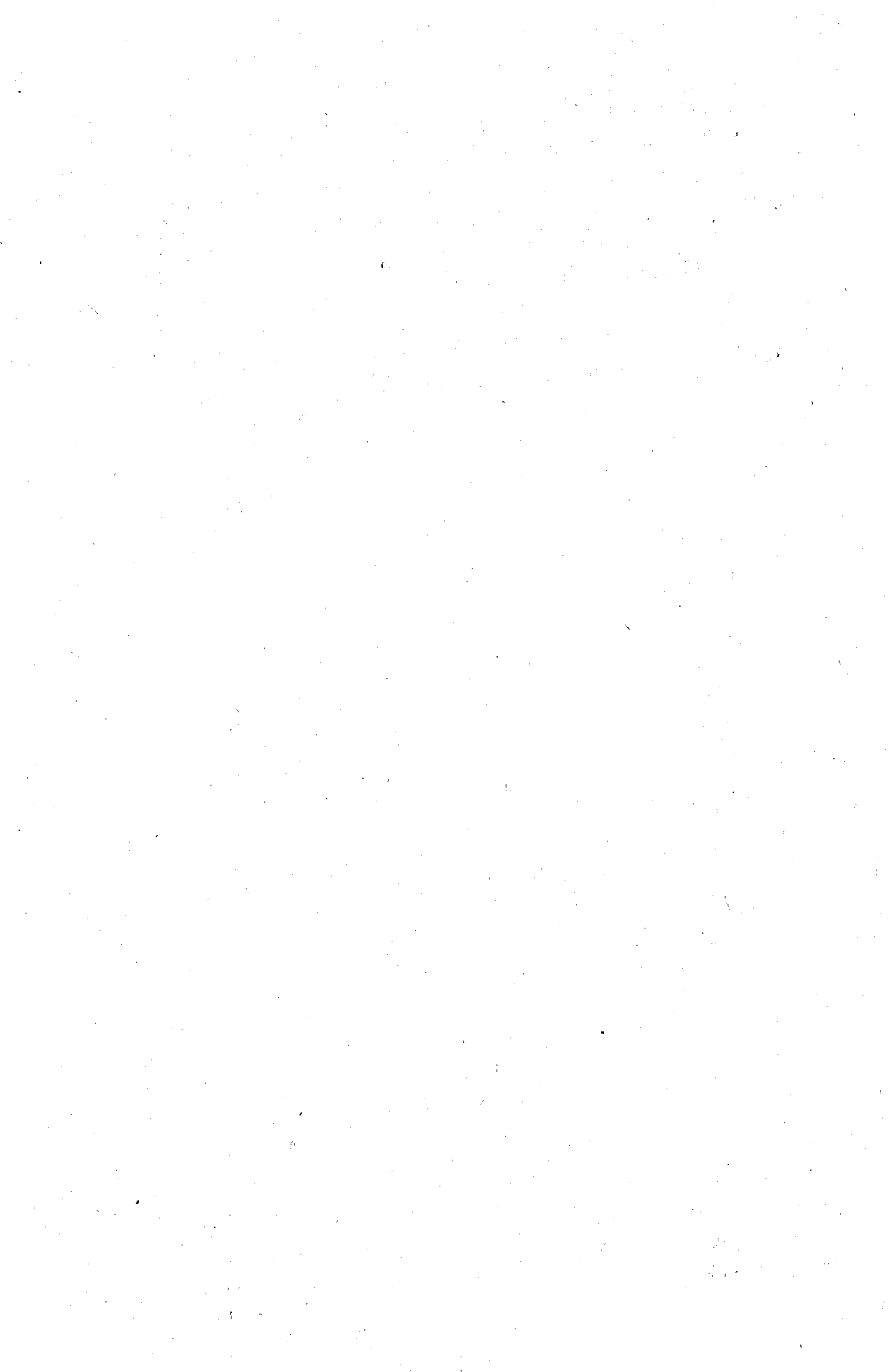
* Ümitsizlik tarafına gitme, ümitler vardır. Karanlık yöne gitme, güneşler vardır.

* Her ağlamanın ardından bir gülüş vardır. Sonrasını gören kişi mübarek bir kuldur. Akarsu bulunan yer yeşerir. Gözyaşı olan yerde rahmet olur.

Hiz. Mevlânâ'nın başta Mesnevî'si olmak üzere, eserlerindeki insan ve kâinatla ilgili İslâm'a ve dinî kaynaklara dayalı değerlendirmeleri, kişisel ve toplumsal zaafllara gösterdiği çözümleri, bugün bütün dünyanın dikkatini çekmektedir. Ayrıca O'nun, çevresinin ve sevenlerinin öz kültürümüze düşünce, sanat, edebiyat ve musiki alanlarında kazandırdıkları her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. O'na karşı büyük bir teveccühün görüldüğü bu yıllarda, bu kongre benzeri ve diğer ilmî çalışmaların biraz daha canlılık ve

özelliik kazanması gerekmektedir. Bu yönde Üniversitemiz bünyesinde yeni çalışmalar plânlanmakta, Aralık ve Mayıs aylarında icra edilmekte olan kongre, sempozyum veya konferansların özellikle Aralık ayında ihtifal günlerinde geniş katılımı bir şekilde gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. Gerek ilmî çalışmalar ve gerekse kongreler hususunda ülkemizde ve yurt dışında bulunan bilim adamlarından ve araştırmacılardan daha çok yararlanma yoluna gidilecektir.

“VIII. Millî Mevlânâ Kongresi”nin başarılı geçmesini diler, tebliğleriyle kongreye katılan zevata ve sizlere teşekkür ederim.

MESNEVÎ'DE "İLİM" KAVRAMI

Doç. Dr. Adnan Karaismailoğlu *

Arapça master olarak bilmek, isim olarak bilgi, bilim anlamlarına sahip olan ancak kullanım yerleri ve şekilleri itibariyle anlam ve tariflerinde birçok tafsilatı barındıran "ilim" kavramı, Mevlânâ tarafından Mesnevî'sinde çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. "İlim" kavramı, bu eserde bazen sadece genel, soyut bir şekilde bilgi anlamında, bazen de çeşitli bilim dallarının bilgisinden; hayatı, gerçeği kavramaya rehberlik eden ilahî bilgiye kadar uzanan bilgiler, bilimler anlamında yüzlerce beyitte görölmektedir.¹ Bu konudaki malumat, bugün de bizlere yardımcı olacak bir çeşitlilik ve özellik arz etmektedir. Burada bilginin önemi, insan-bilgi münasebeti, eşya ve olayların bilgisi, ilahî bilgi gibi hususlar Hz. Mevlânâ'nın ifadeleriyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

İlim ve bilgi ile ilgili mevzular İslâm dünyasında, gerek Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i şerîflerdeki kesin ve tafsilatlı vurgulamalarda ve gerekse Eflatun (ölm. M.Ö. 348-347) ve Aristo (ölm. M.Ö. 332)'dan Farâbî (ölm. 950) ve İbn-i Sînâ (ölm. 1037)'ya; Mâverdî (ölm. 1105) ve Gazzâlî (ölm. 1111)'den İbn Haldûn (ölm. 1406)'a ve birçok alime uzanan anlayış ve değerlendirmeler sayesinde önemli bir yer tutmaktadır. İlimlerin önemi,

* S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi.

¹ Makalede işaret edilen beyitlerin dışında meselâ şu beyitlerde: *Mevlânâ, Mesnevî*, nşr.trc., Şerh., Reynold A. Nicholson, I-VIII, London, 1925-1940; Krş.— Çev.: Veled İzbudak, Gözden Geçiren Abdölbaki Gölpınarlı, I-VI, İstanbul, 1988. I, 256, 1010, 1015, 1016, 1234, 1882, 1883, 2360, 3221, 3763; II, 641, 1422, 2327, 2427, 2429, 2436, 3095, 3103, 3265, 3266, 3318; III, 1130, 1371, 2429, 2710, 2990, 4109, 4333, 4676; IV, 1498, 1516, 3168, 3352; V, 379, 1379, 1405, 1408, 1562, 1563, 2104, 2112, 2119, 2763, 3692, 4157; VI, 250, 823, 1932, 2063, 3173, 4013

konuları, bilim dalları, ilim öğrenme ve öğretme usulü, öğretmen ve öğrencinin âdabı, bu anılan bilginlerin ve diğer bazılarının eserlerinde özenle izah edilmiştir. Bu eserlerden hem ilimleri tanıtan hem de usul ve âdabı anlatan ve belki de bu türdeki eserlerin sonuncusu olan bilimler ansiklopedisi hüviyetindeki *Mevzû'âtu'l-rulûm* isimli kitap büyük öneme sahiptir. Taşköprizâde İsmâmeddin Ahmed Efendi (1495-1561)'nin *Miftâhu 's-sa'âde* ve *Misbâhu's-siyâde* isimli ve üçyüzü aşkın bilim dalını, bilginleri, eğitim usul ve âdabını konu edinen Arapça eserini, oğlu Kemâleddin Efendi (1522-1621) ilavelerle ve *Mevzu'atu'l-'ulûm* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bu eserde fıkıh alimleri arasında yer verilen Mevlânâ hakkında "Mevlânâ Celâleddîn el-Konevî ile maruftur" denilmektedir.² 1621 yılında vefat eden Kemâleddîn Efendi'nin Mevlânâ için Konyalı sıfatını kullanması ve onu böyle takdim etmesi önemli olsa gerektir.

Bu derece bilgiyle, ilimlerle ilgilenen bir medeniyet içerisinde ve bu medeniyetin önemli simalarından biri olan Hz. Mevlânâ, *Mesnevî*'sinde bazı vesilelerle çeşitli bilgi ve ilim dallarının adını zikretmiş, bazı bilim anlayışlarını adlandırmış ve bir kısmı hakkında izahlarda bulunmuştur. Bazılarına bu tebliğ içerisinde işaret edilecek olan bu bilimlerin adlarını, onun kullanım biçimiyle şu şekilde sıralayabiliriz:

İlm-i vahy, ilm-i nakl, ilm-i din, ilm-i yakîn, ilm-i Hüdâ, ilm-i tahkîkî, ilm-i ledün, ilm-i levh-i kül, ilm-i nakl, ilm-i ta'lîmî, ilm-i taklîdî, ilm-i goftârî, ilm-i mekr, ilm-i sihr, ilm-i hendese, ilm-i nücûm, ilm-i tıb, ilm-i felsefe, ilm-i münâcât

Mevlânâ'nın ilim anlayışı, önem verdiği bilgiler elbette dinî ve tasavvufî bakışının etkisi altındadır. Öncelikle onun bu anlayışını doğrudan değerlendirme yoluna gitmeden uygun gördüğümüz bir sıralama ile konuyu ele alacağız, ancak bu husustaki anlayışı da tabii olarak yer yer kendini gösterecektir.

² Kemâleddin Mehmed Efendi, *Mevzû'â-tu'l-ulûm*, I-II, İstanbul, 1315/1897, II. 744-746.

Mesnevî’de ilme verilen önemi gösteren beyitler görülür. İlim için “Beşerden amaç, ilim ve hidayettir³”, “Ruh, ilim ve akılla dosttur⁴”, “Köpek dahi ilim öğrenince sapıklıktan kurtulur, ormanlarda helal av avlanır⁵” ifadelerini kullanmaktadır.

Su beyitlerde de bilginin ve bilgili olmanın önemine işaret eder:

خاتم ملك سليمانست علم جملة عالم صورت و جانست علم

“Bilgi Hz. Süleyman iktidarının saltanat mührüdür. Bütün âlem ceset, ilim ruhtur⁶”

جملة دانایان همین گفته همین هست دانا رحمة للعالمین

“Bütün âlimler” alim âlemlere rahmettir” diye söylemişlerdir⁷”

كل عالم را سب و دان ای پسر كو بود از علم و خوبی تا بسر

“Ey oğul! Bütün dünyayı ağzına kadar ilim ve güzellikle dolu bir testi bil⁸.”

Mesnevî’de anlatılır ki, bir padişah, dünyada meyvası âb-ı hayatın özü olan bir ağaç bulunduğunu, duyduğunda adamlarından birini bunu bulmak için görevlendirir. Sonuçta ümitsizliğe kapılan bu şahsa bir pîr-i fânî gerçeği şu şekilde izah eder:

شیخ خندید و بگفتش ای سلیم این درخت علم باشد در علیم
بس بلند و بس شگرف و بس بسیط آب حیوانی ز دریای محیط

“Şeyh güldü ve ona şöyle dedi: Ey akıllı kişi! Bu ağaç, bilgili kişideki ilim ağacıdır.

O çok yüksek, çok şaşırtıcı, çok geniş okyanustan bir âb-ı hayattır⁹.”

³ *Mevlânâ, Mesnevî*, III, 1992

⁴ *A.g.e.*, II, 56

⁵ *Mevlânâ, Mesnevî*, II, 1363

⁶ *A.g.e.*, I, 1030

⁷ *A.g.e.*, I, 717

⁸ *A.g.e.*, I, 2860

⁹ *A.g.e.*, II-, 3668-3669

Bu beyitlerde de Mevlânâ anlaşılır ve ikna edici bir ifadeyle ilmin gerekliliğini ve farkını vurgular:

نفع و ضرر هر یکی از موضعست علم از اینرو واجبست و نافعست

“Her bir şeyin yararı ve zararı yerine göredir. Bu nedenle ilim vaciptir ve faydalıdır¹⁰.”

علم را دو پر گمان را یک پرست ناقص آمد ظن پیر و از ابترست

...

چون ز ظن و ارست علمش رو نمود شد دو پر آن مرغ یک پر بر گشود

“Bilginin iki kanadı, şüpheninse bir kanadı vardır, zan eksik, kusurludur.

.....

Kişi zandan kurtulunca ilme kavuşur. O bir kanatlı kuş iki kanatlı olur, uçar¹¹.”

Onun bilgiyle, bilginin kazandırdıklarıyla ve ilimle meşgul olanlarla ilgili güzel benzetmelerini, ince nüktelerini şu beyitlerde tespit çalışalım:

گر بجهل آییم آن زندان اوست و ر بعلم آییم آن ایوان اوست

“Cehâletten söz edersek o Allah’ın zindanıdır. İlimden bahsederseniz o, onun köşküdür.¹²”

میل جان اندر ترقی و شرف میل تن در کسب و اسباب علف
میل جان در حکمتست و در علوم میل تن در باغ و راعست و کروم

“Ruhun arzusu, hikmete ve ilimleredir. Bedenin arzusu ise bahçeye, yeşillığe, üzüme

Ruh yükselmeye ve sefere can atar; beden ise kazanca, ota, yiyeceğe¹³.”

¹⁰ A.g.e., VI, 2599

¹¹ Mevlânâ, Mesnevî, III, 1510, 1513

¹² A.g.e., I, 1510

¹³ A.g.e., III, 4438-39

خواب بیداریست چون با دانش است

وای بیداری که با نادان نشست

“Bilgiyle olan uyku uyanıklıktır, cahillerle birlikte oturan uyanık kişiye vah vah!¹⁴”

نوم عالم از عبادت به بود آنچنان علمی که مستنبه بود
آن سکون سابق اندر آشنا به ز جهد اعجمی با دست و پا

“Alimin uykusu ibadetten daha iyidir hele de gafletten uyandıran bilgi olursa

Yüzme bilen yüzücünün hareketsiz durması acemi kişinin el ayak sallamasından daha iyidir.¹⁵”

ملکت حسنش سوی زندان کشید ملکت علمش سوی کیوان کشید
شه غلام او شد از علم و هنر ملک علم از ملک حسن استوده تر

Hız. Yusuf'un güzelliği onu zindana götürdü, ilmi ise zuhal yıldızına yükseltti.

İlim ve hüner sayesinde şah onun kölesi oldu; ilim saltanatı, güzellik saltanatından, daha üstündür¹⁶.”

علم دریاییست بی حد و کنار طالب علمست غواص بحار
گر هزاران سال باشد عمر او او نگردد سیر خود از جست و جو

“İlim sonu, kıyısı olmayan bir denizdir. Bilgi isteyen ise denizdeki dalgıç.

Ömrü binlerce yıl olsa, o araştırmaktan usanmaz¹⁷”

Ayrıca Hız. Mevlânâ Mesnevî'sinde, melek, hayvan ve insanın özelliklerine işaret eden Peygamber efendimizin “Yüce Alları melekleri yarattı ve onlara akıl verdi. Hayvanları yarattı, onlara şehvet verdi; insanlığı yarattı, onlara akıl ve şehvet verdi. Kimin akli şehvetine galip gelirse o meleklerden daha üstündür. Kimin şehveti aklına galip gelirse hayvanlardan

¹⁴ A.g.e., II, 39

¹⁵ Mevlânâ, Mesnevî, VI, 3878-79

¹⁶ A.g.e., VI, 3104-3105

¹⁷ A.g.e., VI, 3881-3882

daha aşağıdır” mealindeki hadisini uzunca izah eder ve burada insanın meleğ yönünü akıl, ilim ve cömertlik kelimeleriyle ortaya koyar¹⁸.”

Şu ana kadar sıralanan örneklerde bilgi daima müspet yönüyle ele alındı. Artık bilgileri ulaştırdıkları ve kazandırdıkları makam, imkan ve özellik açısından bir ayırımı tabi tutmak gerekmektedir. Bilginin olumlu ve olumsuz sonuçlarını bugün bizzat tadarak öğrenen biz günümüz insanları için kanaatimizce çok önemli izahlar yapar Mevlânâ. Meselâ şu iki örnek bu hususa çok açık bir işaretir.

علم و حکمت بهر راه و بی رهیست
چون همه ره باشد آن حکمت تهیست

“Bilgi ve hikmet doğru yol ve eğri yol içindir. Her yer yol olsaydı hikmet boş olurdu¹⁹.”

هم سؤال از علم خیزد هم جواب
هم چنانکه خار و گل از خاک و آب
هم ضلال از علم خیزد هم هدی
همچنانکه تلخ و شیرین از ندا

“Hem sual hem de cevap ilimden kaynaklanır, gül ve dikenin toprak ve sudan yetiştiği gibi

Hem sapıklık, hem de hidayet acı ve tatlının nemden meydana geldiği gibi ilimden kaynaklanır²⁰.”

Bu noktada insana yol gösteren ilimle, onun ufkunu, görüşünü engelleyen bilgileri, bilimleri, başka bir ifadeyle bilime gerçek amacı dışında bir anlayışla bakmayı izah etmek gerekir. Özle, ruhla, anlayışla ilgili bilgi ile dünyadaki bilgi arasındaki fark şu beyitlerde görülür.

علم تقلیدی و تعلیمیست آن کز نفور مستمع دارد فغان
چون پی دانه نه بهر روشنیست همچو طالب علم دنیای دنیست
طالب علم است بهر عام و خاص نی که تا یابد ازین عالم خلاص

¹⁸ *A.g.e.*, VI, 1497

¹⁹ *Mevlânâ, Mesnevî*, VI, 1753

²⁰ *A.g.e.*, IV, 3009-3010

“Dinleyicinin hoşlanmadığı ilim, taklide ve öğretmeye dayalı bilgidir.

Zira geçim için öğrenilmiş, gönül aydınlığı için değil. Bu ilim onu isteyen kişi gibi, aşağılık dünya ilmidir.

O, insanlar için bu ilmi ister, bu dünyadan kurtulmak için değil²¹.”

علم گفتاری که آن بی جان بود عاشق روی خریداران بود
گرچه باشد وقت بحث علم زفت چون خریدارش نباشد مرد و رفت

“Ruhu, özü olmayan sözdeki ilim, alıcıların yüzüne aşiktir.
İlim tartışmasında güçlü olsa da alıcısı olmayınca ölür, gider²².”

İlim insana kolaylıklar sağlamalı, onu huzura, sükuna erdirmelidir.

علمهای اهل دل حمالشان علمهای اهل تن احمالشان
علم چون بر دل زند یاری شود علم چون بر تن زند باری شود

....

هین مکش بهر هوا این بار علم تا شوی راکب تو بر رهوار علم
تا که بر رهوار علم آیی سوار بعد از آن افتد ترا از دوش بار

“Gönül ehlinin ilimleri onları taşır, ten ehlinin ilimleri ise onların yükleridir.

İlim gönüle aksedirse yardımcı olur, ilim bedene yansırsa (bedende kalırsa) yük olur”

....

“Dikkat et! Arzuların için bu ilim yükünü taşıma, ilmin rahvan atına bin.

İlmin rahvan atına bindikçe, omzundaki yük kalkar²³”

²¹ A.g.e., II, 2429-2431

²² Mevlânâ, Mesnevî, II, 2436-2437

²³ A.g.e., I, 3446-3453

Ondan, Hak'tan habersiz olan ya da sadece adlarıyla kanaat eden, özünü, hakikatini aramayanlar içindir bu sözler. Hakkı, yaratıcıyı ve ona dönüşü bilme, her türlü bilginin önündedir.

خرده کاریهای علم هندسه یا نجوم و علم طب و فلسفه
که تعلق با همین دنیاستش ره بهفتم آسمان بر نیستش

....

بهر استبقای حیوان چند روز نام آن کردند این گیجان رموز

“Hendese biliminin, ya da nücum, tıp ve felsefe ilminin incelikleri, Bunlar bu dünya ile ilgilidir; yedinci kat semaya ulaşmazlar

Canlının birkaç gün yaşamasını sağladıkları için şu şaşkınlık onların adını “remizler”, ince şeyler koydular²⁴.”

Sözü, son asırda Batı'da bilgi felsefesiyle ilgilenen ve bilginin temelini gözlem ve deneylerde veya mantıkî tespitlerde arayanlara göre çok farklı olan hususlara nakledelim. Eşyanın hakikatini kavramadaki görüşleri şöyledir Mevlânâ'nın:

دید بر دانش بود غالب فرا زان همی دنیا بچربد عامه را
زانکه دنیا را همی بینند عین و آن جهانی را همی دانند دین

“Görmek ekseriyetle bilgiden daha ikna edicidir.

Bu nedenle dünya herkesi etkiler

Zira dünyayı hazır, elde görürler, ahireti ise borç bilirlir.²⁵”

آن یکی گل دید نقشین در وحل و آن دگر گل دید پر علم و عمل

“Biri insanı nakışlarla süslü balçıktan bir suret gördü; diğeri ilim ve amelle dolu bir balçık²⁶.”

²⁴ *Mevlânâ, Mesnevî*, IV, 1516-15

²⁵ *A.g.e.*, III, 3858

²⁶ *A.g.e.*, VI, 1144

علم بودش چون نبودش عشق دین او ندید از آدم الا نفس طین
گرچه دانی دقت علم ای امین ز آنت نگشاید دو دیده غیب بین

“Şeytanın bilgisi vardı ancak din aşkı yoktu. O, Adem’in sadece toprak suretini gördü.

Ey kendine güvenen kişi her ne kadar ilmin inceliklerini bilsen de gaybı gören gözlerin açılmaz.”²⁷

زانکه هست اندر طریق مفتتن علم کمتر از یقین و فوق ظن
علم جویای یقین باشد بدان و آن یقین جویای دیدست و عیان

“Fitneli yolda ilim, yakîn (kesin) bilgiden daha düşük seviyede, zandan daha yüksektir.

Bil ki, bilgi yakîni arar, yakîn biliş de açık bir şekilde (gaybı) görmeyi²⁸.”

İnsanoğlu için üstün meziyet olan akıl ve ilim, kişinin hakikatı görmesine de engel olabilir. Bakış ve değerlendirme noktalarında zihindeki akıl, eldeki bilgi kişiyi zaafiyete düşürebilir. “Temiz kişi akıllı olmayı nasıl ister”²⁹ diye bunu sorgulamakta Mevlânâ ve “Zeki olanlar bir sanatla kanaat ederler, fakat aptal olanlar sanattan, yaratılışından sanatkârı bulurlar”³⁰ izahı ile dikkatleri çeker. Bu tespitler ilgilendiği, bildiği bilgilere hayran kalan, hayatın ve âlemin hakikatini aramayı bırakan kişilere yöneliktir. Bu nedenle akla, bilgiye, fikre, mutlak doğru veya hakikate götüren bilgi diye bakılmaması gerekir onun ifadeleriyle;

ای بسا علم و نکاوات و فطن گشته رهرو را چو غول و راه زن

“Nice bilgi, zekâ ve anlayışlar yolcuya öcü ve yol kesici olmuştur”³¹.”

²⁷ A.g.e., VI, 260-261

²⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, 4120-4121

²⁹ A.g.e., VI, 2373

³⁰ A.g.e., VI, 2374

³¹ A.g.e., VI, 2369

Yine bu bakışa dayalı olarak her kişideki bilgi de olumlu yönler taşımayabilir. “Nâkıs kişide ilim cehalet olur”³² ifadesinde özetlendiği gibi her şahıstaki ilim güzel bir özelliği temsil etmeyebilir.

صد هزاران فصل داند از علوم جان خود را می نداند آن ظلوم

“Alim kişi ilimlerden yüzbinlerce bölüm bilir de kendi ruhunu tanımaz, bu zalim.”³³

ای بسا عالم ز دانش بی نصیب حافظ علمست آنکس نی حبیب
مستمع از وی همی یابد مشام گرچه باشد مستمع از جنس عام

“Nice alim bilgiden nasipsiz. Onlar ilmin muhafızdır, sevenleri değil.

Ancak onları dinleyen halktan olsa da bilgisinden yararlanır³⁴

بد گهر را علم و فن آموختن دادن تیغی بدست راه زن
تیغ دادن در کف زنگی مست به که آید علم ناکس را بدست
علم و مال و منصب و جاه و قران فتنه آمد در کف بد گوهران

“Kötü karakterli kişiye ilim ve fen öğretmek, eşkıyanın eline kılıç vermektir.

Sarhoş zencinin eline kılıç vermek, insan olmayanın ilim öğrenmesinden daha iyidir.

Bilgi, mal, mevki ve güç kötü karakterlilerin elinde fitne olur³⁵.”

Buraya kadar verilen örnekler içerisinde yer yer zahira batın; suretmana; gönül- beden farklılığına dolaylı olarak değinildi. Mutasavvıf bir şahıs olan Mevlânâ'nın eserlerinde bu hususu ana konu yapması, özellikle surete, görünüşe aldananların; inançta, amelde yüzeysel kalanların öze, ruha intikal edemeyenlerin olumsuzluklarını anlatması ve çözümünü boşluktan

³² A.g.e., I, 1612

³³ A.g.e., III, 2648

³⁴ A.g.e., III, 3038-3039

³⁵ Mevlânâ, Mesnevî, IV, 1436-1438

kurtulma, varlık mefhumundan sıyrıлма olarak göstermesi tabiidir. Buna dayalı olarak Mesnevî'sinde yok olma bilgisinden söz eder, bu tasavvufî anlayışı, ilim, bilgi hususunda da tatbik eder ki, ayrıca ele alınması ve suretmana mefhumları içerisinde değerlendirilmesi gerekir.

Fakat burada ilmin kaynağını gösteren iki beytine yer vererek konuyu özelleştirelim.

جوی، خود را کی تواند پاک کرد؟ نافع از علم خدا شد علم مرد

“İrmak kendisini nasıl temizleyebilir, kişinin bilgisi Allah'ın bilgisinden yararlanır³⁶.”

آدم خاکی ز حق آموخت علم تا بهفتم آسمان افروخت علم

“Topraktan olan insan Hak'tan bilgi öğrendi de, ilim yedinci kat semaya kadar (her yeri) aydınlattı³⁷.”

Mevlânâ'nın kullandığı ilim kavramı özde Hak bilgisi, Hakk'ı bilme ve kavramdır, yakîn ilmidir³⁸.

Son olarak Hz. Mevlânâ'nın, ilmin özünü, amacını belirten beyitleriyle söze nokta koyalım:

جان جمله علمها اینست این که بدانی من کیم در یوم دین
آن اصول دین بدانستی تو لیک بنگر اندر اصل خود گر هست نیک
از اصولینت اصول خویش به که بدانی اصل خود ای مردم

“Bütün ilimlerin ruhu, mahşer günü ben kimim diyebilmendir.

Sen dinin esaslarını bildin, ancak kendi aslına bak, o iyi mi?

Kendi asılımı bilmen, ikiye ayrılan esasları bilmenden daha iyidir.

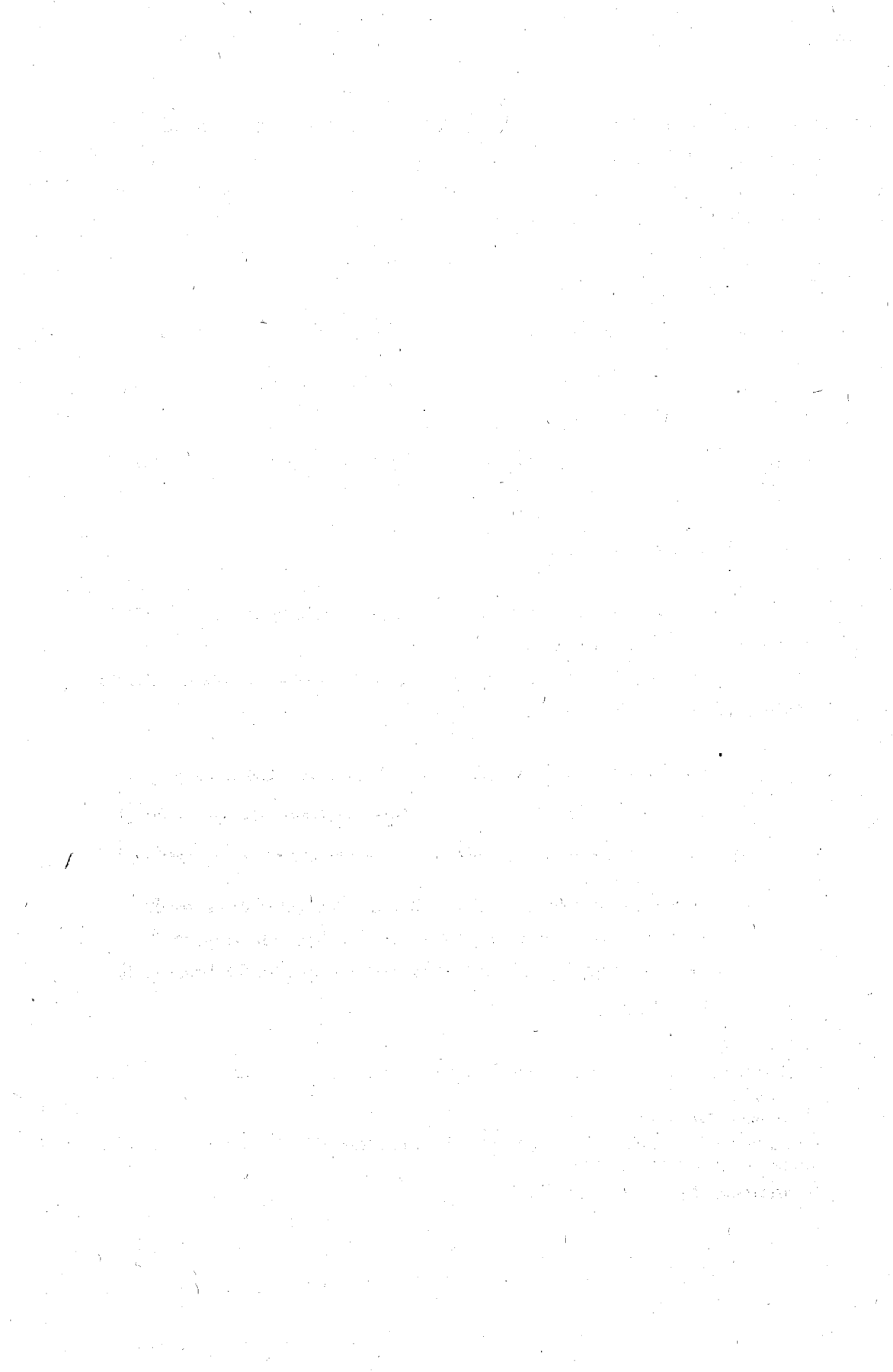
Ey ulu kişi!³⁹

³⁶ *Mevlânâ, Mesnevî*, nşr. M. İstilâmî, I-VI, Tahran, 1370-1371 hş. / 1990-1991, I, 3234.

³⁷ *Mevlânâ, Mesnevî*, I, 1012

³⁸ Şu beyitler bu hususta bilgi verebilir: *Mevlânâ, Mesnevî*, I, 2834-3841; IV, 1416-1418; V, 1064, 3578; VI, 2656

³⁹ *Mevlânâ, Mesnevî*, III, 2654-2656

İSLÂM TASAVVUFU VE BATI

Prof. Dr. Abdülmecid Fourcroy

Önce S.Ü. Rektörü sayın Abdurrahman Kutlu'ya, sayın Abdullah Öztürk'e beni böyle bir konferansa davetlerinden dolayı teşekkür ederim.

Sizler gibi seçkin bir topluluğa hitap etmekten dolayı çok mutluyum.

Bugün Batı dünyası, bir taraftan liberal kapitalist sistemin sosyo-ekonomik baskıları, diğer taraftan kendilerinin basit bir tüketim aracı olmalarını reddeden insanların dinî, mistik ve manevî arayışları içinde bulunmaktadır.

Tebliğimin konusu olağanüstü bir varlık olan insan ile onun ortaya koyduğu ekonomik ve sosyal sistemler arasında ilişkiyi tespit etmek ve bu tespitten hareketle bütün insanlığın ekonomik ve sosyal, entelektüel ve ahlakî, dinî ve manevî değerleri arasındaki ilişkileri değerlendirmek olacaktır.

“İslam Tasavvufu ve Batı” isimli tebliğimizin başlığından “Batı'nın ekonomik ve dinî değerleri karşısında İslam'ın manevî ve sosyal değerleri” anlaşılacaktır. Bu başlığı ilk gören kişi ilk bakışta farklı yorumlarda bulunacaktır. Kimi Batı'nın İslâm tasavvufuna karşı olduğunu, kimi de tasavvufa yöneldiğini anlayacaktır. Bu farklı yaklaşım problematiği, Hz. Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde şöyle ifade edilmektedir: “Allah yokluktan varlığı yaratmıştır. Varlığı da yokluk şeklinde varetmiştir”.

İçinde bulunduğu buna benzer paradoksu yaşayan Türkiye, geçmişteki seçkin yerini alabilecek midir? Şeyh-ül Ekber Muhyiddin Arabî'nin Konya'daki bir ikameti sırasında belirttiği üzere, Hz. Mevlânâ

Celaleddin Rûmî gibi “bir gölü takip eden okyanus olmasaydı Türkiye hem maden ocağı, hem işlenmiş demir hem de demircinin ruhunu bağrında bulundurabilir miydi? Geçmişte tasavvufun doğduğu, bugün Batı’nın değerlerini benimseyen Türkiye, artık ekonomik ve sosyal liberalizmin oyuncağı olmamalı ve içinden yükselen manevî sese kulak vermelidir.

Azgın bir selin kökünden söktüğü ağaç kütükleri gibi toplum hayatında meydana gelen ekonomik zayıflama, işsizlik, yarın endişesi, sefalet ve bunalım içinde kenara itilme gibi bütün bu olumsuz faktörlere Fransa’da şahit olmuştum. Bütün bu olumsuz faktörlere yanlış siyasî ve malî yapılanmalar ile medya sebep olmaktadır. Gün ve gün vatandaşlarımda sevginin yok olduğunu, kin ve nefretin arttığını, korkunun meydana geldiğini gözlemliyorum. Çok uzun zamandan beri ülkenin anamotifi olan özgürlük şarkısına aralarında derin uçurumlar meydana gelen insanlar, kulak vermemektedir. Öyleki bugün kanunlar, aynı yolun iki yakasına demir parmaklıklar dikmekten başka birşey yapmamaktadır.

Sevgisizlik söz konusudur. Hoşgörü sanık sandalyesinde. Batıda dün insanın yegâne kurtuluş yolunun hümanist ve maddeci yol olduğuna inanan kişiler, bugün güçlerini yitirmişler ve ümitlerini kaybetmişlerdir. Her türlü maneviyatçı yaklaşımı bâtil inanç ve çağdışı telâkki eden aynı kişiler, bugün şaşkın bir vaziyettedirler. Konferanslar verdiğim üniversitemdeki öğrencilerimin de manevî buhran geçirdiklerine şahit olmuştum. Bu öğrenciler, ekonomik ve sosyal bir başarı elde etme kaygısı, gelecek endişesi ve toplum dışına itilme korkusu içinde bulunuyorlar. Onlar özü unutturularak şartlandırılmış varlıklar haline getirilmişlerdir.

Doğrudan ve dolaylı dış zorlamalar, dilbilimi ve işaretbilimi etkisi altına alıp şekillendirmektedir. İletişim sistemleri dış müdahalelerle bozulmaktadır. Araçlar, amaç haline getirilmiştir. Sosyal yönden yönlendirilen bu tip iletişim sonucunda ortaya çıkan düşünce muhtevassızlaştırılmıştır. Ahlakî ve zihnî yönelimler, bu bozuk düşünce sisteminin süzgecinden geçirilmektedir. Dinî duygu ya dışlanmış ya da dünyevîleştirilmiştir. Sosyal yönlendirmeli bu tip iletişim nakli, dinin manevî yapısına yönelip onu cismanîleştirirse fundamantalizme, dışlarsa

toleranssız bir materyalizme yol açacaktır ve toplumlar üzerinde ciddi bozukluklar meydana getirecektir.

Yıllar önce General de Gaulle'ün bakanı olan Andre Malraux şaşkın bir dünyaya şu ilginç mesajı vermektedir: "XXI. Yüzyıl ya maneviyatçı olacaktır ya da yok olup gidecektir." Son yılların kanlı olayları, soykırımlar, mazlumlar zalimlerin zulmü, zenginlerin merhametsizliği gibi vakalar, gelecek yüzyılın bu yükü kaldıramayacağını göstermektedir. Kurbanların kesildiği küçük sunak, artık mezbahahaneye dönüşmüştür. İşte bu Andre Malraux'un haykırışıdır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeye önceleri öncülük eden maneviyatçı düşünce, sonradan dışlanmışır.

İnsan için araç olan teknoloji ve bilim amaç haline gelmiştir. Muhtevassızlaştırılan bilimsel araştırmalar, keşifler ve felsefi düşünceler gittikçe büyüyen felakatlere ve sistemlerin iflasına neden olmuştur ve olmaktadır. Böylece ekonomik hayatta spekülative kazancı teşvik edip bu uğurda mücadele eden materyalist dogmatizm, marksizm, sosyalizm ve vahşi kapitalizm perdesi altında gelişti ve insanlara acı çektirmektedir.

Hz. Mevlânâ diyor ki: "İnsanın yiğit olması gerekir, aksi takdirde binlerce utancı kabul etmesi gerekir."

Batı'daki manevî yaşam, bir taraftan Hıristiyanlık ve ondan türeyen katarizm gibi mezheplerden, diğer taraftan Hıristiyanlık öncesi eski dinlerin yönlendirmesiyle meydana gelmiştir. Hıristiyan maneviyatçılığı, Hıristiyanlığın ilk saf unsurlarının kendini insanlara kabul ettirdiği zaman önemi artmıştır. Daha sonra resmî din anlayışı ile maneviyatçı Hıristiyan anlayışı arasında farklılıklar meydana gelmiştir, yani Papa'nın masumiyeti, piskoposların maddî çıkarları ve kardinalerin kurumsallaşması gibi dünyevî oluşumlara karşı maneviyatçı hıristiyanlık cephe almıştır. III. yüzyılın sonlarından itibaren bu maneviyatçı hıristiyanlık anlayışı münzevî dindarlarda ve keşişlerin oluşturduğu topluluklarda yer edinmeye başlayacaktır. XI. yüzyılın sonlarıyla XII. yüzyılın başlarında yaşamış olan Bernard isimli bir aziz maneviyatçı bu oluşumun temellerini atmıştır.

Çeşitli Hıristiyan azizlerin oluşturduğu maneviyatçı akımlar, gnostisizm, asetizm ve çeşitli ibadet usülleri ile zuhur etmiştir. Bu maneviyatçı metodolojiden doğrudan ilhâm alan Mabet Tarikatı

Anadolu'da ve Filistin'de yer edinmiştir. Bu tarikat, bazı yerel tarikatlarla bilgi alış verişini yapmıştır. Bu yerel tarikatlardan biri Haşhaşi tarikatıdır.

Münzevi keşişlerin büyük bir kısmına ilham kaynağı olan Yunan filozoflarının fikirlerini müslüman arap mutasavvıfları ve âlimleri Avrupa'ya taşımıştır.

Müslüman tebliğciler, Kur'an-ı Kerim'in mesajını Avrupa'nın çeşitli yerlerine ve özellikle güneyine götürmüşlerdir. Henüz tarikat şeklinde organize olmamış olan bu İslam mutasavvıfları, İslamın maneviyatçı öğretisini çeşitli yerlere taşımışlardır. Bu öğretinin gücü önce medreselerde ve camilerde sonra dergâhlarda teşkilatlanmıştır. 325 yılında toplanan İznik Konsülünden sonra Hıristiyanlarda Allah'ı Birleme inancı zaafa uğramasına rağmen Evagre le Pontigue, Arséne, Séraphin gibi keşişlerin, Saint Bernard, Guillaume de Saint Thierry, Saint Augustin ve Gréguire de Niziance gibi din azizlerinin dinî anlayış ve ibadet usulleri ve öğretileri İslam mutasavvıfları ve alimlerinininkine mükemmel benzerlik göstermektedir. Cluny piskoposu Pierre le Vénérable 1050 yılında Kuran-ı Kerim'i tercüme ettirmiştir. X. yüzyılda yaşayan ve siyacı papa denilen papa Gerbert, bir rivayete göre Séville şehrinde sufi bir müslüman düşünürün evinde ikamet etmiş ve ondan islamî ilimler ve matematik öğrenimi almıştır. Bu zat İslam mutasavvıfı Zünnuri Mısır'den de etkilenmiştir.

Kilise'nin resmî iktidarın güdümüne girmesine, dinî merasimlerin debdebeli olmasına, ibadethanelerin resimlerle doldurulmasına tepki gösteren, şatafata karşı çıkan, mütevazî ve münzevi hayatı seven Hıristiyan keşişleri, ilk Hıristiyan tarikatlarını oluşturmuşlardır. Bu tarikatların mensupları ruhbanî bir hayat sürüyorlardı. Fakat müslüman sûfiler, ekonomik ve ticari yapılanmalarda olduğu gibi idarî sistemlerde de dünya-ahiret dengesini kurmaya çalışmışlar ve manastır hayatı tarzında bir yapılanmaya gitmemişlerdir.

Hz. Peygamber (A.S.) Sahabilerine ve özellikle Hz. Ebubekir Sıddıka verdiği zikir dersi, Allah'ı birleme hususunda çok önemlidir.

Bununla birlikte sessiz ibadet ve Allah'ın Esma'sını zikretme usulü ilk Hıristiyan mistiklerinde görülmektedir. Örneğin III. yüzyılda Séraphin isimli bir mistik, hak yolu bulmak için gelen bir gence zikir dersi

öğretmiştir. Çeşitli azizler tarafından nefsi tezkiye edecek tarikat derslerinin kuralları belirlenmiştir.

Bu devirde henüz İslam tarikatları pratikte mevcut değillerdi. Tarikatların kuralları ve yapıları henüz daha teşekkül etmemişti. Sonraları tarikatlardaki kişiler, müridler ve müridler şeklinde adlandırılacaktır.

Zühde dayanan maneviyatçı yol, münzevileri, keşişleri ve sofileri cezbetmiştir. Zühd ve takva yoluyla sûfi, ruhunu tanıma ve kurbiyet-i ilahî'ye ulaşmayı amaç edinir. Bu zühd ve takva yolu nefsin arzularını gemlemek ve ruhu yüceltmek gayesine sahiptir. Sofiler, Hıristiyan keşişleri gibi zühd ve takvanın aşırılık yönüne kaçarak ruhbanî bir hayat yaşamamışlardır. Halk içinde Hak ile beraber olmuşlardır. Nefslerini murakebe etmekle ruhlarını tanımaya çalışmışlardır. Önceleri Batı'da ruhunu tanımak manevî yolda ilerlemede zorunlu bir faktör olmuştur. Fakat sonraları Konsüllerde belirlenen ve dinin siyasî iktidarın güdümüne girmesiyle bu manevî terakki yolu pörsümüş ve dejenere olmuştur. Halbuki saf ilkeler önceleri İncil'de mevcut idi. Demek ki kilise mü'minlerini hak yoldan saptırmıştır. Pisagor'dan Epikür'e, Eflatun'dan Platin'e kadar Hz. İsa'nın arzu ve semanın hükümrانlığının anahtarı olarak verdiği "Ruhunu Bilme" ibaresi, "logos" "Sekine" "Kutsal Ruh" ve "Ruh" ibareleri ile eşanlamlıdır.

Batıda insan ruhunu tanımanın sadece maddi zenginlikle gerçekleşeceğine inanç, muhtevası ve niteliği bozulmuş bir inançtır. Bugün Batı, Marifetullah'tan yani Allah'ı bilmekten çok uzaktır. Kendisine sorduğum bir katolik papaz, "Allah" kavramının insanların meydana getirdiği sosyal bir fenomen olduğunu, melekler ve cehennem mefhumlarının tarihî hatalar ve batıl inançlardan ortaya çıktığını söylüyordu.

Batıda insanın ruhunu tanıması saf akıl ile bulunmaya çalışıyordu. Bu bir yanılgıydı.

Mevlânâ Şems-i Tebrizî "Akıl bu memleketin sultanı olduğu zaman bizim ağacın dallarına bir hırsız gibi kendini asmaya gelir." diyor.

O halde saf aklın kavrayamadığı Marifetullah olgusuna, geleneksel dinlerin ve özellikle kitaplı dinlerin mensupları sahip çıkmadığından dolayı

ilahî aynanın kırılmış parçaları olan esrarengiz sırları içinde hapsolmuş ve saklanmıştı.

Arap mürşidlerinden etkilenerek ortaya çıkan simyacılar, Pembe Hacı bulma arzusuna kapılmışlardı. Bu Pembe Hacı bulma teolojisi, muharref İncillerden kaynaklanıyordu. Böylece sahtekar simyacılar, şarlatanlar, okkültistler, astrologlar, büyücüler, gizemli ilimlerle uğraşan kişiler olarak zuhur etmişlerdir. Gittikçe küçük parçalara bölünen aynanın parçaları, gülünçlüğe varacak şekilde ilahî sırrı deforme etmiştir. Gündelik hayat içinde filozoflar kutsal terekeye sahip olmak ve insanları kendilerine hayran bıraktırmak için fırsat kollamışlardır. Böylece parçalanmış olan ayna, filozofların akıllarının ürünü şarlatanlığı ve tehlikeli hurafeleri yansıtıyordu. Bu Hristiyanlıkta özden uzaklaşmanın neticesiydi.

Bugün Batı'da maneviyat, özünde ve biçiminde bir keşmekeşliğin ürünüdür. Maneviyat, özünde ezoterizm, gnostisizm, agnostisizm gibi felsefi gizem ilimlerinden beslenmektedir. Fakat bu tür maneviyat yolunu takip edenler, okyanusta ters akıntıya doğru yüzen, kılavuzsuz yüzücülere benzemektedir. Maneviyat biçiminde ise mahalli, doğulu, Afrikalı inançların ve şamanizm, budizm ve hinduizm gibi dinlerin etkileri ile bozuk karmaşık bir karakter kazanmıştır. Böylece gerçek ilahî hakikate ulaşamamıştır.

Önce, kendini öğrenememiş olan Batı, Allah'ın birliği inancını terkettiğinden dolayı, sonra olumlu olumsuz inançlara sahip olmasından dolayı bugün maceralı yolculuğun sonuna gelmiştir. Bugün Batı mukadder olan çöküşünü önlemek için sadece malî ve iktisadî gücünü muhafaza etmektedir.

İslâm mutasavvıflarında olduğu gibi Batı mistiklerinde maneviyatçı yol ferdi ağırbaşlı, terbiyeli, muvazeneli olmaya, nefsin isteklerini kontrol etmeye, insan topluluklarında kolektif şuur kontrol etmeye yükümlü kılıyordu. İslamiyette bireyin manevî yönünün artırılması ile ve toplumun manevî yönünün artırılması ile şeriat, kolektif şuurun oluşumunu sağlar. Eğer birey nefesine hakim olmazsa, toplumun da kolektif nefesine hakim olmazsa devamlı istenmeyen olaylar meydana gelecektir. Mevlânâ nefis ve ruhtan bahsederken şöyle diyordu:

“Yağlı yiyecekler gören sen ayağa kalk ve bu yiyeceklerin artıklarının atıldığı tuvalete git.” Maddi varlığa tamahkârâne sahip olma, akla nefis ile hükmetme durumundaki bireysel ve kollektif irade, Batı'nın bugünkü çöküşünün sebebidir. Dünyadaki tabii kaynakları kontrol edip işleten ve yöneten çok uluslu şirketler, insanların gerçek ihtiyaçlarını karşılayacakları yerde hayali ihtiyaçlarını artırarak yanıltma ve aldatma yoluyla tüketim toplulukları meydana getirmektedirler.

XVIII. yüzyılın başında yatırım kredilerinin geliştirilmesinden, bankacılık sisteminin artırılmasından bu yana nefsin hâkim olduğu bu olgu Fransa'da gelişti. Ve Turgot'lar ve finansörlerin yardımıyla Fransız ihtilâli yapıldı. Bu sahte Fransız kapitalizminin uygulanmasının sonucu olmuştur. Böylece insanın para tamahkârlığı nefisini canavarlaştırdı. Herşeyi yutacak bir hale geldi.

Araştırmamı yaparken problemlerinden bazılarının çözümünü Konya'daki Mevlânâ Müzesinin yanındaki bir pazarda bulduğumu söylemek istiyorum. O zamandan bu zamana çok yıllar geçti. Fakat benim Hz. Mevlânâ ve Şemsî Tebrizi ile karşılaşmam bir Batılının karşılaşması gibi idi. Ne mutlu ki islam tasavvufu ile hemhâl olmuş durumdayım. Havari Barnaba'nın, mürid Paul'un ve İbn-i Arabi'nin bir zamanlar içinden gelip geçtiği Konya, doğuyla batının karşılaştığı kesişim noktasıdır.

Etimolojik olarak koniyum kelimesinden gelen Konya, Kâbe'nin insanın ruhuyla birleştiği nokta olduğu gibi insanın ruhuyla varlığının özdeşleştiği yerdir. Batı, henüz daha İslâmiyet'i kabul etmeye hazır görünmüyor. Ekonomik, politik, ve sosyal sebepler hakikatin keşfedilmesinin önünde duran engellerdir. Batı maddiyatçıdır. Hz. Peygamberin (S.A.V.)'in ümmeti ise maneviyatçıdır. Devrimizin en önemli meselesi akıl ile kalbi uzlaştırmaktır. Akıl ile bilimin en son noktasına gitmeliyiz, Fakat kalp ile birlikte gitmeliyiz. Zira maneviyatsız ilim acemi büyücünün laboratuvarına benzer. Batı, İslâm'ı akıl düzeyinde analiz eder. Müslümanlar Batının inkarcı anlayışından bıkmışlardır. Akıllarını açmak için gönüllerini kapatmışlardır.

Sonunda Batı hoşgörüsüz bir inkâr düşüncesine sahip oldu. Bununla birlikte Batı, ne Endülüslü sûfilerin önemini, ne de Hz. Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin popülaritesini inkâr etti.

Hans Andersen Gesta Romanorum adlı eserini yazarken, Sheakespeare eserlerini kaleme alırken doğrudan Hz. Mevlânâ'dan etkilenmişlerdir.

François d'Assie İslam mutasavvıflarından ve özellikle de Kübrevî tarikatının kurucusu Mevlânâ Necmeddin Kübra'dan etkilendiği bir gerçek değil midir? Montesquiou'nun Lamortine'nin Nerval'in, Abdül Vahap Guenon'un eserlerinde ne mesaj verilmektedir? Bugün Napolyon ve Bismark gibi insanlar üzerinde Sufizm'in etkisi inkâr edilebilir mi?

İslâm tasavvufunu Fransa'ya tanıtan iki önemli şahsiyetten bahsedeceğiz. Bunlar Cezayir'li Şeyh Emir Abdülkadir ve Abdülvahab Guenon'dur. Bunların yanında Louis Massignon'u, Henri Corbin'i, Eva de Vitray Meyeroviche'i, Maurice Gloton'u, Louis Gardet'yi Michel Chodokiewicz'i ve diğer birçok ilim adamını da unutmayalım.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Fransa, Cezayir'e saldırdığında kabilelerin muhalefeti ile karşılaştı. Bu muhalefeti organize eden Şeyh Emir Abdülkadir'dir. Bu zat, önce Nakşibendi tarikatına ve Kadiri tarikatına intisab etti. 21 yaşında şeyh oldu. Kabileleri teşkilatlandırarak Fransız istilâsına karşı amansız bir gerilla harbi başlattı.

Fransız askerlerinin Cezayirli kadın ve çocuklara yaptığı zulüm, onu onurlu bir teslimiyete zorladı. Emir Abdulkadir İskenderiye'ye sürgün edilerek kendisinden savaşmama taahhüdü alındı. Toulan'daki ikameti sırasında ailesi ve çevresi ile birlikte hapis hayatı yaşadı. Batı ve Fransa verdiği sözü inkar etti. İnşancıl bir karaktere sahip olan 3. Napolyon, Emir Abdulkadir'i hapisten çıkarttı ve Bursa'ya sürgün etti. Daha sonra kendi isteğiyle Şam'a gönderildi. Bu müşid ve Şeyh bir daha Cezayir'e dönemedi. Şam'da fanatiklerin saldırısına uğrayan Hıristiyan azınlığı müdafaa etti.

Bu hareketinden dolayı İskenderiye Fransız Mason Locasına üye olma teklifi almıştı. Loca faaliyetlerine katılmadan üye olmuştur. Şam'da vefat etmiş ve Şeyh Muhyiddin ibni Arabi'nin yanına defnedilmiştir. Cezayir'deki tasavvufi hareketler, Fransız mistik akımlarıyla önemli ilişkiler

kurmuşlardır. Fakat Fransızların İslam tasavvufunu bütünlüğü içinde anlayamadıklarına dair bir takım belgeler mevcuttur.

1931'de ulemalar kongresinin ardından Cezayir'de sûfiler ve mistikler yavaş yavaş bertaraf edilmişlerdir.

Cezayir hükümetinin Fransızlarla anlaşması sonucunda daha sosyal daha manipüle edilebilir, daha dünyevî bir İslam anlayışı Cezayir'de ikâme edilecektir. Cezayir'in Fransa'yla olan insanî, sosyal ve ekonomik ilişkileri gittikçe zorlaşmaktadır. Şu anda bunun neticelerini görmekteyiz. Tarihin bu dilimi bize bunu teyit eder; İslâm tasavvufu her türlü otoriter ve fanatik maceraya karşı bir kılavuz, bir işaret taşıdır. Doğulu ve Batılı politikacı ve ekonomistlerle bu olayı tartışıp derinlemesine analiz ettim. Şayet Fransa 6 milyon müslüman vatandaşına rağmen İslâmiyet'i ikinci din olarak kabul edemiyorsa bir gün İslam tasavvufu kendine has kriterlerle kabul edecektir; Önce akla dayalı entellektüalizm sonra din. Fakat Fransa hayal aleminde yaşamaktadır. Fransa için İslam, Cezayir'dir. Emir Abdulkadir'in şahsiyetinde tasavvuf onun baş düşmanıdır. Buna benzer peşin hükümlerden dolayı anlatılan hikâyeler, inanılan hikâyelere dönüşmüştür.

Size bahsetmek istediğim ikinci tasavvuf şahsiyeti Abdülvahab Yahya Guenon dur.

Felsefe ve ilahiyât konularında eserler yazmıştır. Maneviyata ulaşmak için ezoterizmden hareket eden Guenon, Fransız ezoterik ve maneviyatçı akımların çoğunun başvurduğu bir şahsiyettir. İslâm'ı kabul edip müslüman olmuştur. 1912 yılında 26 yaşında iken Şazeli tarikatına girmiştir. Çok sayıda Fransız tasavvuf yoluyla müslüman olmuştur ve onun yolunu takip etmiştir. Önce katolik olan sonra Allah'ın birliği akidesini araştıran Guenon sırayla okkültizm, Frank masonluk, Brahmanizm düşünce ve inanç sistemlerinden geçerek tasavvuf yoluyla müslüman olmuştur. Aradığı Allah'ın vahdaniyet fikrini İslâm'da bulmuştur. Bundan sonra fikrinde hiçbir sapma olmamıştır. İyi bir araştırmacı olan Guenon, İslam maneviyatından aldığı ilhamla büyük dinlerin ezoterik bilgilerini süzgeçten geçirecektir. Sufizm'in Batılılara uygun bir hale getirilmesinde katkıda bulunan Valsan, Guenon'un yolunu takip etmiştir. Fakat şaşkıncı olan nokta Guenon'un manevî yönünü ve özellikle müslüman olduğunu

bilmediği halde bir çok batılı tarafından Guenon ismi çokça zikredilmektedir.

İslam düşmanı olduklarını açıkça beyan eden bazı Hristiyan mistikleri, Guenon'un eserlerinden çokça yararlanmışlardır. Bu faydalanma etrafa ışık saçmayan tamamen dünyevî anlayışa sahip olan Hristiyan ezoterizmi adına yapılmıştır

Bugün batıda az sayıda da olsa sûfiler mevcuttur.

İslâm sûfilerinde tolerans söz konusudur. Bir sûfî ruhunu ve varlığını tanımakla insanî özgürlüğe sahip olur. Bu da hoşgörüyü gerektirir. Hoşgörü prensipleri İslam'ın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu bütün İslam tarikatlarının anahtarıdır. Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde toleransa dair sayısız örneklere rastlamaktayız. Hz. Mevlânâ'nın şu veciz sözüyle tebliğimi bitiriyorum. "Gel, yine gel, yine gel her kim olursan ol yine gel, bizim dergâhımız umutsuzluk dergahı değildir".

Prof. Dr. Abdülmecid Fourcroy'un

"Soufisme et Occident" isimli tebliğinin tercümesidir.

Çeviren: Frz okt. Fuat Boyacıoğlu

GÖNÜL KÂBESİ ve MEVLÂNÂ

Doç. Dr. Ahmet SEVGİ*

Hız. Peygamberimiz her savaş dönüşünde: “Küçük cihattan büyük cihâda döndük”⁽¹⁾ buyurarak ashâbını nefisle mücadele konusunda uyarırdı. Mevlânâ da: “Ey padişahlar, dışarıdaki düşmanı öldürdük ama içimizde ondan beter bir düşman kaldı”⁽²⁾ diyerek aynı konuda dikkatimizi çekmektedir. Demek ki nefisle mücadele düşmanla mücadeleden daha zordur. Çünkü nefis, gönlümüze taht kuran yedi başlı bir ejderhadır. İçimizdeki bu düşmanın başlarını ezebilmek yani kibir, hırs, şehvet, haset, gazap, hasislik ve kin putlarını kırabilmek şüphesiz kolay olmayacaktır.

13. asır Anadolu’sunda “küçük cihat”la “büyük cihad”ın atbaşı beraber yürütülmüş olduğunu görüyoruz. Bir tarafta “gâziler” coğrafi sınırları genişletmek için mücadele ederken diğer tarafta da “velîler” gönül mülkündeki putları kırma savaşı veriyorlardı. Mevlânâ ve Yûnus’un öncülüğünde başlatılan bu büyük savaşın tek hedefi Allâh’ın tecelligâhı olan gönlü birtakım kötü huylardan temizlemektir. Mevlânâ Mesnevî’nin bir yerinde şöyle der:

“Şu beden dört huyun durağı olmuştur; onların adları, fitneler arayan, düzenler kuran dört kuştur.

Halkın ölümsüz diriliğe kavuşmasını istiyorsan, bu şom, kötü dört kuşun kes başlarını.

O yol kesen manevî dört kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir.

*

Şu diri dört kuşun başlarını kes de diriliği geçici olan şu halkı ölümsüzlüğe kavuştur.

Bu dört kuş “KAZ”dır, “TAVUS”tur, “KUZGUN”dur, “HORUZ”dur; bu dördünün insanlardaki örneği de dört huydur.

“KAZ” hırstır “HORUZ” şehvet. Mevki “TAVUS”a benzer; “KUZGUN”sa dileğe”.⁽³⁾

Demek ki bu dört kuşun başını kesebilirsek yani gönlümüzden makam mevki hırsını söküp atarak şehvî duygularımıza gem vurabilirsek gönlümüz Kâbe misali mukaddesleşerek Allah’ın tecellîgâhı olacaktır.

Bir kutsî hadiste belirtildiğine göre C. Allâh şöyle buyurur: “Yere göğe sığmadım da inanan kulumun gönlüne sığdım”. Mevlânâ bu kutsî hadisin tefsîri mahiyetinde şunları söyler:

“Peygamber, Tanrı buyurdu ki dedi; ben ne yücelere sığarım, ne aşağılara. A üstün er şunu bil ki ben ne yeryüzüne sığarım, ne gökyüzüne, ne de Arş’a. Şaşılacak şey şu ki inanan kişinin gönlüne sığarım ancak; beni arıyorsan, gönüllerde ara”.⁽⁴⁾

Bir şâirimiz de:

“Dervişlik başdadır tacda değildir
Harâret nardadır sacda değildir
Ararsan Mevlâyı kalbinde ara
Kudüsde Mekkede Hacda değildir” der.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere tasavvufta “gönül”e büyük değer verilmiştir. Hatta mutasavvıflara göre “gönül” Kâbe’den üstündür. Mevlânâ bir beytinde meâlen şöyle buyurur. “Kâbe, Azer oğlu İbrahim’in yaptığı bir binadır. Gönülse C. Hakk’ın nazar ettiği yerdir”.⁽⁵⁾

“Gönül mi yig Kâbe mi yig eyit bana aklı iren
Gönül yigdür zîrâ ki Hak gönülde tutar turağı.

Tasavvufî şiirlerde sık sık “Kâbe” ile “gönül”ün karşılaştırıldığı görülür. Mâlum, Kâbe’nin bir adı da “Beytullah”tır. Yani Kâbe, bir bakıma Allah’ın evidir. Ancak sûfiler Allah’ın gerçek tecellîgâhının “gönül”

³ A.g.e., c.5, s.15-16.

⁴ A.g.e., c.1, s.462.

⁵ Tahîru’l- Mevlevî: *Şerh-i Mesnevî*, İst. 1971, c. 7-8, s. 700

olduğunu söylerler. Onlara göre: “Kâbe Allah’ın lütuf evidir insansa onun sır evi... Tanrı Kâbeye hiç girmemiştir ama “gönül Kâbesi”ne ondan başka giren olmamıştır”.

Mevlânâ, Mesnevî’de bu konuyla ilgili olarak şöyle bir hikâye nakleder:

“Ümmetin şeyhi Bâyezid, hacetmek, umre etme için Mekke’ye koşup gitmedeydi.

Hangi şehre varıyorsa o şehirdeki azizleri arıyor;

Bu şehirde, gözü açık oluş direklerine kim dayanmış diyor, şehri dört dönüyordu.

Bâyezid, yolculukta, vaktinin Hızır’ı olan birini bulmak için bir çok aradı- taradı.

Yeni Ay gibi boyu bükülmüş bir pîre rastladı; onda erlerin sözlerini duydu.

Bâyezid, o pîrin huzûrunda oturdu, halini hatırını sordu. Onu hem yoksul buldu hem de çoluğu-çocuğu çok.

Şeyh, Bâyezid, nereye gidiyorsun dedi; gurbet varını-yoğunu nereye çekeceksin?

Bayezid, hac çağı dedi; Kâbe’ye gidiyorum. Şeyh, kendine gel dedi, yol masrafı olarak yanında ne var?

Bâyezid, ikiyüz dirhem gümüş param var; işte şuracıkta, elbisemin ucuna sımsıkı bağlamışım dedi.

Şeyh dedi ki: Çevremde yedi kere dön; bunu da hactaki tavaftan daha iyi say.

A eli açık er, o dirhemleri dök önüme; bil ki Haccettin, muradına erdin.

Umre ettin, ölümsüz bir ömür buldun; arımdın, Safâ’ya koştun.

Canının, can gözüyle gördüğü Tanrı hakkı için Tanrı, beni kendi evinden daha üstün etmiştir; beni seçmiştir o.

Kâbe, onun lütuf evidir ama benim varlığım da onun sır evidir.

O evi kuralı içine girmemiştir Tanrı, bu eveyse, o her an diri olan Tanrıdan başka kimsecik girmemiştir.

Beni gördün ya; Tanrı'yı gördün; gerçeklik Kâbesinin çevresinde döndün, tavaf ettin.

Bana hizmet, Tanrı'ya kulluk etmektir, onu övmektir; sanma ki Tanrı, benden ayrı.

Gözünü iyi aç da bak bana; bak da insanda Tanrı ışığını gör.

Bayezid, can kulağıyla bu sözleri dinledi; altın küpe gibi kulağına taktı".⁽⁶⁾

Bu ifâdeler, nihayet bir hikâyeden ibârettir. Ama her hikâyede anlatılmak istenen bir gerçek vardır. Eskiden buna "kıssadan hisse" derlerdi. Bence bu kıssadan alınacak hisse "insan gerçeğini gözardı etmemek" olmalıdır. Zirâ, C. Allah, insana kendi ruhundan bir ruh üflemiştir. Mesele bu nokta-i nazardan ele alınmalıdır.

Sûfiler, gönül yapmayı haccetmekten üstün görürler. Mevlânâ bir beytinde: "Allâh Kâbeyi tavaf etmeyi, onun vâsıtasıyla bir gönül ele alâsın diye emretmiştir" buyurur.

Yunus Emre'nin şu beyitleri gönül yapmanın büyüklüğünü ve dolayısıyla gönül kırmanın felaketlerini ne güzel ifade ediyor:

Düriş kazan yi-yidür bir gönül ele getir
Yüz Kâbe'den yigrekdür bir gönül ziyareti.

* * *

Ak sakallu pîr koca bilmez ki hali nice
Emek yimesün hacca bir gönül yıkar ise.

* * *

Bir kez gönül yıkdunisa bu kıldugun namaz degül
Yitmişiki millet dahı elin yüzün yumaz degül.

* * *

Yunus Emre dir hoca gerekse var bin hacca
Hepsinden eyice bir gönüle girmekdir.

* * *

Gönül Çalabın tahtı

⁶ Abdülbaki Gölpınarlı: *A.g.e.*, c.2, s. 331.

Çalab gönüle bahtı
İki cihan bedbahdı
Kim gönül yıkar ise.

* * *

Ben gelmedim davâ için
Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmağa geldim.

Konu bu noktaya gelmişken Mevlânâ'nın "Dîvan-ı Kebir"de yer alan ve tamamen "gönül"ün söz konusu edildiği emsalsiz bir gazelini (meâlen) sunmadan geçemeyeceğim:

Gönlün varsa gönül kâbesini tavâf et. Anlam kâbesi gönüldür; ne diye toprak sanıyorsun onu?

Tanrı, sûret Kâbe'sini tavâf etmeyi, onun vasıtasıyla bir gönül ele alasin diye buyurmuştur.

Bir gönül incittin mi bin kez yaya gitsen de Kabe'yi tavâf etsen Tanrı kabûl etmez.

Malını-mülkünü ver de bir gönül al; al da o gönül, mezarda, o kapkara gecede ışık versin sana.

Tanrı kapısına binlerce altın torbası götürsen Tanrı, bize birşey getireceksen gönül getir der.

Çünkü der, altın, gümüş, kapımızda hiçbir şey değildir, bizi istiyorsan istediğimiz gönüldür bizim.

Senin, bir saman çöpü kadar değer vermediğin yıkık gönül, Arş'tan da üstündür, Kürsi'den de, Levh'ten de, Kalem'den de.

Hor bile olsa gönülü hor tutma, o horluğuyla gene de pek üstünler üstünüdür gönül.

Yıkık gönül, Tanrı'nın baktığı varlıktır; onu yapan can, ne de kutludur.

Kırılmış, iki yüz parça olmuş gönülü yapmak, Tanrı'ya hactan da yeğdir, umreden de.

Tanrı defineleri, yıkık gönüldedir. Yıkık yerlerde pek çok defineler gömülüdür.

Kul gibi, köle gibi gönüllere hizmet için kemer kuşan da sırlar yolu, yüzüne açılsın.

Sana kutluluk gerekse, devlet istiyorsan, gönüller almaya, ululuğu bırakmaya bak.

Gönüllerin yardımı seninle atbaşı beraber giderse kalbinden hikmet kaynakları akar.

Dilinden sel gibi Âb-ı hayat akar; soluğun, Mesih'in soluğu gibi hastalıklara ilâç olur.

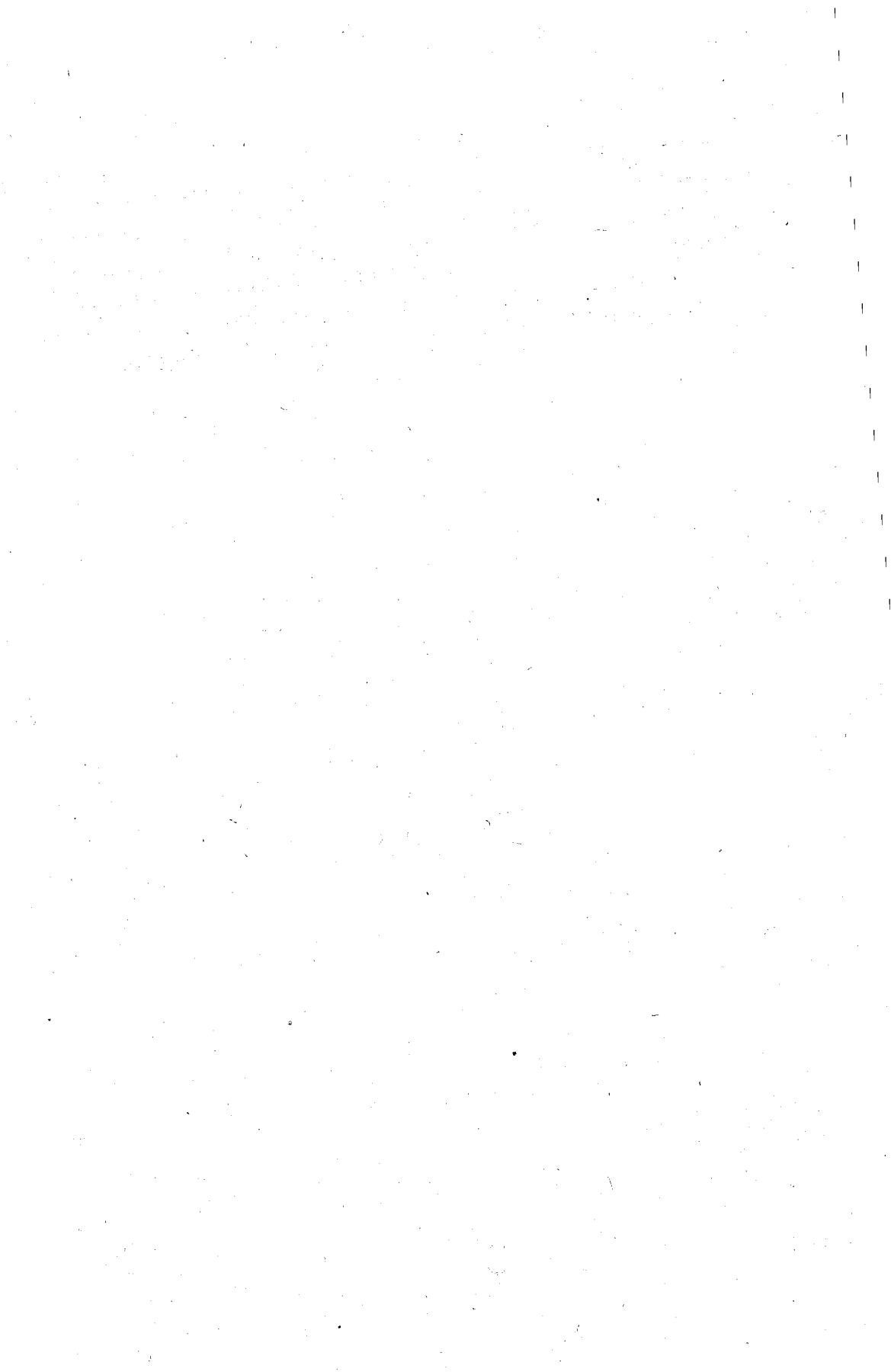
İki dünyâ da bir gönülceğiz için var olmuştur; okuyanın dudağından çıkan "Sen olmasaydın" hadisini duy.

Yoksa varlığın, mekânın, güneşin, Ay'ın, yerin, şu gökkubbenin vücûdu nerden olacaktı?

Sus, her kılında iki yüz dil olsa da söylesen, gönül, gene de anlatışa sığmaz. (7)

⁷ Mevlânâ Celâleddîn: *Divân-ı Kebir*, (Trc. Abdülbakî Gölpinarlı) Ankara 1992, c.7, s. 608-609.

Evet, gönülü anlatmak gerçekten zor. Ama şu kadarını söyleyebiliriz ki Mekke fethedilince nasıl oradaki putlar kırılıp Kâbe temizlendi ise bizler de nefisle mücadelede gâlip gelerek gönlümüzü işgâl eden “kibir, hırs, şehvet ve kin” putlarını kırıp yerine “sevgi, şefkat, tevazû ve hoşgörü” tohumları ekebilirsek gönül bahçemiz kısa zamanda yeşererek etrafa dal budak salacak ve kimsenin kimseyi kırmadığı, herkesin birbirini sevip kucakladığı büyük Türkiye rüyamız gerçek olacaktır. Saygılarımla...

SEFİNE-İ NEFİSE-İ MEVLEVİYÂN'A GÖRE MEVLEVİLİK

Prof. Dr. Hüseyin AYAN*

Sâkıp Mustafa Dede (ö.1148 k./1735 m.) tarafından yazılan Sefine-i Nefise-i Mevleviyye⁽¹⁾ 3 cilt halinde basılmıştır.⁽²⁾ Eserin birinci cildi: Mevlânâ soyundan gelen Çelebilere; ikinci cildi: Mevlevî şeyhlerine; üçüncü cildi ise: bazı Mevlevî dervişlerine ayrılmıştır.

Sefine-i Nefise-i Mevleviyân, “Menâkıb-ı Sipehsâlâr ile başlayıp, Menâkıbü'l-‘Ârifin ile devam eden, bu arada kısaltılarak Sevâkıbü'l-Menâkıb adını alan “Âriflerin Menkıbeleri”ne “tekmile” olmak üzere yazılmıştır. Saydığım üç eser de Farsçadır. Sâkıp Dede'nin Sefine-i Mevleviyye'si Türkçedir. Lâkin o kadar ağır ve ağıdalı bir dille yazılmıştır ki, keşke bu da Farsça ve Arapça olsaydı dedirtecek kadar anlaşılması güçtür. Burada eserden örnekler vererek sabrınızı denemek istemiyorum.

Sefine-i Mevleviyân, bazı araştırmacılara göre, bir “menâkıbnâme”dir. Ancak Mevlevîliğin kurucuları ve Mevlânâ soyundan gelen Çelebi'lerin hemen hepsi şâir, mevlevî şeyh ve dervişlerinin büyük bir kısmı divan sahibi, güzel sanatların herhangi bir şubesinde temayüz etmiş

* S.Ü. Burdur Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Sefine-i Nefise-i Mevleviyye'nin baş tarafında adı: Sefine-i Nefise-i Mevleviyân olarak yazılmıştır. (Matbû nüsha).

² Birinci cilt, “Esâmî-i Sâmiye-i Evlâd-ı Zevî'l- İhtirâmı Hazret-i Mevlânâ'dan 61 kişinin; ikinci cilt, “Esâmî-i Şerife-i Dervîşân-ı Eshâb-ı Hâl-i Ferhunde- Me'âl-i Tarîka-i Mevleviyye”den 7 kişinin ve üçüncü cilt de “Hulefâ-yı ‘İzâm ve Meşâyih-ı Kirâm-ı Tarîkat-i Mevleviyye”den 80 kişinin hayat hikâyelerini menkıbeleri ile vermektedir. Cilt II. 268, s., II. Cilt 144 s. III. C. 233 s. olarak Mısır (Kahire)'da Matbaa-i Vehbiyye'de 1283 (1867) yılında basılmıştır.

kişilikleri bulunması itibariyle de Türkçe yazılan Şu'arâ tezkireleri arasında düşünülebilir. En azından bu yolda yapılacak araştırmalara ışık tutacak bilgiler ihtiva etmektedir.

Sefine-i Nefise-i Mevleviyye, günümüzdeki tâbiriyle, bir antolojidir. Ama bu antolojide, çelebi, şeyh ve dervişlerden şâir olanların şiirlerinden seçilen örneklerin pek azı Türkçe, pek çoğu ise Farsça veya Arapçadır. Bu itibarla, başka kaynakların da dikkatle belirttiklerine göre, Sefine-i Nefise-i Mevleviyye, seçilen örneklerde, Farsça'yı Türkçe'ye yeğ tutmuştur, denebilir.

Sâkıp Mustafa Dede iyi bir bilgindir. 46 yıllık süren Kütahya Mevlevihanesi şeyhliğinde de boş durmamış, bir taraftan, şimdi süzünü ettiğimiz mevlevî antolojisini, diğer taraftan da XV, XVI. yüzyıllardaki nazım ve nesir anlayışıyla yazıldığını söyleyebileceğimiz Türkçe bir divan tertip etmiştir⁽¹⁾.

“Mevlevîlik” olarak adlandırılan ve diğer tarikatlar arasında seçkin bir yere sahip olup Osmanlı İmparatorluğunun hemen her köşesinde müntesipleri bulunan bu tarikatın, Mevlânâ'nın sağlığında, belli bir **z i k r i, e v r â d ı**, toplanılacak bir **t e k k e s i** ve mensuplarının husûsî bir kisvesi yoktu. Mevlânâ zamanında ve sonraki ilk devirlerde **s e m â** nın belli bir usûlü belirlenmiş değildi. Zâten mûsikî âletleri çalınırken, tevhîd, na't ve ilâhîlerin okunduğu zamanlarda **s e m â** bütün tasavvufî tarikatlarda müşterek bir davranıştır. Şekildeki değişiklikler o kadar mühim de değildir.

Mevlânâ Hazretleri sağlığında, kendisine intisap edenleri, şeyh olarak gösterdiği kimseler etrafında toplamış, bunların ölümünden sonra bu makama Sultan Veled'in geçmesiyle **m e v l e v î l i k** hızla gelişmiştir.

Sâkıp Dede'ye göre, 1460'ta vefat eden Pîr Âdil Çelebi zamanında, mevlevilik âyîn ve erkânı belirlenmiştir⁽²⁾. Halbuki bazı kayıtlara göre ise, Mevlânâ'nın vefatından bir müddet sonra Mevlânâ türbesinin yapılmasıyla Mevlânâ'yı sevenlerin bir merkezi olmuş ve **m e v l e v î l i k** âyîn ve erkânı da bu merkez etrafında oluşup gelişmiştir. Ulu Ârif Çelebi'nin her gittiği

¹ Ahmet ARI,

yerde bir zâviye teşekkül etmiştir. XIV. ve XV. yüzyıllar tarikatın bütün âdâp ve erkânı ile kuruluş ve yayılış devresidir.

Çelebilik makamı, bu tarikata intisap edenlerin itirazsız kabûlendikleri ve ilk iki halifeden sonra Mevlânâ soyundan gelenlerin sırasıyla geçip oturdukları mânevî bir makam olmuştur. Bu durum **Mevlevî silsilesi**'nin araştırılıp tespitini intâc etmiştir. Mevlevîlik, içtimâî hayatımızda önem kazandıkça, müntesipleri artmış ve Mevlânâ soyundan geldiklerini iddiâ edenler çoğalmıştır. Ayrıca Mevlevî dergâhlarına bağışlar ve vakıflar da artmıştır, genişlemiştir.

Mevlevîliğin kuruluş devirlerinde Bektaşîliği yadırgamadığı görülmektedir. Mevlevîlerle Bektaşîler **H o r a s a n l ı l a r d a n y â n i a ş k** ve **c e z b e y i** esas alan **m e l â m e t** erbabından oldukları için, bilhassa Şems kolu mevlevîleri ile Bektaşîler daha kolay kaynaşabiliyorlardı.

Mevlevîlikte iki temâyül göze çarpmaktadır. Ulu Ârif Çelebi'nin garip hâlleri, şaraba düşkünlüğü, Emîr Âbid Çelebi (ö.1338 m.)'nin aynı neş'eye sahip oluşu, bıyıklarını kesmeyişi, Dîvâne Mehmet Çelebi (ö. 1544' ten sonra)'nin çihâr- darb oluşu, yanına 40 mevlevî ve 40 bektâşî abdâl'ı alarak Irak, Horasan ve İran'ı ziyarete gidişi, burada İran kalenderlerinin kendisine büyük saygı göstermeleri, kendisine uyanları da çihâr- zarb tıraş ettirmesi, bazı kere mevlevî sikkesi, **s e y f î** denilen üstü basık külâh, bazı kere 12 terkli (dilimli) kalenderî- bektâşî tâcı giymesi vs., buna karşılık bazı mevlevî mensuplarının **z ü h d e riâyet** edişleri de Mevlevîlikte **ş e m s v e v e l e d** kolunun oluşmasına sebep olmuştur. Fakat bu iki kol Mevlevîliği ikiye ayıracak kadar büyümemiştir.

Mevlevîlikle bektâşîlik birbirlerini zaman zaman yadırgamasalar da, özellikle XVI. yüzyıldan sonra mevlevîlik yüksek tabakanın, mektep-medrese görmüş tahsilli kimselerin bir tarikatı olmaya başlamıştır. Bektaşîlik ise daha alt tabakaların tarikatı olarak devam etmiştir. Mevlevîliğe mensup olanların tahsilli oluşları, Mevlevîlerdeki bedîî zevkin yüksekliği (şiir ve mûsikî'de), Bektaşîleri daimâ geride bırakmıştır.

Mevlevîliğin, esnaflara pek uzak kalmadığı da Sâkıp Dede'nin yazdıkları arasındadır. Ancak, karşılama ve uğurlamalarda yerleri hayli gerilerdedir. (s.20-22.)

Her tarikat gibi mevlevîliğin de â d â b ve e r k â n 'ı vardır. Günümüzde çeşitli vesilelerle icrâ edilen ve bilhassa “Şeb-i Arûs”da bir hafta boyunca tekrar edilen gösteri mahiyetindeki semâ âdâb ve erkânından hepimizin haberi vardır.

Sâkîp Dede, Sefîne-i Mevleviyân'da bunları, yeri geldikçe tekrar eder. Eserin hemen her sahifesinde semâ'dan sözedilir.

Yukarıda Ç e l e b î l i k makamından bahsettik. Çelebî, önceleri dergâhın d e d e l e r i tarafından seçilirken, zamanla bu usûl değişmiş, Meclis-i Meşâyih kurulduktan sonra da araya şeyhu'l- İslam ve padişah iradesi girmiştir.

Her tekkede m u k â b e l e vardır. Semâ'da 3 kademedede Sultan Veled Devri icrâ edilir. 4.üncüsü n i y â z mukabelesidir. Kur'ân-ı Kerîm okunması, şeyhin g ü l b â n k 'i ve hep birden “Hû” çekilmesi ile son bulur.

Murâkabe, tasavvufî tarikatlerin hepsinde müşterektir. Âyîn-i cem, Alevî-bektaşî tarikatlarından farklıdır. Burada haram olan müskirât yoktur.

Sefîne-i Mevleviyân'da mevlevîlikteki dört dereceden aslâ inhirâf yoktur. Bu dört dereceyi sayıyorum:

- 1- Mevlevî muhibbi
- 2- Mevlevî dedesi
- 3- Mevlevî şeyhi
- 4- Mevlevî halîfesi.

Mevlevî m u h i b b i : Bir şeyhe intisap ederek, sikke giyen ve s e m â' çıkararak kişidir. (Mevlevîliği seven kişi de denir)

Mevlevî d e d e s i : Dervîşliğe karar (ikrâr) verip, dergâhta çeşitli hizmetleri görerek, 1001 gün süren ç i l e 'yi çıkararak kişidir.

Mevlevî ş e y h i : Pîr makamında oturan, Mevlevîliği temsil eden zâttır. Şeyh'lerin giyimi ve kuşamı, s e y y i d olup olmamalarına göre değiştiği gibi, h a l î f e l i k sıfatlarına göre de farklı olur.

Halîfelik, mânevî bir makamdır. Mevlevî halîfelerinden herhangi birisi, gerekli olgunluğu gördüğü bir dervîşe yahut bur muhibbe h a l î f e l i k verir. O andan itibaren “dühânî destâr” sarmak hakkını kazanır.

Bu saydiklarımı, Sâkıp Dede, hemen her ele aldığı kişinin hayat hikâyesini ve Mevlevîlikte katettiği merhaleleri, hizmetleri, ulaştığı dereceleri zikrederken bir sıra gözeterek saymaktadır.

Bir örnek olmak üzere, Sefine-i Mevlevîyân'ın ikinci cildinden (s. 126-128) Hazret-i Dervîş Abdülbâkî'nin biyografisini ve menkıbevî hayatını görelim:

“Hazret-i Dervîş Abdülbâkî Kütahya'nın Aylı köyündendir Şeyh Kemâlüddîn'in çocuklarından. Gençliğinde esnaftan ve ticaret erbabından iken bunlardan vazgeçerek, Çelebî Abdülhalim'in meşihatinde Hazret-i Mevlânâ'ya yönelerek dergâhın mutfağında âdâb ve hizmetleri ile yükselerek, s i k k e, h ı r k a giymiştir. Hazret-i Şemseddîn dergâhındaki Mustafa Dede'nin hizmetine gönderilmiştir. Geldiği köyde evlenmiştir. Nefesi ve uğurlu bakışı, hasta ve sakatların sağlıklarına iyi geldiğinden adı ve davranışları duyulmuş ve gittikçe şanı artmıştır. Meşihatimizin başlarında bize olan bağlılığı görülmüş ve gittikçe çoğalmıştır. Evinin yakınındaki Hatuniyye Medresesi zâviye (buk'a)'sine tayin edilmiştir. Oradan sağladığı geliri, fakîrlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtır, kalan birşey olursa, evine gönderirdi.

“Bâkî olandan başka herşey fânîdir. Ben de Bâkî olanın kuluyum!” sözlerini dilinden düşürmezdi. Eline geçeni dağıttığı hâlde yüzünün neş'esi eksilmez, geçimine bir darlık gelmezdi. Dedesi Şeyh Kemâlüddîn'in şeyhi bulunduğu dergâhın şeyhliği, ısrarla kendisine verilmek istendiği hâlde, buraya gelmesinden menfaat umanların heveslerini kursaklarında bırakarak, kabûl etmemiştir. Hattâ bu uğurdaki ısrarcıların bazı hastalıklara mübtelâ olmaları üzerine haddi aşıklarını anlayarak özür diledikleri görülmüştür.

Hazret-i Argun dergâhında, bizden önce şeyh bulunan Halil Dede ile-aralarında bir soğukluk olmuş o: “Saâdet eşiği henüz açılmamıştır. Geç kalmayınız hemen açılacaktır. Gelen gidenler de eskiden olduğu gibi gelişecektir!” diye haber göndermiştir. Bizim Argun dergâhı şeyhliğine gelişimizde, eski dostluğumuzu tâzelemiştir. Zamanın gelmesiyle, hayat ışığı sönerek, meydan mahallesinin suskunları ile beraber olmuştur. (Dar kabrinde Allâh rahmetini genişletsin Haşir ve neşir geçidinde rahatını genişletsin! Ey isteyenlerin istediğini veren Allah! Âmîn!”),

Yukarıda örneğini, bugünkü Türkçe ile sunduğumuz Hazret-i Abdülbâkî Dede'nin, Sâkıp Mustafa Dede'nin kaleminden çıkan hayatına ve menkıbelerine dair yazdıkları hiç de anlaşılır cinsten değildir: Örnek olması ve eserin daha iyi hatırlanması için bir iki satırı naklediyorum.

“Hazret-i Dervîş Abdülbâkî, hâk- zâd-ı medîne-i Kütahya ve Aylunâm karyede âsûde-i civâr-ı rahmet ve karâr-ı pür-envârları müteberrik-i hâs u 'âm ve harmen-geh-i de'avât-ı enâm olan Şeyh Kemâlüddîn'in evlâd-ı kirâmından olup evâ'il-i hâlinde (s.127) muhterife inkitâ ve tüccârdan iken sa'âdet-i ezeliyye kendüye feryâd-res ve gird-âb 'avâ'ik-ı mâ-sivâdan sâhil-i selâmet-i inlutâ'u tecride rehber olup ihtiyar-ı mesâlik ve turuk-ı mûsıla-i matlab-ı a'lâda müterreddid ve müstehîr olmayla emvâc-ı nesâyim-i 'inâyet rûy-ı deryâyı havâdisde keştî-i “azîmet ve hulle-i teveccühin âsîtâne-i Hazret-i Mevlevî cânibine sevk ve tevcîh idüp Çelebî 'Abdülhalîm nevbet-i meşîhat ve sâye-i velâyetinde tertîb-yâb-ı matbah-ı 'âmire-i âdâb ve...”

Bu kadar ağır ve ağıdalı bir dille yazılan Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân, mevlevîlik ve mevlevîlik yolunda hizmetleri geçip edebiyatımızda ve tarihimize adları kazınmış bulunan muhterem kişiler hakkında değerli bilgiler vermekle beraber, bu hâliyle eserden faydalanmak çok güçtür. Bu tebliğ, Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye'den faydalanmanın nasıl mümkün olabileceğini araştırırken hazırlanmıştır.

Bibliyografya:

Sâkıp Mustafa Dede, Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân, Mısır (Kâhire) 1283 (1867), Matbaa-i Vehbiyye, 3 c.

Abdülbaki GÖLPINARLI, Mevlevîlik maddesi, İslam Ansiklopedisi VIII. c.

Ahmet ARI, Sâkıp Mustafa Dede (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Türkçe Divanının Tenkidli Metni), Konya 1995, 2 c. (Basılmamış Doktora Tezi).

GÖKLERDE VE YERYÜZÜNDE HİÇBİR VARLIK YOKTUR Kİ “ALLAH’I TESBİH ETMESİN” AYETİNİN “HAZRETİ MEVLÂNÂ” TARAFINDAN AÇIKLANMASI

Şefik CAN*

Birisi çıksa da, yeryüzünde gördüğümüz ve cansız diye bitkilerden, hayvanlardan ayırt ettiğimiz varlıkların, eşyanın canlı olduklarını söylese, ona inanır mısınız?

Cansız ne demektir? Canı, yani ruhu olmayan taş, toprak gibi bir varlık.

Bir hayvan, bir bitki canlıdır. Çünkü hayvan hareket ediyor, yiyor, içiyor, yavruluyor.

Bitki de büyüyor, çiçek açıyor, meyve veriyor. Bunların canlı olduklarını görüyoruz, anlıyoruz ama, bir taş parçasının, toprağın, kesilmiş, kurumuş ağaçların, içtiğimiz suların, giydiğimiz elbisenin, kullandığımız eşyanın canlı olduğuna pek aklımız ermiyor.

Halbuki Kur’an-ı Kerim’de bazı ayetlerde; mesela İsrâ Suresi’nin 44. ayetinde, şu mealde (yedi kat gökte ve yeryüzünde ve bunlar içinde bulunanların hepsi de Allah’ı (cc) tesbih ederler. Hiç bir varlık yoktur ki Allah’ı (cc) hamd ve tesbih etmesin. Fakat, siz onların tesbihini anlayamazsınız.) Keza, Sad Suresi’nin şu mealdeki 18 ve 19 nolu ayetlerinde: (Doğrusu. Biz, akşam ve sabah, onunla beraber tesbih eden dağları, toplu halde kuşları, Davud’un emri altına vermiştik. Hepsi de ona yönelmiştir.) diye buyurulmaktadır. Eşyanın Allah’ı (cc) tesbih etmesi için canlı olması gerekir. Aziz peygamber efendimiz (SAV) bazı hadislerinde

* Emekli Albay

eşyanın canlı olduklarını bildirmiş, mesela (eşyayı lüzumsuz yere rahatsız etmeyiniz. Çünkü onlar tesbihdedirler.) diye haber vermişlerdir.

En güvenilir hadis kitaplarından olan (Müslim 7/53) de dirilmeden önce, Mekke'de bana selam veren bir taş bilirim ki şu anda dahi onun hangi taş olduğunu biliyorum.) diye buyurmuşlardır.

Ibni Mes'ud Hz.leri de (Rasulullah Efendimiz'in (SA.V.) önünde yemekte olduğu yemeğin tesbih ettiğini duyardık.) diye rivayette bulunmuştur.

Ebuzer Hz.leri de (Allah'ın Rasulü'nün eline çakıl taşları aldığı zaman, arının vızıltısı gibi onların tesbih ettiklerini, Hz. Ebu Bekir'in, Hz. Ömer'in elinde de taşların bu şekilde zikrettiklerini duyardık.) demiştir.

Yine Peygamber Efendimiz (S.A.V.) buyurmuşlardır ki: (Hayvanları yükleri yüklü olarak bırakmayınız. Hayvanlara binin ama yollarda, sokaklarda onları kendi konuşmalarınızda kürsü gibi kullanmayın.) Çünkü onlar tespihtedir. Nice hayvan vardır ki üstüne binenden hayırlıdır.)

Hız. Mevlânâ da gerek Mesnevi-i Şerif'te ve gerekse Divan-ı Kebir'de bu konu üzerinde durmuşlardır. Mesela Mesnevi'nin 3. cildinin 1019 numaralı beyitinde aynen şöyle buyurmaktadır.

ما سميعم و بصيرم و خويشم با شما نا محرمان ما خامشيم

(Cansız gibi görünen varlıklar, biz derler, duyarız, işitiriz, görürüz, bakarız. Fakat sizin gibi namahremelere, yabancılara, anlayışsızlara karşı susup durmaktayız.)

Eski bilginlerimiz inançlarını Kur'an ve Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimizin hadislerinden aldıkları için (cemad) adını verdikleri taş, toprak gibi varlıkların canlı olduklarını kabul etmişler, hayvanların (hayvani ruhu): bitkilerin (nebati ruhu) taş ve toprak gibi maddelerin (cemadi ruhu); insanların ise, hem (hayvani ruhu) ve hem de (insani ruhu) olduğuna inanmışlardı.

15 asır önce, bütün varlıkların Allah'ı (cc) zikrettiklerini, bu sebeple canlı olduklarını haber veren Kur'an-ı Kerim'in bu haberi, bugün ilim ve fen yönünden de gerçekleşmiş bulunmaktadır. Gerçek bir müslümanın ilim ve fennin bu hakikatı bulup ortaya çıkartmasına ihtiyacı

yoktur. Yani, Kur'an'ın ve Peygamberimizin (S.A.V.) haber verdiği akıllamaz şeylere, fennin açıklanmasına ihtiyacı olmadan da mü'min inanır. İnanır ama, kendi inançlarının ilmin ve fennin yeni buluşları ile gerçekleşmesinden de hoşlanır.

Kur'an'ın yüzyıllarca önce haber verdiği hakikatların bugünün bilim tekniği ile meydana çıkması, İslam olmayan bilginleri, İslamiyete davet, bir çağrı oluyor. Nitekim tanınmış Fransız bilgini (Causteau) Kusto, Rahman Suresi'nin (19-20) inci ayetlerinde bildirilen; Suları acı ve tatlı iki denizin yanyana oldukları halde, birleşmemeleri hikmetine şaşmış, bu yüzden müslüman olmuştur.

Bugünün bilim ve tekniği şu hakikatı ortaya koymuştur ki cansız sayılan her şeyde, insanların farkına varamadıkları bir canlılık, bir şuur vardır.

Çünkü etrafımızda gördüğümüz bütün eşya, bütün varlıklar, atomlardan meydana gelmiştir. Her atomun ortasında proton ve nötronlardan ibaret bir çekirdeği vardır. Bu çekirdeğin etrafındaki elektronlar akla şaşkınlık verecek bir hızla dönmektedir. Mesela hidrojen atomundaki elektron, çekirdeği etrafında saniyede ellibin km. hızla döner. Sanki bir zerre yani bir atom, koca bir güneş sistemindeki eşsiz nizamın en mükemmel modelidir.

Atom, bizim içinde bulunduğumuz güneş sisteminin bir örneğidir. Atomun çekirdeğinin güneş elektronlarını da yıldızlara benzetmek mümkündür. Atomların derinliklerine dalarsanız, bir zerreyi milyarlarca defa büyütürseniz, karşınıza koca bir alem çıkar. Akıl almayacak kadar müthiş acayib bir alem. Bir atomun çapı milimetrenin on milyonda biri kadardır. Bir zerre içinde bir güneş manzumesi gizli. Bu hakikatı sezmiş de Güleşen-i Raz sâhibi:

اگر يك قطره را دل بر شكافى برون آيد ازو صد بحر صافى

(Bir damlanın gönlünü yarsan, ondan yüzlerce duru deniz meydana gelir.) Diye yazmıştır.

Atom lambası, atomun gücünü anlatmak için bize bir fikir verir. Alimlerin hesaplarına göre bir çay kaşığı kömür tozunun atomlarındaki gizli enerji açığa çıkarılsa bir milyonluk şehrin kaloriferlerine yetecek.

İster taş, ister toprak, ister su, ister demir, bakır ne varsa onların hepsinin de atomunda aynı hadiseler cereyan etmektedir. Onların her birisinin atomunda baş döndürücü bir hızla dönen elektronlar, kendi yörüngeleri etrafında, saniyede milyonlarca defa döner dururlar. Böylece, hareket halinde olan varlıkların cansız değil, canlı oldukları ortaya çıkmaktadır.

İşte maddenin en küçük zerresi olan atomdaki bu düzenden, aklı durduracak bu nizamdan yaratıcının gücü, kuvveti, yaratma san'atı, eşsizliği, büyüklüğü insanı şaşırır.

Etrafımızda gördüğümüz her maddenin bu hareketi ile canlı olduğu, Allah'ı (cc) tesbih ettiği, yaratıcının şanının yüceliğini söylediği meydana çıkar.

Hz. Mevlânâ VII. asır önce cansız sayılan bazı varlıkların nasıl dile geldiklerini ve konuştuklarını bazı örneklerle açıklamıştır. Mesela Mesnevinin 3. cildinin 1011 numara ile başlayan şu beyitlerini beraber okuyalım.

-Allah, seni bir avuç toprak iken nasıl insan yaptı? Bütün toprakları ve cansız sandığın şeyleri de böyle bilmek ve tanımak gerek.

- Gördüğümüz cansızların hepsi de, bu yanda, yani bize, bu aleme göre, cansızdır, ölüdür. O yanda, hakikat aleminde ise canlıdırlar. Burada susup duruyorlar, orada konuşmaktadırlar.

- Allah, onları, o taraftan bizim tarafımıza gönderince Musa'nın asası gibi bize karşı ejderha olur.

- Dağlar, Hz. Davud'un sesine ses verir. Onunla beraber İlahi okur. Demir O'nun avucunda mum gibi yumuşar.

- Rüzgar Hz. Süleyman'a hamallık eder. O'nu taşır. Deniz, Musa'ya söz söyler. Onunla konuşur.

- Ay, Hz. Ahmed Aleyhisselam'ın işaretini görünce ortasından ikiye ayrılır.

- Nemrud'un ateşi İbrahim Aleyhisselam'a gül bahçesi olur.

Mevlânâ başka bir Mesnevi cildinde Peygamber Efendimizin (S.A.V.) bir mucizesi gereği Ebu Cehil'in avucundaki taş kırıklarının konuştuklarından bahseder.

- Ebu Cehil, Peygamber Efendimizi denemek için eline ufak taş parçaları almış, onları avucunda gizleyerek: "Ey Ahmed (S.A.V.) çabuk söyle bu nedir?" demişti.

- Eğer sen gerçek peygamber isen, eğer göklerin sırrından haberin varsa bil bakalım şu avucumda gizlediğim nedir?

- Hz. Peygamber (S.A.V.) buyurdu ki: "Elindekilerin ne olduğunu ben mi söyleyeyim? Yoksa benim gerçek peygamber olduğumu onlar mı söylesin?"

- Bu ikincisi imkansızdır, olamaz, dedi. Rasulullah (S.A.V.) Efendimiz evet diye buyurdu. Fakat, Allah'ın (cc) gücü, kuvveti bundan da üstündür.

- Bunun üzerine Ebu Cehil'in avucundaki kırık taş parçalarının her biri kelime-i şahadet getirmeye koyuldular.

- Taşlardan herbiri "Lâ ilâhe illallâh, Muhammedün Rasulullah" dedi.

- Ebu Cehil taşlardan bu sözleri duyunca öfke ile onları yere çarptı. Mesnevi, Cilt. 1, Beyit: 2160-2154

Hz. Mevlânâ Mesnevi'nin başka ciltlerinde de bu konuya değinir. Mesela:

Taş parçalarının Aziz Peygamber Efendimize, Asa'nın Hz. Musa'ya itaat etmeleri, emirlerine uymaları ve diğer cansız sandığımız bütün varlıkların Hakkın emrine nasıl boyun eğdiklerini haber verirler.

- Onlar der ki: Biz Allah'ı (cc) biliyoruz ve O'na itaat ediyoruz. Biz rast gele yaratılmış boş şeyler değiliz. (Mesnevi, Cilt, 4, Beyit: 2827-2828)

Hz. Mevlânâ'nın "taş parçaları, biz boş yere yaratılmadık. Boş şeyler değiliz." diye buyurması, bendenize Muyiddin-i Arabi Hz.lerinin Fusus-ül Hikem in "İshak Kelimesi bölümünde geçen şu beyti hatırlattı.

يا خالق الاشياء فى نفسه انت لما تخلقه جامع

- Ey nefsinde bütün varlıkları yaratan Rabbim! Sen, halk ettiğin şeylerin hepsisin.

Bu sözden yaratılan her şeyin haşa Allah olduğu anlaşılmasın. Bu inanç, Panteistlerin inancıdır. İslam alimleri bu inanca Vahdet-i mevud derler ki bu inanç İslam'a aykırıdır. İslam Alimlerinin inancı Vahdet-i Vücuttur. Bu inancın en büyük mümessili olan Muhyiddin-i Arabi demek istiyordu ki: Allah'ım, yarattığın varlıkların hepsinde, zerrede de, yıldızlarda da senin büyüklüğün, sonsuzluğun ve kudretin tecelli etmiştir. Akıl almaz genişliğin, derinliğin ve sonsuzluğun sembolü olan fezada yani gökyüzünde bir güneş etrafında şaşmadan, birbirine çarpmadan dönüp duran galaksiler, yani yıldız kümeleri, Samanyolları gibi bütün varlıklarda, maddelerde bulunan zerreler, atomlar da kendi çekirdeği etrafında akli şaşırtan bir hızla dönmekteler. Bir zerrenin kalbine sanki bir yıldız kümesi sığdırmışsın:

Allah'ım, Yarattığın bütün mahluklarına vuran kudretinin nuru, onları canlandırmada ve aşkın ile döndürüp durmada, Seni tesbih ettirmektedir.

Yine Hz. Mevlânâ bir Mesnevi beyitinde buyuruyor ki:

“Dağların, taşların görür gözleri, işitir kulakları olmasa idi, Davud Aleyhisselam Zebur okurken O'nun güzel sesine ser verirler mi idi? O'nunla dost olurlar mı idi ?” Mesnevi, Cilt, 4, 4216. Beyit.

Mesnevi'de bu konu ile ilgili şöyle bir hikaye de var:

Süleyman Aleyhisselam'ın bir hatası yüzünden rüzgar ters esmeye başlamış:

- Rüzgar, Hz. Süleyman'ın tacına ters esti. Süleyman, ey rüzgar dedi “ters esme”

- Rüzgar da: “Ey Süleyman” dedi. Sen de çarpık yürüme, çarpık yürüdükçe de benim ters esmeme kızma.

- Rüzgar ters estiği için, Süleyman'ın başındaki tac eğildi. Böylece O'nun sultanlığı sarsıldı. Aydınlık gündüzü, gece gibi karardı.

- Hz. Süleyman tekrar: “Ey tac” dedi. Başımda eğri durma. Ey sultanlık güneşi olan tac, başımda doğru dur. Başka yöne meyl etme...

- Süleyman eli ile tacı doğrulttukça, tac yine eğilmekte idi.

- Tam sekiz defa tacı doğrulttu, tac da eğildi. Süleyman dedi ki: Nedir bu, artık eğilme.

- Tac tekrar dile geldi. “Ey güvenilir, inanılır kişi diye cevap verdi: “Sen beni yüz kere doğrultsan yine doğrulmam. Sen eğri gittikçe ben yine eğrilirim.

- Bunun üzerine Süleyman, içini doğrulttu. Gönlüne gelen nefsanî istekleri gönlünden attı. Şehvet ateşini soğuttu.

- Süleyman doğrulunca, tacı da doğruldu ve istediği gibi başında durdu.

- Hazreti Süleyman tacını kendi isteği ile eğiltti fakat tac eğri durmadı. Kendiliğinden doğruldu. Tam tepesinde karar etti.

- O büyük Süleyman sekiz defa tacı eğiltti. Tac yine de başında doğruluyor, doğru duruyordu.

Derken, yine tac dile geldi, de: “Ey padişahım” dedi. Öğün, madem ki kanat açtın, çırpındın, kanatlarındaki günah tozunu, toprağını silkdin, artık mana alemine yüksel.

- Buradan daha ileri gitmeme, bu işteki gayb perdelerini, gizlilik perdelerini yırtmama izin yok.

- Elinle ağzımı kapa da, beğenilmeyecek, hoş gitmeyecek bir söz söylemeyeyim.

- Şu kadarını söyleyeyim ki: “Sana dertten, kederden, gamdan ne gelirse, onları başka kimseden bilme, kendinden bil.” (Mesnevi, Cilt 4, Beyit: 1897-1913)

Hız Mevlânâ Mesnevi'nin bir başka yerinde de, Peygamber Efendimizden (S.A.V.) ayrı düştüğü için bir hurma kütüğünün- “Hannane direği”nin inlemesinden, feryadından bahseder.

Hannâne direği, Peygamberin ayrılığı yüzünden akıl sahipleri gibi ağlayıp inliyordu.

Peygamber, “Ey direk, ne istiyorsun? dedi. Oda “Canım, ayrılığından kan kesildi.

Bana dayanıyordun şimdi beni bıraktın. Mimberin üstüne çıktım” dedi.

Bunun üzerine Peygamber ona dedi ki: “Ey iyi ağaç, ey sırrı bahta yoldaş olan!

Söyle, ne istersin? Dilersen seni yemişlerle dolu bir hurma fidanı yapayım ki doğudakiler de, batıdakiler de senin hurmanı yesinler.

Yahut Tanrı, seni o âlemde bir servi yapısın da ebediyen terü taze kal” dedi.

Hannâne “Daim ve baki olanı isterim” dedi. Eygafil, dinle de bir ağaçtan aşağı kalma!

Peygamber, kıyamet günü insanlar gibi dirilmesi için o ağacı yere gömdü.

Bunu duy da bil ki Tanrı, kimi kendisine davet ettiyse o kimse bütün dünya işlerinden vazgeçmiştir.

Kim, Tanrı’dan tevrika mazhar olursa o âleme yol bulmuş, dünya işinden çıkmıştır.

- Fakat ilahi sırlardan kendisine birşey verilmemiş olan nasıl olur da cansız bir varlığın inlediğine inanır?

- O kişi, evet der. Ama gönülden değil, kendisine münafık demesinler diye inanmış görünür, kandırmak için evet der.

- Eğer cansızlar Allah’ın (cc) (kun=ol) emrini anlamasalar da varlık alemine gelmeselerdi o zaman bu söz red edilirdi.

Yukarıdaki mesnevi beyitlerinden anlaşılacağı üzere Hz. Mevlânâ ruhumuzun derinliklerine inerek bizim sağ duyumuzu, vicdanımızı uyandırmak istiyor. Ey madde alemine kendini kaptırmış, akıllarına güvenerek kendilerini bir şey zanneden kişiler diyor: Cansız sandığımız maddelerin, canlı ve duygulu olduklarına akıllarımız yatmıyor değil mi? Vaktiyle, Hz. Peygamber Efendimizin (S.A.V.) yaşadığı zamanlarda bile Ebu Cehil gibi avuçlarında taş parçalarının şahadet getirdiklerini işittikleri halde imana gelmeyenler olmuştur. Hatta öldükten sonra dirilmeden bahseden Kur’an ayetlerine itiraz edenler bulunmuştur. Onlara Cenab-ı Hakk şu mealdeki ayetlerle cevap vermiştir (36/79);

Büyütenin bir damla pıhtıyı insan diye,

Gücü etmez olur mu? Ölüyü diriltmeye!.

“(Allah (cc) bir şeyin olmasını istedi mi sadece (Kun=ol) der. O şey hemen olur. 36-82)

Biz akılla her şeyi idrak edebilir miyiz? Ve vaktiyle Ziya Paşa merhum bu hakikati sezmiş de:

İdraki meali bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi o kadar sikleti çekmez.

“Yüksek hakikatleri bizim bu küçük aklımız alamaz, anlayamaz. Çünkü bu akıl terazisi, o derin manalı şeyleri çekemez, parçalanır” demişti. Gerçekten de şu gökyüzünün derinliğini, genişliğini bir kelime ile sonsuzluğunu aklımız alıyor mu?

Bundan altıbuçuk yıl önce gökyüzüne fırlatılan Galileo uydusu kurşun hızı ile giderek üç milyar 700 milyon kilometrelik mesafe aldı ve Jüpiter’in yörüngesine girdi. Jüpiter bizim güneş manzumemize dahil bir yıldız. Bizim dahil olduğumuz yıldızlar kümesi Samanyolu (galaksi) dışında da ne güneşler, ne sayısız yıldızlar var. Son buluşlara göre evrende elli milyar galaksi var. Onbeş milyar ışık yolu uzakta yeni güneşler keşf ediyorlar. Bu fezânın, gökyüzünün sonsuzluğuna akıl erer mi?

Bilginler 186.000 mil bir hızla giden uçak düşününüz, diyorlar. Bu uçak şu anda keşfedilmiş olan kainatın etrafında ancak bir milyar senede dolaşabilir.

Bunu inceden inceye hesap ederek bulmuşlar. Bir hayal mahsulü değildir. Bu bir gerçektir. İşte Cenab-ı Hakk’ın büyüklüğü, kudreti, yaratma gücü hakkında bir fikir edinmek için bu sonsuz gökleri düşünelim, şaşırıp kalalım da Cenab-ı Peygamber (S.A.V.) gibi, “Allah’ım hayranlığımı arttır” diye Cenab-ı Hakk’a yalvaralım. “Allah büyüktür” dediğimiz zaman da bunu, sadece hiç heyecan duymadan, dudaklarımız söylemesin. Bu büyüklüğü, bu sonsuzluğu, gönül de, sağ duyu da, vicdan da hissetsin.

Muhyiddin-i Arabi Hz.leri de Futuhat-ı Mekkiye’sinde, bütün varlıkların tespihlerini kulaklarımla duyuyorum diye yazmıştı. Mevcut varlıklardan Allah’ı (cc) en çok zikredenlerin, bizim “cemad” diye adlandırdığımız taşlar, topraklar gibi varlıklardır. Sonra bitkiler, sonra hayvanlar, en son insanlar geliyor. Şaşılacak şeydir ki Allah’ın severek yarattığı eşref-i mahluk olan insan diğer mahluklara göre Allah’ı en az

zikreder, çünkü dünyaya diğer varlıklardan daha çok gönül vermiş, daha çok bağlanmıştı.

Evet, Kur'an'ın Peygamberimizin (S.A.V.) ve velilerin haber verdiği gibi dünyada mevcut her şey Allah'ı tesbih etmektedir.

Rasulullah Efendimiz (S.A.V.) kurbağaları öldürmeyi yasaklamıştı. Çünkü onların seslerinin tesbih olduğunu söylemişti. Kurbağa da tesbih eder, ağaç da tesbih eder, suyun şırıltısı da tesbih eder, kapının gıcirtısı bile tespihtir. Çünkü Allah'ı (cc) tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur. Bu konuyu bitirirken arif bir şairin yazdığı şu şiiri almadan geçemedim.

Sesler ve Nağmeler

Bütün esvâtı hilkat tiyz ü pest elhâni kıymettir,
Kulak ver dinle ey dil cümlesi hakdan işârettir.
Denizde, yerde göklerde açılmış sanki bir mektep,
Zevil ervâh okur gizli, açık üstâd-ı fikrettir.
Celâldır sayhası aslanların, dehşet verir halka
Cemâldir kuşdaki nağme müeddesi beşârettir.

Sakın sen, sanma vak vak, gölde kaz, ördek çeker Ya Hakk
Ağaçta kumrunun hu hu ları Hâkk'a ibâdettir
Öter gülşende bülbül mübtelâyi kıyl-ü kal olmuş
O mürgun derdi gül, sümbül sanıp kanmak belâhattır
Kanarya aynı vahdet mevcesi ile çırpınıp söyler
Sedâyi bumi me'sum bir nida sanmak hamâkatdır.
Ney in feryadı her dem (vağfu anna ente Mevlânâ)
Kemânın bi gümân (Allâhuekber) den ibâdettir.

Sedâi musiki dinlerse ruhan gaşy olur âşık
Sazın her bir telinden duyduğu gülbanki vahdettir

İlahi ente maksudi bütün seslerdeki gâye
Rızadır cümlenin matlubi bakisi hikayettir.

TÜRK BASININDA MEVLÂNÂ ENSTİTÜSÜ

Doç. Dr. Emine YENİTERZİ*

Âlim, şair, velî, mutasavvıf, mütefekkir, aşk rehberi ve gönül eğitimcisi gibi birçok vasıflarla anılan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî; altmış bin beytin üzerindeki manzum eserleri ve mensur eserleriyle hakkında pek çok kitabın yazıldığı, sayısız araştırmalara konu olan, yalnızca Türkiye’de değil, doğuda ve batıda şöhret ve tesirinin yayıldığı mümtaz bir şahsiyettir. Ancak ne acıdır ki batıda Sheakespeare, Goethe, Dante gibi değerler için binlerce inceleme, eserlerinin yüzlerce sağlıklı neşri, kürsüleri, enstitüleri olmasına rağmen; bizde Mevlânâ ve eserleri üzerinde yapılan çalışmalar kurumlaşmadan, şahısların himmetine bırakılmış, bu çalışmalar belli bir sisteme kavuşturulmamış, Mevlânâ gibi ender bir insan ve eşsiz eserleri lâyıkıyla, ilmî usullerle ortaya konulmamıştır.

Mevlânâ hakkındaki çalışmaların mükemmelliğe ulaşması için onun adıyla bir enstitünün kurulması şarttır. Zaman zaman böyle bir enstitü kurma girişimlerinde bulunulmuş, ancak bu teşebbüsler hep âtil kalmıştır. Bunlardan biri Konya Turizm Derneği’nin gayretleriyle oluşmuş. Yeni Konya Gazetesi’nin 9 Aralık 1968 tarihli nüshasında Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem, MEB Kültür Müsteşarı Mehmet Önder ve Senatör Feyzi Halıcı’nın hazır bulunduğu bir törenle Mevlânâ Enstitüsü’nün inşaatına başlanacağı müjdesi verilmiştir. 1973’te Enstitü binası tamamlanır ve hizmete açılır. Fakat yıllarca hiç bir olumlu hizmet veremez ve 1978’de binadaki tabelası bile sökülür. 1983’te, Enstitü’nün açılışından on yıl sonra Feyzi Halıcı bu durumu şu sözlerle anlatır: “Mevlânâ Tetkikleri Enstitüsü

* S.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

tam on yıl önce hizmete açılmıştı. Asırlar boyu insanlara mutluluk mesajı yaymakta olan gönüller sultanının hayatı, eserleri, düşünceleri bu enstitüde araştırılacak, konferanslar verilecek, sempozyumlarla bilim adamları karşılıklı Mevlânâ üzerindeki görüş ve araştırmalarını tartışacaklar, Güney Afrika'dan kutuplara, Japonya'dan Brezilya'ya kadar bilimsel çalışmalar için bu enstitüye gelecek, master veya doktora tezleri yapacak olanlar Konya'ya koşacaklardı. Mikrofilm çalışmaları için, ses kayıt bantları için özel cam bölmeler bile hazırlanmıştı. Yani üç nal ve at, alabildiğine geniş bir alan da mevcut iken o bilinmeyen, sihirli dördüncü nalı bulmak hâlâ mümkün olamıyor ve enstitünün çalışması, bir saat gibi işlemesi her seferinde bir başka bahara kalıyor.”¹

Halıcı, yazısının sonunda Mevlânâ ile ilgili ilmî çalışmaları Selçuk Üniversitesi'nin öğretim üeleriyle birlikte gerçekleştirme ümidini dile getirir.

Üniversitemiz de Mevlânâ Enstitüsü'nün gereğine inanmaktadır. 1979 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü kurulur. 13 Temmuz 1979 tarih ve 16695 sayılı Resmî Gazetede bu enstitünün kuruluşu, amaçları, görevleri, örgütsel yapısı ve mâlî hükümlerini ihtiva eden yönetmeliği yayımlanır. Ancak 6 Kasım 1981'de yürürlüğe giren Yüksek Öğretim Kanunu'ndan sonra, bu enstitünün statüsünde herhangi bir düzenleme yapılmaz ve enstitü kayıplara karışır.

Diğer yandan Mevlânâ Enstitüsü olarak inşa edilen ve Turizm Derneği'nce kurulan enstitünün faaliyette olmaması sebebiyle İl Halk Kütüphanesi'ne devredilen binada mevcut bulunan Feridun Nafiz Uzluk Kütüphanesi 15 Eylül 1989'da Mevlânâ Dökümantasyon Merkezi hâline getirilir. Bu merkez Mevlânâ ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yayımlanmış bulunan kitap, süreli yayın, broşür, küpür, film, mikrofilm, slayt, v.b. yazı ve göze-kulağa hitap eden bilgi materyallerini bünyesinde toplayarak, bunların tasnifini yapmak, araştırmacıların hizmetine sunmak gâyesine mâtuftur. Yedi yıllık resmî statüye sahip bu dökümantasyon merkezine, bugün değil yurt dışı, yurt içi yayınlar dahi ulaşmamaktadır.

¹ Feyzi Halıcı, “Mevlânâ Tedkikleri Enstitüsü,” *Çağrı*, Y. 27, s. 311, Aralık 1983, s. 3-4.

Üniversitemiz bünyesine 1986 yılında kurulan; bir amacı da Mevlânâ'nın hayatı, eserleri ve fikirlerinin incelenmesi olan Selçuklu Araştırmaları Merkezi ilki 1985'te gerçekleştirilen Millî veya Milletlerarası Mevlânâ Kongreleri'ni bir gelenek hâlinde yaşatmış ve sunulan tebliğleri düzenli olarak yayımlamaktadır.

Bu günlerde sayın Rektörümüzün Üniversitemizde Mevlânâ'nın hayatını, şahsiyetini, fikirlerini, eserlerini ve tesirlerini araştıracak olan müstakil bir Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü kurmaya yönelik gayretleriyle Mevlânâ Enstitüsü yeniden gündeme gelmiştir. Biz de bu mevzuun önemini dile getirmek amacıyla Mevlânâ Enstitüsü veya tetkiklerini konu edinen muhtelif gazete ve dergilerde yayımlanmış makale ve haberleri ele aldık. Bu konuda kaleme alınmış yirmi dört makale ve haber tesbit edebildik. Bu yazılardan en eskileri 1955 yılına ait. Yani günümüze kadar kırk bir yıllık bir rüya olmuş Mevlânâ Enstitüsü.

Bu konuda ellili yıllarda 6, altmışlı yıllarda 12, yetmişli yıllarda 4, seksenli ve doksanlı yıllarda da birer yazı neşredilmiş. Feridun Nafiz Uzluk, Abdülbaki Gölpınarlı, M. Refi' Cevad Ulunay, Mehmet Önder, Cahit Öztelli, Nezihe Araz, Arslan Ergüç, Abdülkadir Karahan, Sezai Karakoç, Suad Abanazır, Necati Elgin, Mehmet Kaplan, Feyzi Halıcı ve Erkan Türkmen'e ait bu yazılarda genel olarak dört konu üzerinde durulmuş: Böyle bir enstitünün kurulmasının gereği, bu enstitünün faaliyetlerinin ne merkezde olacağı, enstitüde bulunması gereken materyaller ve enstitüde görev alacak kişilerin evsâfi.

Feridun Nafiz Uzluk, Abdülbaki Gölpınarlı, Nezihe Araz, Arslan Ergüç, M. Refi' Cevad Ulunay, Sezai Karakoç, Suad Abanazır ve Necati Elgin yazılarında Mevlânâ Enstitüsü'nün kurulmasının gereğini dile getirmişlerdir.

Adı geçen yazarlardan Feridun Nafiz Uzluk, konuyla ilgili makalesinde doğuda ve batıda Mevlânâ eserleri üzerinde yapılan çalışmalarından bahsettikten sonra, sözlerine şöyle devam eder:

“Biz ne yapıyoruz?”

Mevlânâ'nın vatani Türkiye olduğuna, onun soyundan gelenler, onun izinden yürüyenler memleketimizde ve aramızda olduğuna göre

Mevlânâ konusu ile uğraşmak, onun eserlerini metin, tercüme, şerh olarak halkımıza anlatmak, tanıtmak bizim borcumuz, hatta bizim hakkımızdır.

Kitapçıların, yahut bu mevzuda ilmî kifâyeti yokken kendisinde yetki görerek, bilgiye, gerçeğe uymayan şeyleri yazanlara, yayanlara rastlamaktayız.

.....

Dünyada bu kadar ilgi uyandıran, dünya dillerinden İngilizce gibi çok konuşulan bir lisanda altı cilt Mesnevî'nin metni, İngilizce tercümesi, şerhi mevcut olduğu; Hindistan'da yüzlerce defa basıldığı, İran'da hâlâ basılmakta olduğu düşünülürse, Mevlânâ konusu ile uğraşacak başlı başına bir enstitünün açılma zamanı gelmiş, hatta gecikmiştir bile.

Kırk seneden beri uğraştığım bu konu üstüne doğuda batıda bastırılmış kitapların pek çoğunu satın almış, büyük bir koleksiyon meydana getirmiş bulunuyorum. Uzun asırlardan beri bizde ve akrabalarımızda toplanmış bir hayli belge olduğu gibi, Veled Çelebi İzbudak'ın ölümünden sonra ailesi onun bütün kitap ve vesikalarını rahmetlinin vasiyeti üzerine bana vermiştir.

Mevlânâ'nın yolunda yürüyenler yalnızca şairler değildir. Ressamlar, hattatlar, mühür kazıcılar, makta yapanlar, saat yapanlar, hekimler, tek sözle fikir ve sanat erbabı vardır.

Bunları toplamak, Orta Asya'dan atalarımızın getirdiği, bizim kendi öz malımız olan terbiye sistemini, usulleri anlatmak bu enstitünün ödevleri arasında olacaktır.

Biz Mevlânâ ile onun etrafında toplanan, onun çağırında yürüyenlerin eserleri ile uğraşmak, ilim âleminin henüz haberi bulunmayan niteliklerini tanıtmak; milletimiz, memleketimiz için çok şerefli olacaktır, diyoruz.

Büyük bir bütçeye ihtiyaç göstermeyen bu enstitünün kurulması şerefi dördüncü Adnan Menderes kabinesine nasip olmalıdır.”²

Abdülbaki Gölpınarlı da enstitünün kurulmasına ilişkin düşüncelerini aşağıdaki sözlerle belirtir:

² Feridun Nafiz Uzluk, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Zafer Gazetesi*, 19.12.1955.

“Bu yıl Konya’da aldığımız müjdelerden biri de bir “Mevlânâ Enstitüsü”nün, hem de Konya’da kurulacağına dair kulağımıza gelen bir müjdeydi. Bu müjdeye verilecek müjdelik can olsa yeri var; en yerinde, en lâzım, en faydalı, en milletlerarası bir teşebbüs bu.

Konya öylesine bir şehir ki havasında Mevlânâ esiyor, suyunda Mevlânâ çağlıyor, ateşinde Mevlânâ yanyor, toprağında Mevlânâ tozuyor. Neş’esi gül gül açıyor, Mevlânâ. Nağmesi bülbül bülbül ötüyor, Mevlânâ. İnsan orada yad göremiyor, yabancı bulamıyor. İnsan toprağına basarken incitecek miyim diye irkiliyor, havasını ciğerlerine alırken kirletecek miyim diye ürküyor. Derken, derken.... Kendini kaybediyor kişioğlu; artık o havayla havalanmaya, o suyla yüzünü ayak yapıp akmaya, o ateşi gönlünde duymaya, o toprağına karılmaya başlıyor.

Nabızlarında Mevlânâ atıyor Konya’nın, damarlarında Mevlânâ dolaşiyor Konya’nın. Konya’dan yurda, yurttan dünyaya yayılıyor Mevlânâ. Bir gönül Konya, arı-duru kinsiz- garezsiz bir gönül. Mevlânâ’nın bütün dünyayı, bütün dünyadakileri içine alan gönlü sanki.

Üstesine Konya’da, yüzyıllar boyunca sürüp giden Selçuk(lu) medeniyetinin canlı eserleri var. Karatay, Sahib Ata, Sırçalı Medrese... Daha bunlar gibi nice eserler ki her biri, medeniyet tarihine birer celf imza; yapanların yaptırانların kafa fosforunun, göz nurunun, el emeğinin imzaları; yapan yaptırان toplumun medeniyet alanında üstün bir yeri olduğunu belirten imzalar.

.....

Ayrıca Konya’da Mevlânâ Dergâhı’nın çok zengin bir kütüphanesi var. Bu kütüphaneden başka Yusuf Ağa Kütüphanesi’nde büyük sûfi İbni Arabî’nin el yazısı bile yüzyıllar sonra okuyucuyla karşı karşıya gelebiliyor. Bir de İzzet Koyunoğlu, yani tam bir Konya hemşehrisi. Mevlânâ hamuruyla karılmış. Onun ateşiyle kavrulmuş bir can, topladığı değerleri Konya’ya bağışlıyor. Hasılı Konya’da bir “Mevlânâ Enstitüsü”nü yıllarca ilgilendirecek çeşitli eserler var.

Enstitü kimlerin adına kurulur, kimlerin adlarına kurulmalıdır? Bunları bir yana bırakalım, ayrı bir konu bu. Fakat Mevlânâ adına bir enstitü kurulması gerekir mi diye bir soru sorulamaz. Maddî varlığını Konya’ya

veren, mânevî varlığını dünyaya yayan o büyük mütefekkir, o büyük şair, o büyük insan adına kurulan Mevlevîlik, bunca asır bu ülkeden âleme taşmış da ne yazık, bunca yıldır bu ülkede bir tek doğru “Mesnevî” yayınlanmamış, “Dîvân-ı Kebîr”se hiç ele alınmamış.”³

Yeni Sabah Gazetesi’ndeki yazısında aynı konuyu dile getiren Nezihe Araz, Mevlânâ ihtifallerinde her yıl parlak cümlelerle nutuklar söylenmesine rağmen hep bilinenlerin tekrar edildiğinden, konuşanların Mevlânâ’yı değil, ona olan aşklarını terennüm ettiğinden bahsederek sözlerine şöyle devam eder: “Böyle olur, çünkü sahipsizdir bu işler. Şarkta, garpta sayısız Mevlânâ Enstitüleri, Mevlânâ Kürsüleri var. Kimdir bizde Mevlânâ mevzuunu sahiplenenler? Şahsen Mevlânâ’yı sevenler. Büyüklüğüne inananlar, sanatına hayran olanlar, tesirlerini görenler... Yani teker teker şahıslar. Eh, şahısların himmeti ile de bu işler bu kadar yürür işte.

Niçin bir Mevlânâ Enstitüsü kurulmuyor? Niçin bu mevzuda yeni etüdler okumuyor, her ihtifal töreninde onun bir yeni cephesini öğrenmiyoruz? Niçin nutuklarımız Mevlânâ büyüktür, eşsizdir ve bunun gibi orta laflardan öteye gitmiyor? Mevlânâ ne bir gösteri mevzuudur, ne bir siyasî yemdir, ne turistik ucuz bir metâ...

Mevlânâ her şeyden önce ciddî bir ilim mevzuudur. Asil bir kürsünün, ciddî bir enstitünün ışığıdır. Onu ciddîye alanlardan, onu sevenlerden artık ciddiyetini dünyaya kabul ettiren bir Mevlânâ Enstitüsü bekliyoruz.”⁴

Arslan Ergüç, Çağrı Dergisi’nde aynı konuyu ele alır. Ergüç yazısında Mevlânâ’yı küçümseyenlerin, üniversite mezunu olup Mevlânâ’yı anlayamayanların, Mevlânâ’yı yalnızca kendisine getirilen hediyelerle geçimini sağlayan bir tekke şeyhi gibi düşünenlerin veya Mevlânâ Türbesi’ni yedi defa ziyaret edenlerin hacı olacağına inanan bilgisizlerin varlığına işaretler; Mevlânâ’yı gerek aydın, gerekse halk tabakalarının yeterince tanımadığı, onu sistemli bir şekilde tanıtmak görevinin de kurulacak olan Mevlânâ Enstitüsü’ne ait olmasından bahseder.

³ Abdülbaki Gölpınarlı, “Bir Enstitü Kurulacaksa”, *Tan Gazetesi*, 9.12.1957.

⁴ Nezihe Araz, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Yeni Sabah Gazetesi*, 17.12.1961.

“Bugün birçok enstitü Türk kültürüne büyük varlıklar dokunan çalışmalar yapmaktadır. İstanbul Enstitüsü olmasaydı Fatih’e, fethe ve İstanbul’a ait çok kıymetli birçok eser yayınlanmazdı herhâlde. Yahya Kemal’in eserlerini büyük bir titizlikle kültür hazinemize kazandıran Yahya Kemal Enstitüsüdür. İki yıldır Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü de, Türk kültürünü çeşitli yönlerden, programlı bir şekilde araştırıyor ve araştırma sonuçlarını dergiler, kitaplar hâlinde yayımlıyor. Elbet başka bilim enstitüleri de var. Çalışıyorlar. İnsan, bunlar arasında bir Mevlânâ Enstitüsü’nü de görmek istiyor. Belki Mevlânâ Enstitüsü de kurulmuştur. Gerekli imkânları bulamadığı için istenilen çalışmaları gösterememektedir.

Fakat gönül istiyor ki böyle bir enstitü kurulmamışsa, kurulsun. Kurulmuşsa, bu enstitüye ilgililer imkânlar sağlasınlar. Enstitü popüler ve bilimsel dergiler ve kitaplar yayınsın, Mevlânâ’yı, fikirlerini, onun kültürümüze etkilerini ve kültürümüzdeki yerini daha iyi öğrenme imkânlarına kavuşalım.”⁵

Mevlânâ Enstitüsü’nün kurulmasının gereğine inanan ve bu konuyu ele alan yazarlardan biri de M. Refî Cevad Ulunay’dır:

“Tahran Üniversitesi Mevlânâ Kürsüsü Ordinaryüs Profesörü Firuzanfer hazretleri ki, Dîvân-ı Kebîr’i aslına mutabık olarak toplayıp neşreden ve bizler gibi Mevlânâ aşıklarına cilt gönderen bir zattır; geçen senelerde İstanbul’a teşrif ettikleri zaman, kendileri ile mülâkatımda:

- Hazret-i Mevlânâ’nın türbesi sizdedir, fakat kendisi bizdedir.

Demiş, ben de:

- Aman muhterem üstâd, nasıl olur? Mevlânâ bu memlekete ilim vermiş, irfan vermiş, elindeki hakikat meşalesi ile nur saçarak bizim yolumuzu aydınlatmış.

Demiştim. Üstâd o sözüme karşı, kısaca şu cevabı verdi:

- Evet, ama hani üniversitenizde bir Mevlânâ Kürsüsü?

Haklı söze ne denir?”

Refî Cevad Ulunay, Mevlânâ’nın eserlerini hakkıyla okuyup anlayanların azaldığını söyleyerek yazısına devam eder:

⁵ Arslan Ergüç, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Çağrı*, C. 9, S. 83, Aralık 1964, s. 6-7.

“Ben bu alemle düşünürken, bu sene Millî Eğitim Bakanı ihtifalin açılış merasiminde Konya’da, 1968 senesinde Mevlânâ Türbesi’nin yakınında satın alınan bir arsaya Mevlânâ Enstitüsü için temel atılacağı müjdesini verdi.

Bu öyle bir haberd ki, bütün benliğimi büyük bir haz ve sürur ile doldurdu.

Enstitü’nün Konya’da kurulmasının, başka bir mânâsı vardır.

Asırlarca Selçuk(lu) İmparatorluğu’na pâytaht olan Konya, bundan sonra bir ilim merkezi olacaktır.

Bütün Anadolu’dan bilgi edinmek isteyenler, fevc fevc Konya’ya gelecekler ve bu ilim güneşinin feyizli nurlarından ışıklanarak bilgilerini her tarafa neşrecekler.

O zaman kimse bizi Mevlânâ’yı ihmâl ile suçlandıramayacak ve biz bu enstitü ile dünyalara sığmayan bu muazzam adamın bize verdiği ilim kaynaklarını âleme yaymak için ilk adımı atmış olacağız.

Her sene görüyorum ki, şarktan garptan Mevlânâ için ziyaretçiler ziyadeleşiyor.

Öyleleri var ki her sene muayyen günlerde, memleketinden kalkıp, onun huzurunda niyâza geliyorlar.

Mevlânâ’yı bilen de geliyor, bilmeyen de geliyor.

İşte bu enstitünün himmeti ile bilmeyenler onu daha iyi öğreneceklerdir.”⁶

Mevlânâ Enstitüsü’nün gereğiyle ilgili bir diğer yazı da Sezai Karakoç’a ait. Karakoç, Mesnevî’nin Anadolu ve İslâm dünyası için önemini dile getirdikten sonra; Mevnevî’nin Farsça yazılmasını Mevlânâ’nın bir kerâmeti olarak yorumlar. Zira Mesnevî Farsça söylemekle bir yandan Anadolu dışındaki dünyaya sürekli olarak seslenmekte, diğer yandan da her yüzyılın canlı Türkçe’sine çevrilerek Anadolu’da devamlı olarak güncelliğini korumaktadır.

Sezai Karakoç, daha sonra Mesnevî’nin son asırdaki tecrübelerinden bahisle yazısını sürdürür:

⁶ M. Refî’ Cevad Ulunay, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Milliyet*, 14.12.1967.

“Bu çalışmalar halkın kendi enerjisiyle ve ruh kudretiyle ortaya koyduğu verimlerdir.

Halkın ve devletin bütün imkânlarından faydalanan Üniversite ise, Mevlânâ gibi dünya çapındaki bir velî, bir aşk adamı, bir şair, bir ideal insanı, bir İslâm önderi için hangi etütlerle karşınıza çıkmıştır?

Vakit kaybetmeden Edebiyat Fakültesi'ne bağlı bir Mevlânâ Enstitüsü kurmamız ve bir Mesnevî Kürsüsü'nü açmamız lâzımdır. Böyle bir teşebbüs, Üniversitemizin şahsiyetini bulmaya ve kültürümüzün yeniden çağa hitap edebilecek bir diriliğe kavuşmaya başladığına belli başlı bir işaret olacaktır.”⁷

Yeni Konya Gazetesi'nde Suad Abanazır, konuyla ilgili düşüncelerini kaleme almış; Konya Turizm Derneği'nin Mevlânâ'yı anma törenleri için sarfettiği gayretlere takdirlerini ifade ettikten sonra, yıllardır Konya'da açılması düşünülen üniversitenin artık kurulması gerektiğini, hiç olmazsa bir Mevlânâ Enstitüsü'nün kurulması yolundaki dileklerini belirtmiştir. Abanazır, yazısını: “Böyle bir enstitünün çalışmalarının ne kadar faydalı ve yerinde olacağı düşünülmelidir. Böyle bir Enstitü Mevlânâ'yı yıllar boyu anmanın ve öğrenmenin en güzel örneği ve yuvası olacaktır.” sözleriyle bitirir.⁸

Necati Elgin de, Yeni Konya Gazetesi'ndeki “Konya'ya Bir Mevlânâ Üniversitesi” başlıklı yazısında; Anadolu Selçuklu Devleti'ne iki yüz elli yıla yakın bir süre başkentlik yapmış, mazisi yedi yüz kırk beş yıl olan Karatay Medresesi'ne ve Fatih devrinde on bir medreseye sahip olan Konya'nın Cumhuriyet döneminde çok uzun süre bir üniversitenin hasretini çektiğini, resmî ve özel kütüphanelerde iki yüz elli binden fazla kitabın mevcut olduğu Konya'da bir Mevlânâ Enstitüsü'nün kurulması gerektiğini dile getirir.⁹

Konya'da kurulması istenilen Mevlânâ Enstitüsü'nün amaçlarının ve faaliyetlerinin neler olması gerektiğini Abdülbaki Gölpinarlı kısaca özetler.

⁷ Sezai Karakoç, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Bâb-ı Âlîde Sabah*, 21.12.1967.

⁸ Suad Abanazır, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Yeni Konya*, 17.12.1969.

⁹ Necati Elgin, “Konya'ya Bir Mevlânâ Üniversitesi”, *Yeni Konya*, 31.1.1972.

“Mevlânâ Enstitüsü'nün ilk yapacağı iş ana kaynakları, ana metinleri hazırlayıp bastırmak, ehliyetlere bunları güzel bir Türkçe'yle dilimize çevirtmektir. Sağlam ve doğru bir metinle, güzel ve doğru tercüme; yapılacak tahlil ve tenkidlere esastır. Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkında yazılmış eserleri, çeşitli sûretlerle bir araya toplayıp, bunları değerlendirmek de icap eder.

Mevlevîlik, yüzyıllar boyunca irfan hayatımızın şiir, müzik, raks ve çeşitli sanat alanlarında en mühim bir rol oynamıştır. Öyle olduğu hâlde henüz Mevlevî müziğinin özellikleri, doğu müziğiyle halk müziğine verdikleri, bu müziklerden aldıkları şeyler hakkında hiç bir söz söylenmemiştir. Semâ unutulmak tehlikesindedir. Mevlevî sanatkârlar hakkında yazılanlar ancak birer kalem tecrübesi mahiyetindedir. Bu enstitü, bütün bunları tesbit etmek ödevini görecektir, geçmişi bugüne bağlayacak, geleceğe sunacaktır.”¹⁰

Mevlânâ Enstitüsü'nde bulunması gereken materyaller konusunu da Feridun Nafiz Uzluk ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın belirttiklerini görüyoruz. Feridun Nafiz Uzluk; birisi 1963, diğer üçü 1966'da yayımlanan, küçük farklarla birbirinin aynı olan dört makalesinde, Mevlânâ Enstitüsü'nün behemehâl Konya'da açılmasını vurguladıktan sonra Enstitü'ye konulması gereken malzemeleri şöylece sıralar: Mevlânâ'nın eserleri ile bunların tercüme ve şerhlerinin neşir veya yazma nüshaları, konuyla ilgili diğer bütün kitaplar, Anadolu Beylikleri'ne ait fermanlar, Mevlevî tarikatına ait hilâfet-nâmeler, bilhassa Mevlevî sanatkârlarının mahsulü olan resim hüsn-i hat levhaları. Uzluk, yazılarında kendisinde mevcut olan bütün bu malzemeyi kurulacak olan Enstitü'ye hibe edeceğini belirtir.¹¹

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, “Bir Enstitü Kurulacaksa”, *Tan*, 9.12.1957.

¹¹ Feridun Nafiz Uzluk, “Mevlânâ Enstitüsü”, *Yeni Meram*, 1963 (15 günlük tefrika); Feridun Nafiz Uzluk, “Konya'da Mevlânâ Enstitüsü”, *Türk Yurdu*, c. 5, s. 2, Şubat 1966, s. 1-6; Feridun Nafiz Uzluk, “Konya'da Mevlânâ Enstitüsü”, *Çağrı*, C. 10, S. 101, Haziran 1966, s. 8-18. Feridun Nafiz Uzluk, “Konya'da Mevlânâ Enstitüsü”, *Adalet Gazetesi*, 17.1.1996.

Abdülbaki Gölpinarlı da, Mevlânâ ve Mevlevîliğe ait her tür materyalin bu Enstitü'de bulunması gerektiğini ifade ederek; öncelikle Mevlânâ'nın bütün eserlerinin, tercüme ve Şerhlerinin yazma nüshaları, neŐirleri veya mikrofilmlerinin; Sultan Veled, Sipehsâlâr, Şems, Ulu rif elebi, Őhid gibi Mevlevîliği ve Anadolu'daki düşünce hayatını ilgilendiren bütün müelliflerin eserlerinin nüsha veya mikrofilmlerinin, yalnızca Mevlânâ ve Mevlevlikle ilgili olmasına bakmadan Türk tefekkürünü, Türk edebiyatını, Türk sanatını ilgilendiren minyatür, hüsn-i hat levhası, resim, ebr gibi malzemenin veya renkli mikrofilmlerinin, bunların teŐhir edileceği salonların, Mevlevî büyüklerine ait çoğu manzum bir mısra veya beyit ihtiva eden mühürler, yazılar, hatıra defterleri, mektuplar; Mevlevî sanatkârlar tarafından yapılan kalemtıraŐ, makta, hill, tesbih ve mühürler; Mevlevî msikisinin rebab, santur, tanbur, kanun, Şah, mansur, Şah-mansur, nsfiye, kzne gibi enstrümanları, Mevlevî ynlerinin nota ve güfteleri, Mevlevlere ait mezar taşları, hiç değilse fotoğrafları ve Mevlevî giyimlerinin temin edilmesini ve arŐivler hâlinde muhafaza edilmesinin Őart olduğunu belirtir. Bütün bu malzeminin mevcudiyetiyle Mevlânâ ve Mevlevîliğe dair çalışmaların sağlam bir zemine oturacağını ifade eden Gölpinarlı, Enstitü'nn ilk görevinin bu materyalleri temin ve muhafaza etmek olduğunu ısrarla vurgular.¹²

Enstitü'nn kurulması, amaçları, görevleri ve bulundurması gereken materyaller konusunda sonra, Cevad Ulunay ve Abdülbaki Gölpinarlı'nın bir diğer konuda hassasiyete dikkat çektiklerini görüyoruz. Bu Enstitü'de görev yapacak olan personel. M. Refi' Cevad Ulunay bu konuyu Şu sözlerle dile getirir:

"Bir Mevlânâ Enstitüsü'nün vcbuna ben de kilim, fakat oraya seçilecek zevtn kalblerinin hased, kıskançlık, tefevuk diyesi gibi hislerden r olmasının dikkate alınmasını elzem addediyorum. Bu vazifeyi deruhte etmek için "Hiç bir para istemeyerek." gibi bir kayıd konulmasını da zid görüyorum. Mevlânâ:

"Ey mutribler! Ben definizi altınla doldururum.

¹² Abdülbaki Gölpinarlı, "Mevlânâ Enstitüsü için", *ağrı*, Y. 19, s. 204, Ocak 1975, s. 12-15.

Ey âşıklar! Ben toprağı gevher yaparım." demiyor mu?

Âşkın en düşünmediğı şey paradır. Ama hakiki âşıktan bahsediyoruz. Zühûl buyurulmaya."¹³

Abdülbaki Gölpınarlı da: "Yalnız bir korkumuz var. Bu Enstitü okumadan yazan, düşünmeden söyleyen, bilmediğini bilmeyen kişilere verilirse; iyi bir niyet verimsizlikle sonuçlanır."¹⁴ sözleriyle her kurumun verimli çalışmasındaki en tesirli âmil olan insan unsurunun önemini dile getirir.

Sonuçta; tesbit edebildiğimiz kadarıyla basınımızda 1955'ten bugüne Mevlânâ Enstitüsü'nün kurulmasına dair istekler ve konunun önemi ısrarla dile getirilmiş, iki ayrı enstitü teşebbüsü de başarısız olmuştur. Mevlânâ gibi dünya çapında değerli bir şahsiyete sahip olmanın getirdiğı sorumluluk; artık kuruluşunu çoktan tamamlamış, büyük bir üniversite olan Selçuk Üniversitesi'ne aittir. Üniversitemiz; hem Konya, hem de Türk kültür hayatına olan borcunu en kısa zamanda Mevlânâ'ya lâyük bir Enstitü ile ödemeli, bu tarih görevi daha fazla geciktirmemelidir.¹⁵

¹³ M. Refi' Cevad Ulunay, "Bir Mevlânâ Enstitüsü", *Milliyet*, 26.12.19 26.12.1955.

¹⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, "Bir Enstitü Kurulacaksa", *Tan*, 9.12.1957.

¹⁵ Mevlânâ Enstitüsü konusunda dipnotlarda belirtmediğimiz diğer yazılar şunlardır:

Cahit Öztelli, "Mevlânâ Enstitüsü", *Yeni Meram*, 17.12.1957;

Mehmet Önder, "Mevlânâ Enstitüsü Açılırken", *Çağrı*, S. 38, Mart 1961;

Abdülkadir Karahan, "Mevlânâ Tedkikleri", *Çağrı*, s. 110, Mart 1967;

Mehmet Önder, "Mevlânâ Tedkikleri" *Çağrı*, s. 204, Ocak 1975;

Erkan Türkmen, "Mevlânâ Enstitüsü Kurulma Aşamasında", *Zaman*, 20 Mart 1996.

MEVLÂNÂ İLE ŞEMS'İN KONYA'DA BULUŞTUKLARI YER

Dr. Mehmet ÖNDER*

Selçuklu Devleti'nin başşehri Konya, 1244 yılı Kasım ayının 30. gününü yaşıyordu. Mevsim kış olmasına rağmen, o gün Konya pırıl pırıldı. İkinciye doğru, Mevlânâ Celâleddin, şehrin en büyük medresesi olan Altun-Aba Medresesi'nde (şimdiki İplikçi Camii'nin güneyi) dersini vermiş, evine dönüyordu. Evi, Alâaddin Tepesi'nin kuzey eteklerine doğru, Selçuklu Emiri Bedreddin Gevhertaş'ın, Sultan 'ül-Ülema için yaptırdığı medreseydi. (Şimdi Selçuk Üniversitesi Rektörlük binasının doğu bahçesindeydi)¹. İki mollanın çektiği bir katıra binmiş, başı önünde, tevazu ve hiçlik duygusundan iki büküm, ağır aheste, şimdiki Alâaddin Caddesinden geçerek, Selçuk Palas Oteli'nin bulunduğu yerdeki Şekerfuruşan (Şekerciler) Hanı önünden geçiyordu. Hanın tam önünde, birdenbire iki çıplak kol, bindiği katırın dizginlerine yapıştı. Mevlânâ, katırın ansızın silkinerek durması üzerine, daldığı tefekkür âleminde sıyrılarak başını kaldırdı. Esmer, yanık yüzlü, hiç tanımadığı bir adam yolunu kesmiş, katırın dizginlerine sarılmış, ateşli, keskin bakışlarıyla Mevlânâ'yı süzüyordu. Mevlânâ irkildi. Bu saç sakalı birbirine karışık, yaş altmışın üzerinde ihtiyar dervişin, birer kıvılcım gibi şimşeklenen bakışları altında ezilmişti. Ömründe böyle büyüleyici, keskin ve kararlı bakışlar altında hiç kalmamıştı. Yaşlı adamı ilk defa görüyordu. O anda bir kıvılcım çakarak, ikisini de ateşlemiş gibiydi. Kısa, fakat korkunç sessizliği, adamın tunç gibi, tane tane sözleri dağıttı. Adam ciddi, yüksek bir tonla soruyordu:

* Emekli Kültür Müsteşarı, T. İş Bankası Kültür ve Sanat Müşaviri.

¹ Mehmet Önder,

- Sen Belh'li Sultan'ül-Ülema oğlu Mevlânâ Celâleddin'sin değil mi?

- Evet.

- Bir müşkülüm var, söyle bana, Hazreti Muhammed mi büyük, Beyazıd-ı Bestamî mi? Ne dersin?

Beyazıd-ı Bestami, tasavvuf yolunda, (Enel-Hak, Ben Allah'ım) diyecek kadar coşkun ve cezbeli bir İslâm mutasavvıfı idi.

Mevlânâ, böyle cadde ortasında, etrafına toplanan halkın şaşkın bakışları arasında ansızın sorulan bu sualle tekrar irkildi. Sualin taşıdığı derin mânâyı hemen kavramış, adamın hiç de yabana atılır bir kişi olmadığını anlamıştı. Cevap verdi:

- Bu nasıl sual? Elbette Hazreti Muhammed büyük.

Adamın bakışları tatlılaştı. Dudaklarında bir tebessüm halesi dolıştı. Tekrar sordu:

- İyi ama Hazreti Muhammed: "Yarabbi, Seni tebcil ederim. Biz seni lâyıık olduğun vechile bilemedik" buyurur. Halbuki Beyazıd-ı Bestamî: "Ben kendimi tebcil ederim. Benim şânım çok yücedir. Zira, vücudumun her zerresinde Allah'tan başkası yok..." demekte. Buna ne buyrulur?

Mevlânâ, سوالın bu mecraya döküleceğini önceden anlamıştı. Hemen cevap verdi:

- Çünkü Hazreti Muhammed mânâ âleminde her an sayısız makamlar aşiyor, her makam ve mertebeye varışında evvelki bilgi ve anlayışından istiğfar ediyordu. Böylece Peygamber hiç bir makamda ve hükümde kalmadan ebediyyen tenzih edilmesi gereken Rabb'i, onu, bütün tecelli cilveleri içinde dahi tecrid ve tenzih edebilmesinin mukavemetine malik bulunuyordu. Beyazıd-ı Bestami ise, ulaşabildiği ilk makamın sarhoşluğuna kapıldı ve kendisinden geçti. O makamda kaldı ve o sözü söyledi.

Adam, cevabın azameti ve ağırlığı karşısında sendeledi. (Allah!..) diye bir çığlık atarak yere düştü. Mevlânâ da heyecanlanmıştı. Katırından inerek, dervişi kucakladı, kaldırdı.

O anda, sanki iki umman burada birbirine kavuşuvermişti. Kur'an-ı Kerim'in Rahman Sûresi 19. âyetinde buyurulan "Merec'ül-bahreyn" yani iki denizin buluşması, burada tecelli etmişti sanki.

Birbirlerini ezelden tanıyan iki dost gibi kucaklaştılar. Mevlânâ dervişi buyur etti. Birlikte Mevlânâ'nın ev olarak ikâmet ettiği medreseye doğru yürümeye başladılar. Bu durumu seyreden öğrenciler, toplanan halk şaşırıp kalmış, olup bitenlere bir mânâ verememişlerdi. Birlikte yürüyüp giden iki adamın ardından baka kaldılar. ⁽²⁾

Kimdi bu adam? Mevlânâ'nın hem de cadde ortasında yolunu kesen, sorduğu bir çift suale aldığı cevap karşısında kendisinden geçen, derviş kılıklı, bu esrarengiz ihtiyar kim olabilirdi?

Mevlânâ'yı böyle cadde ortasında durduran, attığı okla kendisi de vurulan derviş, Tebrizli Muhammed Şemseddin'den başkası değildi. Mevlânâ gibi bilgin, temkinli bir sûfi'yi uçsuz bucaksız âşk denizine salıveren, onu pişiren, potasında yakan, kavuran, kısacası Mevlânâ'yı Mevlânâ yapan Tebrizli Şems.

Dediklerine göre Azeri Türklerinden Melikdad oğlu Ali adlı birinin oğlu. Tebriz'de doğmuş, orada büyümüş; küçük yaşından beri değişik halleri, üstün yaratılışı ile dikkati çekmekte.

Birçok Mevlevî kaynakları, Şemseddin'i, Necmeddin Kübra'nın halifelerinden Baba Kemal'in veya Halvetiye silsilesinden Kudbeddin Ebher'in halifesinin dervişi olarak kaydederler. Halbuki Şems, bizzat "Makâlât" adlı eserinde: "Benim, Tebriz'de Ebubekir adlı bir şeyhim vardı. Sepet örer, onunla geçinirdi. Ondan pek çok bilgiler öğrendim. Fakat bende bir şey vardı ki, onu şeyhim göremiyordu. Zaten hiç kimse de görmemişti. İşte onu, Hüdavendigârım Mevlânâ gördü." demektedir, ilk şeyhinin (Selebâf-Sepet Ören) Ebubekir olduğunu ifade etmektedir. ⁽³⁾

Bir süre sonra şeyhini bırakan, Tebriz'den ayrılarak diyar diyar gezen Şems, artık, bundan sonra kimseye yâr olmamış, hiçbir şeyhe

² Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, c: 1, s: 91, (Çev: Tahsin Yazıcı) Ankara, 1953

Ayrıca Bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celaleddin*, s. 68, İstanbul, 1952

Mehmet Önder, *Gönüller Sultanı Hazreti Mevlânâ* (5. baskı), s. 48, Ankara, 1993

³ Adı geçen eserler, ayrıca bkz.: M. Önder, "Şems'in Konya'ya Gelişi", *Yeni Konya Gazetesi*, 23.10.1953.

bağlanamamıştı. Kendine inanmış, kimseyi beğenmeyen bir tavrı vardı. Birisinden bahsedilirse:

- Dün anasının karnından çıkmış, bugün hiçliğini idrâk etmesi gerekirken, tanrılık taslıyor. Tanrı mukallitlerinden bıktım, usandım...Bir adam tanıyorum ki, filan şeyhin adını, sanını duyup uzun bir sefere katlanıyor; onu görmeye geliyor. Şeyh ona niçin geldiğini sorunca, Tanrı'yı aramak gayesiyle geldiğini söylüyor. Şeyh ona Tanrının semâlarda hüküm sürmekte ve gemilerini yürütmekte olduğunu söyleyince, biçare yolcu kalkıp gidiyor ve şeyhi daha fazla denemeye lüzum görmüyor, diyor, bu sözlerle kendisini kasdettiği anlaşılıyordu. Yine diyordu ki:

- Herkes kendisinden, kendi şeyhinden bahseder, ona nispet iddia ederek hakikat yolunda kendisine bir bağ kurar. Halbuki bize, bizzat Tanrı Resûlü, mânâ âleminde hırka giydirdi. Bu hırka, öyle iki günde eskiyip yıpranan, yırtılıp çürüyen, külhanlara atılan cinsten değil. Bu hırka sohbet ve hakikat hırkasıdır. Öyle bir sohbet ve hakikat ki, zaman ve mekânın üstünde. Ne dünü var, ne bugünü, ne de yarını. Aşkın, zamanla, mekânla ne işi var.

Şems, bir hakikat ehli, bir gönül eri arayıp durmada, bunun için uzun yolculuklar yapmadaydı. Gittiği yerlerde hanlarda, kervansaraylarda konaklıyordu. Bazı memleketlerde bir süre oturduğu da oluyordu. Fakat çabuk tanınıyor, etrafını bir sürü mürid sarıveriyordu. O zaman, orada durmanın tehlikeli olduğunu anlıyor, bir fırsatını bulup kaçıyor, başka bir memlekete göçüyordu. Çoğu zaman, Şam'a uğrardı. Şam'da bir hana iner, hücrelerini sıkıca kilitler, günlerce yalnız başına kalır, kimseyi içeri almaz, kimseyle görüşmezdi. Daima riyâzât yapar, bir somun, bir testi suyla günler geçirirdi. Şam'dayken bir ahçı dükkânına gitmişti. Ahçı, eski müşterisini hemen tanımış, biraz iltimas olsun diye yağlıca bir baş suyu ile sıcak bir somunu eline tutuşturmuştu. Şems, kendisinin tanındığını anlayınca, kâseyi yere koymuş, ellerini yıkamak bahanesiyle dükkândan çıkmış; o gün Şam'ı terketmişti. Bir defasında da Erzurum'a yerleşmiş, mektep hocalığı ile meşgul olmuştu. Fakat kısa bir zamanda halk onu tanımış, etrafını çevirmişti. Oradan da uzaklaştı.

Tebrizli Şemseddin, ulaştığı makam ve mertebelerde durmuyor, daha derin, daha hakikat ehli bir şeyh, daha yüksek bir makam arıyordu. Kendisini makamlara ulaştıracak bir müridin sohbetine girebilmek için yıllarca dolaşmıştı. Ona, bu halinden dolayı "Şems'i Perende- Uçan Şems" demişlerdi. Durmaksızın geziyor, arıyor, soruyor, "şeyhim" diyenleri imtihan ediyor, aradığını bulamayınca da uzaklaşıyordu.

Yaşı altmışa ulaşmış, siyah sakalını beyaz teller bezemişti. Sırtında keçeden bir cübbe, elinde bir alem, başında da kalpağa benzer bir külâh vardı. Bazı hallerde işçilik yapar, sırtında taş çeker, birkaç mangır alır, maişetini temin ederdi. Kimseden birşey talep etmez, kimseye yük olmazdı. Çoğu zaman aç kalır, nefsiyle alay ederdi.

Şems, Anadolu'yu bu halle geziyor, birer ikişer gün, şehir ve kasabalarda konaklıyordu.

Şems Konya'ya doğru gidiyordu.

O'nun Konya'ya gelişi sebepsiz değildi. Her gittiği yerde kendisine Mevlânâ'dan bahsedilmiş, onun Konya'ya yerleştiği söylenmişti. Bir defasında:

- Tanrım beni dostlarımla buluştur, görüştür, diye sabahlara dek niyazda bulunmuş, bu hal ile uyuyakalmıştı. Rüyasında bu arzusunun yerine getirildiği, ancak Anadolu illerine gitmesi gerektiği bildirilmiş, buna karşılık kendisinin ne bağışlayabileceği sorulmuştu. Şems:

- Başımı !.. diye cevap vermiş; uyanınca, hemen yola düşmüştü. Anadolu'yu gezdikçe, Mevlânâ'nın adını, şöhretini duyuyordu. Kararını verdi. Konya'ya gidecekti. Eğer aradığını bulursa mesele tamamdı. Bu niyetle yola düştü.

Şems 1244 yılının Kasım ayında Konya'ya gelmişti. Konya'da o zamanların en meşhur hanı olan (Şekerciler) hanına indi. Ertesi gün Kasım ayının 30. günüydü. Öğleden sonra hanın kapısı önünde bir peykeye oturmuş, gelip geçenleri seyrediyordu.

İkindiye doğru, ana cadde üzerinde müderris olduğu halinden belli birisinin, sağında solunda talebeler olduğu halde, bir katırla geçtiğini görmüştü. Herkes:

- Mevlânâ Celâleddin geliyor !.. diye ayağı kalkıyor, hürmetle selâmlıyorlardı. Demek yıllardır adını işittiği, bir defasında da Şam'da gördüğü Mevlânâ buydu. Şu katır üzerindeki kısa siyah sakallı, yanık buğday benizli, mütebessim insan. Hoşuna gitti hali, tavrı. Yerinden kalktı, kalabalığı yara yara ilerledi. Tam karşılaştıkları zaman katırın dizginlerini sımsıkı tuttu. Biraz sert ve kısa, daha önce bahsettiğimiz soruları sordu. Aldığı cevaplarla o kadar heyecana düşmüştü ki, dayanamadı, düşüp bayıldı.

Şems'le Mevlânâ'nın ilk defa buluşup görüştikleri bu yere Mevleviler sonradan Kur'an-ı Kerim Rahmân Sûresinin 19. âyetinden alınan ve "iki denizin buluştuğu yer" anlamına gelen (Merac'el-Bahreyn) adını vermişler ve bir çevrikle işaretlemişlerdi. Selçuklular devrinde, Şekerfurüş Hanı'nın önüne isabet eden bu yer, evvelce bir parmaklıkla çevrilmiş ve ziyaretgâh haline getirilmişti.

Mevlânâ ve eserleri üzerinde geniş araştırmaları bulunan rahmetli bilim adamı Abdülbaki Gölpınarlı Hocamız (Mevlânâ Celâleddin) adlı büyük eserinde (İstanbul, 1952) Hazreti Şems ile Mevlânâ'nın ilk defa buluştukları yer için şunları yazar (s:68):

(Konya'da Mevlânâ ile Şems'in ilk buluştukları yere, Kur'an'ın 55. sûresi'nin 19. âyetinden alınan ve iki denizin kavuştuğu yer, anlamına gelen (Marac'al Bahreyn) derlerdi. Şimdiki Selçuk Palas'ın Maarif Evlerine bakan köşesine rastlayan bu yer, zeminden yükseltilmiş, önü parmaklıkla ayrılmıştı. Oraya akşamları, Türbeden kandil yollanır ve bir mezar gibi orada kandik yakılır, bilhassa Mevleviler tarafından ziyaret edilirdi. Bugün oradan hiçbir eser kalmamış ve o tarihi yer, bilenlerin hafıza ve hatıralarına intikal etmiştir).

Cumhuriyetten sonra, Tekke ve Türbelerin kapatılmasıyla çevriğe kandil gönderilemez olmuş, 1927 yılında Alaaddin Caddesi üzerinde Maarif Evlerinin yapılması ile çevrik de kaldırılmıştır.

(Merac'el Bahreyn'e) Mevlânâ Dergâhından kandil getiren Mevlevi dervişlerinden biri de Mevlânâ Müzesi ziyarete açıldıktan sonra kendisine müzenin derviş odalarında bir hücre verilen ve 1957 yılındaki ölümüne kadar bu hücrede oturan Mevlânâ âşığı, bilgin, gönül adamı Ankaralı Mehmet Dede idi. Mevlânâ Müzesi Müdürlüğü görevinde bulunduğum

yıllarda, 7 yıl kendisine hizmet etmek ve ondan feyz almakla her zaman iftihar ettiğim Mehmet Dede'ye 1951'de bir gün (Merac'el Bahreyn)'in yerini bana göstermesini rica ettim. Beni o zamanki Selçuk Otelinin bulunduğu Babalık Sokağı'na götürdü. Şimdiki Öğretmen Evi ile Otel arasındaki kaldırımın sağına esasını koyarak (işte burasıydı) dedi ⁽⁴⁾.

O yıllarda bu yerin gösterişli bir anıt-kitabeyle işaretlenmesi için 1953 yılında Konya Belediyesi'ne müracaat ettim. Belediye, (Mesnevi'nin Özü) adlı büyük bir eseri bulunan Konyalı bilgin M. Muhlis Koner'in başkanlığında, Abdülbaki Gölpınarlı, bendeniz ve Belediye Turizm Müdürü Konyalı yazar Celâleddin Kışmır'in üyesi olduğu bir komisyon kurdu. Komisyon, anıt üzerine yazılacak kitabeyi hazırlayacak, ayrıca çizilecek anıt projesinin fikri yapısını oluşturacaktı. 1953 yılı Ekim ayında bu konuda toplantılar yapıldı. Konya'da Gazi Lisesi'ni, Atatürk Heykeli'nin kaidesini yapan tanınmış mimar Muzaffer'in oğlu, mimar Mukadder projeyi çizdi. Abdülbaki Gölpınarlı anıt üzerine yapılacak metinleri hazırladı. Bir dosya halinde Belediye Başkanı Rüştü Özal'a verildi. Nevarki, Belediyenin ödenek yokluğu yüzünden bu anıt gerçekleştirilemedi. Rahmetli Abdülbaki Gölpınarlı'nın hazırladığı kitabe, bir mektupla İstanbul'dan bize gönderilmişti. Eski harflerle kaleme alınan bu mektup arşivimizde yer almaktadır.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği 8. Milli Mevlânâ Kongresi dolayısı ile konuyu tekrar huzurlarınıza getirmeyi bir görev sayıyorum.

1953 yılında, Konya'da Mevlânâ ile Şems'in ilk buluştukları yer için hazırlanan kitabe metni şöyledir:

(Büyük bilgin ve mutasavvıf Mevlânâ Celâleddin ile Onun gönül dostu Şemseddin-i Tebrizî 30 Kasım 1244 günü ilk defa burada buluştu, görüştüler. Bu buluşmadan sonra, burası "مرج البحرين" "Marac'al-bahreyn" yani "İki denizin buluştuğu yer olarak adlandırılırdı. Bu anıt, bu buluşmanın anısına dikildi.

⁴ Mehmet Önder, *Yeşil Kubbe'nin Gölgesinde*, Ankara, 1994, s. 24.

شمس و قمرم آمد سمع و بصرم آمد و آن سیمبرم آمد و آن کان زرم آمد
 مستی سرم آمد نور نظرم آمد چیز دگر ار خوابی چیز دگرم آمد
 آن کس که همی جستم دیشب بچراغ او را امروز چو تنگ گل بر رهگذرم آمد

"Güneşim, ayım geldi. Gözüm, kulağım geldi. O altın madenim geldi. Başımın sarhoşluğu geldi Gözümün nuru geldi. Bir dileğim olmuşsa, işte o dilediğim geldi. Dün gece numla aradığım dost, bu gün bir gül demeti gibi yoluma çıkageldi."

MEVLÂNÂ

BİBLİYOGRAFYA

- 1-Mehmet Önder, Mevlânâ'nın Konya'daki Evi ve Medresesi, Konya, 1956.
- 2- Eflâki, Ariflerin Menkıbeleri, c: 1, s. 91, (Çev: Tahsin Yazıcı) Ankara, 1953, Ayrıca Bk: Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ Celaleddin, s. 68, İstanbul, 1952; Mehmet Önder, Gönüller Sultanı Hazreti Mevlânâ (5. baskı), s. 48, Ankara, 1993.
- 3- Adı geçen eserler, ayrıca bk: M. Önder, Şemsin Konya'ya Gelişi, Yeni Konya Gazetesi, 23.10.1953.
- 4- Mehmet Önder, Yeşil Kubbe'nin Gölgesinde, s. 24, Ankara, 1994.

MEVLÂNÂ'DA AKIL VE AKLIN KRİTİĞİ

Prof. Dr. İsmail YAKIT*

1- Aklın Semantiği ve Tanımı

Akıl kelimesi Arapça "Ukl" kökünden gelir ve semantik olarak "bağlamak" anlamındadır. İlkın deveyi bağlamak veya "deve kösteği" olarak kullanılan bu kelime bilâhere duyguları, düşünceleri, kavramları ve olayları birbirine bağlayan ruhi melekeye verilen bir isim olmuştur.

Türkler bu melekeye "us" adını veriyorlar. Olumsuz şeklini kullanmaksızın, davranışları kontrol eden mekanizmaya bu adın verildiği anlaşılıyor. "Uslu ol", "uslu adam", "uslu çocuk" tabirlerinde olduğu gibi.

Batılılar bu kavrama **intelligence**, **intelligent** adını veriyorlar. Latince intellectus'tan alınma bir kelimedir. Bu da Grekçe **selectus**"tan geliyor. (Seçme, ayıklama) demektir. Nitekim "selection" tabiri de buradan alınmış. Dolayısı ile Batı dillerinde akıl, iyi ile kötü, büyük ile küçük, doğru ile yanlış arasında seçim yapan melekeye verilen addır.

İster kavramlar, duygular, fikirler ve olaylar arası bağlantı yapan, ister davranışları kontrol eden ahlakî bir mekanizma olsun; isterse kavramlar, olaylar, değerler ve fikirler arası seçim yapsın, akıl, Tanrı'nın insanoğluna bağışladığı en büyük nimettir.

İnsanoğlu, vücut fizyonomisiyle tabiatta en zayıf ve aciz bir varlıktır. Güçlü bacak kasları yoktur ki uçup kaçabilsin. Kuvvetli zehiri yoktur ki düşmanlarını korkutabilsin. Kuvvetli dişleri ve pençeleri yoktur ki avını parçalayabilsin ve kendini koruyabilsin. İşte Tanrı, insana "akıl" adı

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dekanı.

verilen görünmez bir silah bağışladı ki bununla hem kendini koruyor hem de diğer varlıklara ve tabiata hakim oluyor.

İnsan günlük maişetini, kazancını ve hatta davranışlarını hep akla göre ayarlıyor. Yanlış yapınca "hay akılsız kafam, kafamızı çalıştıramadık" vs. diyor.

İnancını yine akılla tayin ediyor: Hangi dine gireceğine yine akılla karar veriyor. Böyle olmasaydı Kuran'da 750'den fazla yerde "*düşünün, akledin*", "*bağlantı kurun*", "*aklınızı kullanın*" denir miydi? Hz. Peygamber "*Kişinin dini akıldır. Aklı olmayanın dini de yoktur*" der miydi?

Akıl, insanı diğer canlılardan ayırdığı gibi, ilim ve teknoloji adına insanlığa mal olabilecek ne varsa hepsi akıldır, aklın ürünüdür. Altımızdaki arabalar akıldır, fezaya gönderdiğimiz füzeler akıldır, bilgisayar akıldır, aklın ürünüdür. Hatta bir Alman filozolunun dediği gibi "*ampulde yanan tungsten madeni değil insan akıldır.*"

Akıl bu derece önemli ve ulvî nimet iken acaba akıl, bizim herşeyimizi halletmeye, maddi ve manevi problemlerimizi çözmeğe, bizi hakikate götürmeye muktedir midir? Düşünce tarihi boyunca çok tartışılan, çok çığneden bu yoldan geçmeyen bilgin, mutasavvıf ve filozof kalmadı. Her biri akılı, kendi sistemleri, kendi dünya görüşleri ve mensup oldukları ekoller açısından ele aldılar. Onu bir yere oturtmaya, ona bir sınır çekmeye çalıştılar. Bunlar arasında zaman zaman ifrat ve tefrit kutupları oluştu. Zaman zaman da araya köprüler kuranlar yetişti. İşte bu tebliğimiz boyunca ele alacağımız "Hz. Mevlânâ'da akıl ve aklın kritiği"nde, onun bir yandan akılla ilgili fikirlerini görürken, öte yandan da düşünce tarihindeki hakkını teslim etmeye gayret edeceğiz.

II- Mevlânâ'da Aklın Nitelikleri ve Değeri

A-) Aklın Tanımı ve Nevileri

Mesnevî'nin bir çok yerinde akıl konusunda örnekler veren Mevlânâ, akılı Allah'ın ilk yarattığı varlık olarak görür:

"O yüceler yücesi, iki dünyadan da önce akılı yaratmadı mı?

Bu sözün anlamı, hem apaçıktır, hem pek gizli: Çünkü sinek, zümrüdüankaya mahrem olamaz ki!" (Mesnevî, VI/ 1940-1941)

Mevlânâ akılı "**küllî**" ve "**cüz'i**" olarak iki kategoride ele alır. Küllî akıl ona göre bütün âlem Akl-i Küll'ün görünüşünden ibarettir. Kâinatı ihata eden akıl, küllî akıl kabul eden Mevlânâ, ferdi akılları da cüz'i akıl kategorisinde ele alır.

Küllî akıl cüz'î akıl arası karşılaştırmalar Mesnevî'nin birçok yerinde görülür:

"Bu yanlış görmekse, görenin aklındaki zayıflıktan ileri gelir. Küllî akıl özdür. İçtir, parça buçuk akılsa deridir, kabuktur.

Haberleri tevil etme, kendini tevil et; kendi kafana, kendi beynine kötü de, gül bahçesine değil.

Ey Ali, Sen tamâmiyle akılsın, tamâmiyle gözden ibâretsin, gördüğünün birazcığını söyle." (Mesnevî I/3756-3758)

Filozoflar küllî akılı yaratıcı kudretin aktif tecellisi olarak ele alırken mutasavvıflar onu insan-ı kâmilin her türlü kayıttan âzâd olmuş akılı olarak görürler ki o aynı zamanda Tanrı bilgisinin mazharıdır ve Cebraile benzetirler. Mevlânâ da "**küllî akıl**" Cebraile birlikte anar. Sidretül-Müntehâ da akılla anlaşılmaz şeylerin sınırını, nihâi çizgisidir. Ondaki aşk refrefiyle gidilir. Vahdet, her türlü vehmi varlığın yok olmasıyla gerçekleşir, (*Gölpınar, Mesnevî Şerhi I/s.293*)

Nitekim şu beyitlerde bu tema işlenir:

"Akıl önce ona muallimdi, ondan sonra akıl ona bir şakirt kesilir."

"Akıl cibril gibidir. Ahmed der, bir adım daha atarsan yakar yandırır bir adım beni.

Artık beni bırak bundan böyle sen yürü ileriye; a can padişahı, benim sınırim burasıydı." (Mesnevî I/1069-1071)

A yol arayan! Mehdî de odur, Hâdi de o; hem gizlidir, hem de yüzüne karşı oturup durur o.

O ışık gibidir, akıl. Cebrâil'idir onun; ondan aşağı derecede bulunan eser de kandilidir onun." (Mesnevî II/820-821)

"Abdal'ın aklı, Cebrâil'in kanadına benzer; mil-mil, tâ Sidre'nin gölgesine dek uçar. (...) (VI/4150)

Çin ülkesinde rezil etme kendini, bir akıllı ara, ayrılma ondan.

O ne derse, o zamanın Eflâtun'u, ne buyurursa ona uy, onun buyruğuyla yürü, bırak şu havana uymayı." (Mesnevî VI/4154-4155)

Cüz'î akıllar arasında da derece farklarını belirten Mevlânâ bu konuda şunları kaydeder:

İyi bil ki akıllardaki bu ayrılık, bu aykırılık, mertebe ve derece bakımından, yeryüzünden gökyüzüne dektir.

Akil vardır, güneş değirmisine benzer; akıl vardır, Zühre yıldızından da aşağıdır, akan yıldızdan da aşağı.

Akil vardır, sarhoş kandiline benzer; akıl vardır, ateş gibi parıl parıl parlayan bir yıldız benzer.

Önünden bulut kalktı mı, Tanrı tecellisini gören bir ışık kesilir; akıllara faydalar verir.

Ama cüz'i akıldır ki aklın adını kötüye çıkarmıştır; dünya dileğinin, insanı dileksiz bir hâle getirdiği gibi. (Mesnevî V/459-463)

"Güzellerin, nasıl birbirinden farkları, üstünlükleri varsa insanların akıllarında da fark vardır." (...) (Mesnevî III/1538)

Akıllardaki fark, asıl bakımındandır; bunda, Sünnîlerin sözlerini dinlemek gerek.

İtîzal ehlinin sözüne aykırı olarak... Çünkü onlar, akıllar, asıl bakımından eşittir derler:

Derler ki: Tecrübe, bellek, akli çoğaltır, azaltır : böylece de birisi, öbüründen daha bilgili olur." (Mesnevî III/1540-1542)

B- Aklın Mahiyeti ve Kuvveler

1-) Akıl- Melek- Nefs ve Duygular

Hz. Ali'nin, "Allah meleklerle şehvetsiz akıl verdi; Ademoğullarınaysa ikisini de yükledi; kimin akli şehvetinden üstün olursa o, meleklerden hayırlıdır; kimin şehveti aklından üstün olursa o, hayvanlardan da kötüdür" sözünü ele alan Mevlânâ kişinin akıyla yükselip, nefsiyle düşebileceğini belirtir. (Ahâdis-i Mevsnevî s. 118-119) Gölpınarlı Mesnevî Şerhi, III. s. 134

"Ateş, İbrahîm'e ziyân vermedi; kim Nemrud'sa sen, ona kork de.

Nefis Nemrud'dur; akılla cansa Halil... Can, işin tam içindedir; nefisse delil peşinde." (Mesnevî II/3314-3315)

Mevlânâ melekle aynı mahiyete sahip aklın, sadece nefisle savaştığını değil, aynı zamanda duygularla da savaştığını belirtir. Bu konuda şunları söyler:

"Çünkü bu bölükten olan canın akli üstündür; şüphe yok ki akıl da, yaratılıştan meleklerle aynı cinstendir." (Mesnevî IV/2703)

"Aklın, temizlikle, bir başka akılla bitişip buluşması, sevgiyi gün geçtikçe arttırır.

Fakat nefsin, aşağılık nefislerle bitişip buluşması, iyice bil ki soluktan soluğa, sevgiyi azaltır." (Mesnevî III/2960-2961)

"Hüdhüd'ün bedenini hüdhüd gördü, canınıysa zümrüdü anka; duygusu, bir köpük gördü onu; gönlüyse deniz.

Akil! bu iki renkli tılsımlar yüzünden duyguyla Muhammed'in Ebû- Cehil'le savaştığı gibi savaşır durur (...)

Duygu gözüne toprak serp; duygu gözü, aklın da düşmanıdır, dinin de." (Mesnevî II/1604-1607)

2- Aklın gücü ve değeri

a) İnsan akıldan ibarettir.

"Çünkü sen, o akıldan ibaretsin, başka neyin varsa akli örter. Kendini yitirme, saçma sapan şeylerle uğraşma.

Bil ki her şehvet, şaraba, afyona benzer; aklın perdesidir; akıllı, onun elinden şaşırır gider." (Mesnevî IV/3611-3612)

b) Akıl ilâhi bir lütûftur.

Lûtfuyla cansızlara akıl yaratır; kahriyle akıllının aklını alır.

Lûtfuyla cansızlarda akıl belirir; kahriyle akıllardan akıl da kaçır, bilgi de.

Buyruğuyla oraya yağmur gibi akıl yağar; bu yanın aklıysa Tanrı gazabını görür de kaçır." (Mesnevî IV/2820-2822)

c) Akıl kandil fitilidir.

Şu akıllar, aydın kandillere benzer; yirmi kandil, elbette bir kandilden daha artık aydınlık verir.

Olabilir ya; belki de aralarında, gökyüzünün ışığından uyanmış bir kandil bulunur." (Mesnevî VI/2619-2620)

d) Akıl kavrar ve anlar.

"Birşeyi kavramak, anlamak, bellemek, hatırlamak aklın işidir; bunları yücelten akıldır.

İnci yoksa parıltısı nasıl olur? Hatırlatan olmadıkça birşeyden kaçınılır mı hiç?

Şu istek de akılsızlığından ileri gelir; çünkü ahmaklık nasıl bir huydur, göremez ki.

O pişman oluş, zahmetin sonucudur; define gibi apaydın akıldan değildir" (Mesnevî VI/ 2293-2296)

"Bu baş ağrısının, hangi tohumun meyvası olduğunu akli fikri olan tanır, anlar.

Dalla meyve, tohuma benzemez ki... erkil suyu, insanın bedenine benzer mi hiç?

Hâyâle, esere benzemezken, tohum hiç ağaca benzer mi?"
(*Mesnevî V/3978-3980*)

"Akli keskin kişi, tencerede tatlı yemek mi var, sirkeli, ekşi yemek mi; dumanından kokusundan anlar.

Yiğit, bir yeni çömlek mi alacak, alırken eliyle vurur, çıkardığı sesinden çatlak olup olmadığını anlar." (*Mesnevî VI/4909-4910*)

"A ihtiyatlı kişi, köpeğe bile bir lokma ekmeğe atsan, önce koklar da sonra yer. O burnuyla koklar, bizse akılla... Evet, birşeyi biz, herşeyi inceden inceye anlayan akılla koklarız."
(*Mesnevî III/3499-3500*)

e) Akıl anahtardır.

"Akıl anahtarı olmadıkça bu kapıyı açmaya kalkışmak, boş emektir; doğru değildir de." (*Mesnevî VI/4088*)

f) Akıl klavuzdur.

"Kendine gel, yola düş de sakaldan vaz geç; bırak şu benliği- bizliği, vesveseyi.

Bırak da gül kokusu gibi âşıklarla beraber ol, onların önüne geç; götür gül bahçesine onları, yol göster onlara.

Gül kokusu nedir? Aklın fikrin soluğu; ölümsüzlük mülküne bir güzel kılavuzdur aklı." (Mesnevî V/3349-3351)

"Serkeş ata gem vurmadañ pek binme; aklı, dîni kendine kılavuz edin vesselâm." (Mesnevî IV/465)

"Eyyahlar olsun o kuşa ki, kanatları çıkmadan yücelere uçmaya kalkar da tehlikeye düşer. İnsanın kolu kanadı akıldır; aklı yoksa, başka bir aklı kılavuz edinmesi gerek.

Ya üst ol, ya bir üstünü ara; ya görüş sâhibi ol, ya bir görüş sâhibini ara." (Mesnevî VI/4085-4087)

g) Akıl dinin esasıdır.

"İnsanın insanlığı aklıyladır. Aklı olmayanın dini de yoktur" hadisi şerifini esas alan Mevlânâ akılsız birine dînî tebliğın bile yapılamayacağını belirtir. Ona göre akıl bir cevherdir ve belirttiği bir hadise göre de namaz ve oruçtan daha kıymetlidir. O aynı zamanda Arş'tan ışık alır. Mevlânâ'yı dinliyoruz:

*"İyi işleri câiz gören peygamber, ne de güzel söyledi:
Aklının bir zerresi, oruçtan da yeğdir, namazdan da.*

Çünkü akıl cevherdir, bu ikisiyse araz; bu ikisi, onun tam oluşuyla farz olur." (Mesnevî V/619)

3- Akıllı kimdir?

Mevlânâ'ya göre akıllı olan kişi, aklını yerinde kullanan, hem dünya hem ahiret yolunda ondan istifade eden, kendini hidayete ve hakikate götüreceğ şekilde aklını kanalize eden, aldanmayan, aldatmayan, derûnû manadan anlayıp, kendini yüce hakikate verip ölümsüzlüğe eren kimsedir.

Mesnevî'nin muhtelif yerlerinde bunu dile getirir. Birkaç örnek verirsek:

"Akıllı ona derler ki elinde meşalesi olsun; o meşaleyle öne düşsün, yolculara kılavuzluk etsin.

O öne düşen, kendi ışığının peşine düşmüştür; o kendinden geçmiş kişi, kendisine uymuştur.

O kendisine inanmıştır; siz de onun canının elde ettiği nûra inanın.

Yarım akıllı da, bir akıllıyı kendisine göz edinmiş, ona uymuş kişidir.

Kör, kendisini yedenin elini nasıl tutarsa o da, elini o akıllıya vermiş, onunla görür bir hâle gelmiş, onunla çevikleşmiş, yücelmiştir." (Mesnevi IV/2188-2192)

"Bu Kelile ve Dimne, tamamiyle yalan; yoksa kargayla leylek nasıl savaşıır?

Yâni böyle mi diyorsun sen? A kardeş, hikâye, masal, bir ölçğe benzer; mânâ ise içindeki buğdaydır.

Akıllı kişi mânâ buğdayını alır; alınıp götürülse bile ölçğe bakmaz." (Mesnevî II/3629-3631)

"Akıllı kişinin katında senin delilin, gerçekte, o hekimin delilinden daha da kokmuş bir delil." (Mesnevî VI/2511)

"Halil gibi akli başında bir ersen ateş, suyundur senin, sen de pervanesin." (Mesnevî V/438)

"Akıllılar, ebedî olarak ölümsüzlüğe ermişlerdir; bu yüzden anlam bakımından bu dünya da ölümsüzdür." (Mesnevi VI/2431)

Aklın varsa bir başka akılla dost ol da işlerini onunla danışarak yap babacığım.

İki akılla pekçok belâlardan kurtulursun; ayağını göklerin yücesine basarsın." (Mesnevî IV/1262-1263)

4- Akıllı- ahmak çatışması.

Mevlânâ aklın ve akıllının ehemmiyetini, akıl ve akılsızlık ve akıllı ile ahmak arasında yaptığı mukayeselerde ortaya koyar.

Akıllı kişinin düşmanlığı, bilgisizin doğruluğundan hayırlıdır" hadis-i şerifini zikreden Mevlânâ (Gölp, II/s.294):

"(...) Akıllı birinden gelen cefa, bilgisizlerin vefasından iyidir.

Peygamber, akıldan doğan düşmanlık, bilgisizin sevgisinden daha iyidir demiştir." (Mesnevî II/1874-1875)

Akıllı ve akılsız işin sonunu önceden görme konusunda da değerlendirir:

"Akıllılar, önceden ağlarlar; bilgisizlerse işin sonunda başlarını vururlar.

İşin başlangıcında sonucu gör de ceza gününde pişman olma." (Mesnevî III/1623-1624)

"Bilgisizin sonunda göreceği şeyi, akıllılar önceden görürler.

İşlerin sonu başlangıçta bilinmez, görünmez ama akıllı, işin sonunu önceden görür suça batansa, en sonra görür.

İşlerin önü gizlidir; fakat sonunu, akıllı da apaçık görür, bilgisiz de.

A inatçı, gizli şeyi görmüyorsan ihtiyâtı da sel alıp götürmedi ya.

İhtiyat dediğin nedir? Dünya işine karşı kötü zanda bulunmak; soluktan soluğa ansızın gelebilecek belâları görmek." (Mesnevî III/2198-2202)

"Sana aynada görünen bu takdiri ben, kerpiçte gördüm.

Akıllı kişi, işin sonunu gönlüyle önceden görür; bilgisi az olan kişiye işin sonunda, o iş olup bitince görür." (Mesnevî III/3372-3373)

"Hani akıllı kıt kişi gibi aklının azlığından her solukta tövbesini bozar da suç işler.

Kararının zayıflığı yüzünden o tövbesini bozan kişi, zamânede İblis'in maskarası olur gider." (Mesnevî IV/3384-3385)

Akılsız insanı ve ahmakları hiç sevmeyen Mevlânâ yeri geldikçe onlara en ağır eleştiriler yapar. Bunlardan en çarpıcı olanı Hz. İsa'nın bir ahmaktan dağa kaçışını hikâye edişidir. Hz. Mevlânâ'yı dinliyoruz:

"Meryem oğlu İsa, sanki bir aslan kanını dökmeğ istiyormuş da onlardan kaçtıyormuş gibi bir dağa kaçtıyordu.

Birisi, ardından koşup dedi ki: "Hayrola.. peşinde kimse yok, neden böyle kuş gibi kaçtıyorsun?"

İsa, öyle hızlı koşmaktaydı ki acelesinden cevap bile vermedi.

Adam bir müddet İsa'nın peşinden koştu, ardını bırakmayıp bağırdı:

"Allah rızası için bir an olsun dur. Neden kaçtıyorsun? Merak ettim.

Ardında ne aslan var, ne düşman. ne bir şeyden korkmana lüzum var, ne bir şeyden ürkmene sebep! O tarafa doğru neden koşuyor, kimden kaçtıyorsun a kerem sahibi?"

İsa dedi ki: "Bir ahmaktan kaçtıyorum. Yürü, benim yolumu kesme, kendimi kurtarayım!"

Adam dedi ki: "Körün gözlerini, sağırın kulağını açan Mesih sen değil misin?" dedi.

İsa, "Evet benim" dedi. Adam "Gayb afsunlarına me'va olan.

O afsunu ölüye okuyunca ölüyü, av bulmuş aslan gibi sıçrayıp diriltlen padişah sen değil misin!"

İsa, "Evet benim" dedi. Adam "Peki, öyleyse ey tertemiz ruh, dilediğini yaparken kimden korktıyorsun?"

Álemde bu kadar mucizelerin varken senin kullarından olmayan kim?"

İsa dedi ki: "Teni eşsiz örneksiz yaratan, canı ezelden halkeden Tanrı'nın tertemiz zatına and olsun.

Onun pak zatiyle sıfatları hakkı için, felek bile yenini, yakasını yırtmış, ona âşık olmuştur.

O afsunu, o İsm-i Azam'ı köre okudum, gözleri açıldı; sağıra okudum, kulakları duydu.

Taş gibi dağa okudum, yarıldı göbeğine kadar hırkasını yırttı!

Ölüye okudum, dirildi. Hiçbir şey olmayan, vücudu bulunmayan şeye okudum, meydana geldi, bir şey oldu!

Fakat ahmağın gönlüne yüz binlerce kere okudum, fayda vermedi; (Mesnevî III/2570-2588) (izb.)

III- Mevlânâ'da Aklın Kritiği

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi akla çok fazla değer atfeden, onu Allah yolunun kandili yapan Mevlânâ akli kritik etmeden de edemez. Bugüne kadar Mevlânâ'da akıl konusunda yapılan çalışmalarda önemli bir eksiklik ise Mevlânâ'nın akli hem övdüğü hem de pek itibar etmediğinin vurgulamasıdır ve Mevlânâ'nın çelişki yaratan bir dilemma içine itilmiş olmasıdır. Halbuki Mevlânâ'nın akıl anlayışı tam olarak incelenmiş, aklın çeşitleri, fonksiyonları, değer ve sorunları tam olarak ele alınmış olsaydı, onun hakkında daha isabetli karar verilmiş, Hz. Mevlânâ daha iyi anlaşılabilir olurdu.

“Hz. Mevlânâ'da aklın kritiği” konusunda yapılması gereken iki husus vardır. Birincisi, aklın zaafı ve hangi akılda bu zafiyetler vardır? İkincisi de aklın sınırı ve nerelerde yetersiz kaldığıdır. Şayet akli kullanmayacaksa, akla niye bu kadar övgüler yağdırıyor?

A- Aklın Zafiyetleri

Mevlânâ aklını dünya işlerine kaptırmış olan kişilerin vehim ve şehvet karanlığında kıvrananların aklını, fikrini nefsin arzularını, hevâ ve hevesine kaptırmış olanların akıllarını zafiyet içinde görür. Akıllarını başlarına almalarını, şayet bu mümkün görülüyorsa, o akli terketmelerini öğütler.

"Ey yiğit, akıl, şehvetin zıddıdır. Şehveti dokuyan akla akıl deme! (...)

Vehimle akıl, mihenkler olmadıkça meydana çıkmaz. Her ikisini de mihenge vur!" (Mesnevî IV/2301-2303 (İzb))

"Akıl keskindir ama ayağı gevşek; çünkü gönül yıkılmıştır da beden sağlamdır.

Halkın akılları, dünya işinde kıvranır durur; ama şehvetten geçmek hususunda düşünceleri, hiç mi hiç yoktur." (Mesnevî VI/119-120)

Mevlânâ insanı aldatan, emel, hırs, benlik ve bencillige bağlanmış akla yalancı akıl adını vermekte ve böyle aklın ise insana herşeyi ters göstereceği kanaatindedir.

"A ahmak, yalancı akıl, herşeyi ters görür, diriliği de ölüm sanır" (Mesnevî II/1764)

"O pis adam, şeyh hakkında herzeler savurmasaydı... Eğri akıl, boyuna eğri görür zâten." (Mesnevî II/3403)

Mevlânâ, Tanrı'yı bırakıp öküzü kendilerine Rabb ittihaz eden Benî İsrail kavminin, inatları (Mevlânâ'nın ifâdesiyle eşeklikleri) yüzünden akılları Sâmirî'nin büyüüne yenik düşmüştür. Bunu şöyle anlatır:

"Bir lâfla öküz, sence Tanrılığa lâyük oluyor da benim peygamberliğimi nasıl kabul etmiyorsun?"

Eşekliğinden bir öküzün karşısında secde ettin; aklın Sâmirî'nin büyüüne av oluverdi." (Mesnevî II/2046-2047)

"Nefsini öldür de dünyayı dirilt... O, efendisini öldürmüştür, sen onu kendine kul köle et.

Öküzü dâvâ eden, nefstir; o, kendisini efendi yapmıştır, ulu sanmıştır; kendine gel

Öküzü kesense aklındır senin; yürü, beden öküzünü keseni inkâr etme.

Akil tutsaktır, boyuna Tanrı'dan zahmetsiz tabak tabak nimet ister, rızık diler." (Mesnevî III/2505-2508)

Kendini beğenen, aklını herkesin aklından üstün gören kişinin aklını Mevlânâ kabul etmez.

"Aklını, benim aklımdan üstün görmüştün ama şu kısa akıllıyı da nasıl görmüştün; bir de onu söyle.

*Hiç bir şeyden haberi olmayan kurt gibi üstümüze atılma;
senin gibi, adamı utandıracak bir akıllı olmaktansa, akılsız
kalmak daha yeğdir.*

*Çünkü aklın, insanlara ayakkabı kesilmiş. Ona akıl
demezler; yilandır, akreptir o." (Mesnevî I/2336-2338)*

Mevlânâ Hâbil ile Kâbil olayını anlatırken nefsi kavgaya benzetmekte ve metaforik bir ifadeyle nefse uyan akı, karga kuyruğuna takılan akıl olarak anlatır.

*"Tanrı, Akl-ı Küll'e "Gözü ne kaydı, ne yanıldı" dedi; cüz'i
akılsa her yana bakar durur.*

*Hasların ışığı, kaymayan, yanılmayan akıldır; karga akılsa,
ölülerin mezar ustasıdır.*

*Kargaların kuyruğuna takılıp uçan akıl yok mu; karga o akı
mezarlığa götürür.*

*Kargaya benzeyen nefsin ardından koşma, kendine gel.
Çünkü o seni mezarlığa götürür; bağa, bahçeye değil.*

*Gideceksen, gönül zümrüdüankasının peşinden Kafdağı'na,
gönül Mescid-i Aksâ'sına git." (Mesnevî IV/1309-1313)*

B- Aklın Yetersizliği

1- Aklın Sınırı

Mevlânâ'ya göre akıl her ne kadar, insanın her zaman başvurduğu güçlü bir yardımcısı olsa da kendine bir rehber almaksızın, bir yol gösterici edinmeksizin hedefe varması pek mümkün olmaz. Hatta dünyanın tılsımının

ve efsunlarının düğümlerinin çözülmesi hep bu rehberin, Peygamberin yardımıyladır. Hatta Kur'an'ın en derin anlamını bilge aklın idrak etmesi mümkün olmaz. Mevlânâ Mesnevî'de şunları yazar:

"Bir büyücü karı olan dünya, pek bilgi bir kadındır; onun büyüsünü çözmek, halkın harcı değil.

Akıllar, onun düğümünü çözebilseydi Tanrı, peygamberi yollar mıydı hiç?" (Mesnevî IV/3196-3197)

"Bu arı duru tertemiz denize, bu temizlik denizinde kaptan ol. Çünkü ey Mustafa, ikinci Nûh'sun sen buyurdu.

"Akıllara bir yol gösterici gerek; her yolda böyledir bu; hele deniz yolu olursa.

Kalk da yolu vurulmuş kervana bir bak; her yanda kaptan kesilmiş bir gulyabanî var." (Mesnevi IV/1458-1460)

"Kur'an'ın harfleri, bil ki görünür; fakat bu görünen harflerin, onlardan çıkan mânânın altında, pek kahredici, pek güçlü bir de iç mânâsı var.

Onun altında bir iç mânâ daha, ondan sonra bir üçüncü iç mânâ var ki orada bütün akıllar yiter gider." (Mesnevî III/4245-4246)

Görüldüğü gibi, Mevlânâ'nın bazı konularda akli yetersiz görmesi, ona bir rehber önermesi aklın bir nevî imkânı değil, bilâkis aklın bir kritiğidir. Kısaca akla bir sınır çekme keyfiyetinden ibarettir. Zaten akıl, fonksiyonlarını kendi faaliyet alanı içinde gösterecektir. Sınırını aştığında aklın yanılması mukadderdir.

2- Akıl ve Metafizik Âlem

Mevlânâ aklın yetersizliğinin en bariz örneklerinin metafizik alanda olduğunu söyler. O alan aklın değil aşkın hüküm sürdüğü alandır. Orada hayalin, vehmin karanlığı ve tuzağından uzak, mutlak varlığın aşkının şuuruyla dolu bir psikoloji hâkimdir. Mevlânâ:

"Çünkü ölümden önce göçmüş o; öldükten sonra anlaşılır, akılla anlaşılmaz" (Mesnevî IV/748)

"Akıl oldun mu, bütün olgunluğuyla akılı bilirsin, âşık oldun mu, aşkın yapıp kavrulmuş fitillerini anlarsın." (Mesnevî VI/761)

"Âşıktan daha deli kimse yoktur; ama akıl, onun sevdasına karşı kördür, sağırdır." (Mesnevî 297)

"Akıllıyım ama Tanrı delisiyim; bunu aklında tut da kendimde olmayışımı mâzur gör." (Mesnevî III/670)

demektedir.

Mevlânâ aklın metafizik sahada yeterli bir idraka sahip olamayacağını, her Tanrı'yı arayışında O'na ulaşamayacağını belirtir.

"Akıl, Tanrı gölgesidir, Tanrı'ysa güneşe benzer; gölgenin, onun güneşine karşı parlaklığı mı olur, ona karşı dayanabilir mi? (Mesnevî IV / 2110-2111)

"O birlik, aklın anlayacağı birlik değil; bunu anlamak, adamın ölümüne bağlı.

Bunu akılla anlamaya imkân olsaydı, nefsi öldürmek vâcip olur muydu hiç?

Akılların, fikirlerin padişahı, bu kadar merhametliyken,

lüzumsuz yere nasıl olur da nefsi öldür der?” (Mesnevî VI / 2689-2691)

“Allah aşkına gülü anlatmayı bırak, gülden ayrılmış bülbülü anlat.

Bizim çöşkünüğümüz ne gamdandır, ne neş’eden. Bizim aklımız, fikrimiz, hayalden, vehimden meydana gelmez.

Pek az bulunur bir halden meydana gelir; bunu inkâr etme; çünkü Tanrı’yı da pek az kişi bulabilir.”

O hali, insan hali ile kıyaslama; cevirden, ihsanda konaklama.” (Mesnevî I/1810-1813)

Mevlânâ mutlak hakikati idrakte akli değil aşkı tavsiye eder. *“Hastanın akli onu hekime çeker, götürür ama akli, kendisine ilâç olmaz” (Mesnevî IV / 3323)* der. Bu konuda bir deniz yolculuğunu misal olarak verir. Ona göre denizde iki şekilde ilerlemek mümkündür. Yüzerek ve gemiye binerek. Yüzmek iyi bir meziyettir ama fazla yol alınmaz. Garkolmak bir gün mukadder olur. Gemiye binerek yol almak ise daha uygundur. *“Aşk ileri gidenler için gemiye benzer. Gemiye binen kişinin bir âfete uğraması nadirdir, çok defa kurtulur. Akli, zekâyı sat da hayranlığı satın al. Akil ve zekâ zandır, hayranlıksa bakış, görüş!” (Mesnevî IV, 1403-1407) (İzb.)*

Görüldüğü gibi metafizik âlem için akıl ancak zanda bulanabiliyor. Zira akıl sırrını aşmıştır. Aşkın sahasına girmiştir. İşte bu durumda Mevlânâ: *“Akli, Mustafa'nın önünde kurban et. Hasbiyallah de, yani Allah bana yeter!” (Mesnevî IV / 1408) (İzb.)* Mevlânâ bu durumda bile akıl ötesi bir akıl anlayışı getirmektedir. Böyle bir akıl, dostu neredeyse ordadır. Nitekim diyor ki:

“Akli, dostun aşkıyla kurban et: zâten akıllar, dost ne yandaysa o yandadır.

*Akıllar, akıllarını o yana yollamışlar: Bu yanda kalan
akılsa, sevilmeyen ahmak olan akıldır.*

*Şu aklın şaşkınlıkla başından giderse saçının her teli bir
baş olur, bir akıl kesilir.” (Mesnevî IV / 1424-1426)*

*“Nitekim yokluktan varlığa geldin... Kendine gel de söyle
bakalım: Nasıl geldin? Sarhoş geldin. Geldiğin yollar
hatırında kalmadı ama sana bir işaret vereceğiz; bir
sözceğiz söyleyeceğiz. Aklını fikrini bırak da ondan sonra
akıl et...”*

*Kulaklarını tika da ondan sonra kulak ver.” (Mesnevî III /
1290-1292)*

IV - SONUÇ

Mevlânâ'da akıl ve aklın kritiği üzerine yapmış olduğumuz araştırmayı sonuca götürmek istediğimizde görülüyor ki, Mevlânâ akli en ulvî meleke olarak kabul etmekte, onu insanın bütün işlerinde başvurduğu bir kaynak olarak ele almaktadır. Akıl insana ilahî bir lutuf, bir kılavuzdur. Ancak akıl ilahî varlığa olan vuslat konusunda yetersizdir. Oraya aşkla ulaşmalıdır. Akıl sahasını aşan yerlerde doğru kararlar veremez. Onun için hakikate ulaşma ve onu idrak konusunda akıl yetersiz kalmaktadır. Orada akıl yerini aşka terketmelidir. Mevlânâ'nın akla yönelttiği kritikler ona bir sınır çekme keyfiyetinden ibarettir. Akli hor gördüğünden, tamamen terk edilmesi gerektiğinden değil. Zaten akla verdiği bu değerler ve akılla aşk arasında kurmuş olduğu köprü onu diğer mutasavvıflardan ayırmakta ve Türk - İslam düşünce tarihinde kendisine has bir yer kazandırmaktadır.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

MESNEVÎ'NİN BEŞİNCİ DEFTERİNDEKİ, PEYGAMBERİMİZE VE SÖZLERİNE YAPILAN ATIFLAR

Prof. Dr. A. Osman KOÇKUZU*

Daha önce başlamış olan bir çalışmayı sürdürerek, beşinci defterdeki atıflarla, onlar üzerindeki kısa düşüncelerimizi arza çalışacağız. Defterlerde ilk atıf, besmeleden sonra yer alan duâ cümlesindedir. Dört defterde buna temas etmemiş bulunmaktayız. "Yarattıklarının en hayırlısı Muhammed'le, bütün soyuna ve müslüman olarak onu görenlere rahmet". Bu duâ cümlesi âl ve ashâb'ı kapsamaktadır.

Yol almak isteyen kişilerin, karanlıklara karşı mum taşıması, bir ışık kaynağından yardım görmesi tabiidir. İşte Celâleddin Rûmi, dinimizi böyle bir ışığa benzetir. O ışığı, tatbikatlarla, ihlâsla sürdürülen iyi amellerle takviye gerekir. Mevlânâ buna tarikat adını verir. Maksada vusûl ise hakikat, ma'rifet ve Allah'a kulluk olarak adlanmaktadır. Bu kulluk, dünya tutsaklıklarından farklı olduğu için, peygamberlerce "en yüce mertebe" olarak görülmüştür. Efendimiz, kendilerinin ubudiyyet kulluk yönlerini her fırsatta vurgulamıştır. Durum böyle olunca, müslümanlığı bir "gönüllü kulluklar zinciri" olarak görmek yanlış olmaktadır. "Herkes kölelikten kurtulunca sevinir, bense, sana köle olunca sevinirim" ilkesi, işte böyle bir temelin ürünüdür.

Beşinci defterdeki atıfları, ötekilerden farklı bir biçimde ele alacağız. Önce sayıları çok az olan, "münferid atıfları", sonra da, belirli bir başlıktaki konu'lu atıfları göreceğiz.

* S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

A- MÜNFERİD ATIFLAR:

454. beyit:

بس نگو گفت آن رسول خوشجواز ذره عقلت به از صوم و نماز

"İyi şeyleri câiz gören o peygamber, ne de güzel söyledi: Bir zerre aklın oruçtan da yeğdir, namazdan da".

İslam peygamberinin beyanlarında olduğu gibi, bazı mücmel ve müteşâbih âyetlerde de, dinimizin tümüne göre, farklı gibi görünen manalar bulunabilmektedir. Bunların anlaşılması için, tamamının göz önünde tutulması, özellikle de sözün hedefinin anlaşılması gerekmektedir. Şimdi bu beyitte görünen hedef, tefekkür'ü teşviktir.

Biz, "Mevlânâ namazı da orucu da kale almamaktadır; düşüncenin, tefekkürün, onların yerine geçeceğini söylemektedir" gibi bir düşünceye saplanırsak yanlış olmakta, Mevlânâ'ya töhmet etmiş bulunmaktayız. Şurası sabittir: Hiçbir veli, hiçbir âlim, kendi peygamberinin sisteminin dışında açıklamada bulunamaz, onun üstüne çıkamaz, onun kayıtlarından vâreste olamaz. Mevlânâ'yı, "peygamberler ve dinler üstü görmek, onu Muhammed aleyhisselamdan ayrı mütâlaa etmek," onu küçültmekle eş anlamlıdır. Kırk yıldan bu yana yapılan ihtifallerde, katılımcıların içinde, bu tür düşünce sahiplerine de rastlanmış, hatta onlar kendilerini daima farklı görmüşlerdir. Durum hiç de öyle değildir.

Akıl söz konusu olunca, kısaca peygamberimizin hadislerine temasta fayda vardır. Hadis alimlerinin belirttiklerine göre, aklı ögen az sayıda peygamber sözü bulunmaktadır. Ama akla ilahlık veren onu herşeyden üstün gören, vahyin de üstünde akla mevkî biçen haberler, asılsız olarak nitelenmiştir. Tefekkür haberleri de böyledir. Onlar içinde de, ricâl ve mana muhteva tenkidi yapılmadan, özellikle uzmanlarınca değeri belirtilmeden kullanılacak sahih haberler çok azdır. Birçok asılsız haber var ki, orada Allah zül'- Celâl bile, bir tür aklın hizmetinde gösterilmektedir. Böyle telakkilerden Allah'a sığınırız.

673. beyit:

چون فناش از فقر پیرایه شود او محدودار بی سایه شود
«فقر فخری» را فنا پیرایه شد چون زبانی سمع او بی سایه شد

"Bir adam yokluğa erişir, kendisine yokluğu ziynet edinirse, o adamın Muhammed gibi gölgesi olmaz. "Yokluk benim iftiharımdır" sırrına ziynet yokluktur. Bu çeşit adam, mumun alevi gibi gölgesizdir".

Eski dönemlerde gölgesizlik, şeffaf olmak, kemal işâreti sayılırdı. "Nurun gölgesi olmaz" hikmeti bunu anlatmaktadır. Nebiyy-i Ekrem'in de bu hasletinden bahsedilir. Buna itiraz eden, gölgesizliği bir kemâl işâreti saymayan görüşler de vardır. Onların anlattığına göre, peygamberimizin gölgesinin olması tabiidir. Çünkü, Kur'ân'ın belirttiğine göre o da, farklı özellikleri bulunmasına rağmen insandır. İnsan ise maddedir ve maddenin de gölgesi olması normaldir. Burada zikredilen FAKR, madde planındaki yoksulluk değildir. Hadis kritikçilerinin kabul etmedikleri bu haberde, eğer peygamberimiz, yoksullukla övünüyorsa bunun bir izahı olmalıdır. Çünkü, Kur'ân-ı Kerim bizâtihi çalışmayı en büyük ibâdet saymaktadır.

Peygamberler, alınlarının terini yiyen kutsal insanlardır. Efendimiz de tüccardır, bedenen çalışmıştır. Çalışmayı emreden bir dinin en ulu kişisi, "yoksulluk benim övünç kaynağımdır" derse- bilfarz- buradaki FAKR, Allah'a kulluk ve Allah'a muhtaçlık anlamandadır. Ve peygamberimizin böyle bir nitelikle iftihar etmesi de tabiidir. Çünkü ona inen Kur'an şöyle buyurur: "Ey insanlar, Hepiniz Allah fukarasısınız, Allah'a muhtaçsınız. O ise zengindir, övgüye ve hamde lâyıf tek varlıktır. Dilerse sizi götürür, yerinize yeni bir halk getirir, bunu yapmak da öyle, Allah'a zannedildiği gibi zor da değildir". Âyette belirtildiğine göre, en güçlü, en zengin ve en ihtiyaçsız da olsak, yine de hep Allah fukarasıyız. Allah'a minnetle kafa tutma yerine, gönülsüzlükle ilticâ etmek daha hayırlıdır. Çünkü bize, "aferin, sizler beni kabul edip kulluk etmektesiniz..." gibi bir borcu da yoktur. Aksine yine Kur'ân'da belirtildiği gibi bizim ona karşı minnet ve şükran borcumuz vardır. Kişiliğini Allah'ın ahlakı ile yok edip, insanlarla iyi geçinen ve onlara rahmet olan üstün ahlaklı ve üstün dindar insan, artık

Allah'ta fânî olduğu için, bir kesâfetten arınmış haldedir. Madde planında onun gölgesi olsa bile, Allah'ın kulu olduğu için, mâna aleminde o Allah'ın irâdesinde yok olmuştur. Allah zü'l- Celâlin ise gölgesi bulunmaktadır. Beyitten anlaşılana odur ki, "iftikar ilallah", yine Nebbiyyi Ekrem'in sünnetidir. Allah karşısında varlıktan söz etmeyenlerin ilki ve en üstünü o'dur.

869. beyit:

من ز صاحب دل کنم در تو نظر نی به نقش و سجده و ایثار زر
گفت « لا ينظر الى تصويركم فابتغوا ذا القلب في تدبيركم

"Peygamber, Tanrı suretlerinize bakmaz, kalbe bakar. Kalp şerhinizi düzene koyun demiştir. Tanrı, ben sana bir gönül sahibinden bakarım. Secdene, altın vermene bakmam bile demektedir".

Suret, kalp, amel ve bu varlıklara nazar, bir haberin söz konusu ettiği hususlardır. Yaygın ve fakat, hadisçilerce geliş yolları sağlam görülmeyen bir hadiste, "Allah'ın, insanların iç hallerine baktığı, dışlarına bakmadığı" fikri işlenmektedir. Suret-mânâ, zâhir ve bâtın tarzındaki ikiliklere zemin teşkil eden bu haber için, değişik şerh ve tafsilât verilmektedir. Bunlar içinde, kulluğa en uygun gelen görüş ise yaklaşık olarak şu fikirdir. Bilindiği gibi insanlar, eşyada ve çevrede, neyi görürlerse temel olarak onu almak durumundadırlar. Onların iç hali (es- Serâir) ise tamamen Allah'ın bilgisini ilgilendirir.

Bu haberin belirttiğine göre, Allah varlıkların dış yüzüne değil onların eylemlerine/amellerine ve niyetlerine/ kalplerine bakmaktadır. Çünkü iyi bir amel, kötü bir niyetle kötü sonuç verdiği gibi, kötü bir amel de iyi bir niyetle iyi sonuç vermekte ve sahibi sevap kazanabilmektedir. Önemli olan kalbin temiz bir niyet taşıması, gönlün, eylemden önce iyi tespitlerle yolunu belirlemesidir. İyi bir niyetin kötü sonucundan kul sorumlu olmamaktadır. Bunu anlatmak ve sert bir şekilde vurgulamak için; niyet ve eylemin önde tutulduğunu belirtmek için bu edebi sanat uygulanmıştır. Yoksa hiçbir zaman "bâtın zâhirden üstündür; dışınız güzel olabilir, ama eyleminiz ve kalbiniz temiz değilse işe yaramaz iyi amelleriniz" gibi, İslâmın beğenmediği bir anlam bulunmaktadır.

"Ben bir gönül ehlinde bakarım..." ifadesi, yine peygamberimizin bir hadisini hatırlatmaktadır. Burada belirtildiğine göre, insan Tanrıyla sohbet için bazan kalbi kırılmışlarla, yoksullarla, kalender kişilerle hem-hâl olmak durumundadır. Çünkü Allah, olabilir ki o aç kimsenin rızâsıyla beraberdir, o kalbi kırık kişinin yanındadır. Böylece Allah'ın nazarına kavuşmak dileyen kişi, bu tür mahallere çok uğramalı, kalp onarmalı, mali yardımlarda bulunmalı, halkın, fukaranın, yetimin, dulun işlerini görmelidir. Allah işte bu tür mahallerden bize nazar edebilir. Gün olur, altın ve gümüşümüz de para etmez. "Selim bir kalple Allah huzuruna gitme..." aranır. Bu da doğrudur. Çünkü sadece Allah vardır, onun dışındaki bütün varlıklar fenâ bulmağa mahkumdur: Kullu şeyin hâlikün illâ vecheh'tir.

1772. Beyit:

در حدیث آمد که روز رستخیز امر آید هر یکی تن را که : «خیز!»
نفخ صور امرست از یزدان پاک که بر آید ای ذرائر سر ز خاک

"Hadiste gelmiştir ki, kıyâmet günü her bedene, kalk diye emir gelir. Sûr'un üfürülmesi, pâk Tanrı'nın: ey zerre'ler, yerden baş kaldırın diye emretmesidir".

İslamın akaid sisteminde, öldükten sonra dirilme ve bir hesap günü vardır. Bütün varlıkların ayağa kalkması, sûr denilen bir âletin üfürülmesi, Kur'ân nassıyla sabittir. Birinci sûr bütün varlıkların yerlere kapanması ve yok olması ile sonuçlanırken, "sonra tekrar üfürülür, bir de bakarsın ki hepsi ayağa kalkmış, bakışıp dururlar..."^[1] İsrâfil adlı görevli meleğin üfureceği sûr için Arap dilinde Karn: boynuz terimi de kullanılmaktadır. İnsan vücudunun tohumu ve en küçük parçası için kullanılan (zerreler) deyimi, Arapça'da "en-Neseme" olarak adlandırılmaktadır. Nesemu Benî Âdem, toprak olmadan kalan ve muhtemelen insanımı belinde veya kuyruk sokumu bölgesinde yer alan, mercimek büyüklüğünde dayanıklı bir maddedir. Bugünün tıbbı, böyle izahlar için neler söyler bilmemekteyiz. Mevlânâ, tenâsüh gibi yanlış inançları defedercesine diyor ki: "Bilgi sahibinin canı, tenâsüh gibi yanlış inançları defedercesine diyor ki: "Bilgi sahibinin canı, bilgi sahibinin bedenine girer. Zulmeden canı, zulmedenin bedenine. Yani

ilk beden, ikinci beden aynı canı taşır. Akli, hesap gününü ve haşri tanımayanlara da şöyle hitap eder: "Ayak bile karanlıkta ayakkabısını tanırken a güzelim, can kendi bedenini nasıl tanımaz?".

2395. beyit:

چون قناعت را پیامبر گنج گفت هر کسی را کی رسد گنج نهفت
حد خود بشناس بر بالامیر تا نیفتی در نشیب و شور و شر

"Peygamber kanaat'a hazine demiştir. Gizli hazineyi herkes elde edilebilir mi ? Haddini bil de yukarılara uçma. Uçma da kötülük çukuruna düşme".

Yanlış bir tevekkülle yaşayan bir merkebe, çalışmayı öğütleyen tilkinin sözleri arasına sıkışmış olan bu beyitleriyle Mevlânâ, çalışma, rızık, tevekkül üçlüsünün, anlaşılması güç, insanları yanıltan yönlerine açıklık getirir. Bazan merkebin, bazan da tilkinin ağzından güzel sözlerin çıktığı bu konuşmalarda belirtildiğine göre, peygamberimiz, rızık için kapısı bağlıdır/ kitlidir buyurmuş ve çalışmayı da anahtar olarak tesmiye etmiştir. Tanrı teâlanın sünneti, isteyene ekmek vermektir denilmektedir. Tilki, tanrıya dayanmanın, has tevekkülün erbabının azlığından söz etmekte, kanaatı da bu tevekkülün zümresinden saymaktadır. Daha sonra, yatarak ekmek bekleyen birisinin yanlış tevekkülünün doğurduğu hüsrân ve küçük bir hareketle elde ettiği rızık anlatılır. Kanaat bu beyitlerde tama'nın zıddı olarak öğülmektedir.

2401. beyit:

آن یکی زاهد شنود از مصطفی که یقین آید بجان رزق از خدا
گر بخواهی ور نخواهی رزق تو پیش تو آید دوان از عشق تو

Bir zâhit, Mustafa'dan, herkesin rızık Tanrıdan gelir, dilesen de dilemesen de rızıkın, senin aşkınla koşa koşa gelir, sana ulaşır sözünü duymuştur" Durumu denemek için bir dağa çıkan bu zat, ölü gibi yatar vaziyette rızık beklerken, gelen kervanın adamları onu alıp, ekmek ve yemek sundular. Adam rızık gerçekten kendisine gelip gelmediğini anlamak için dişlerini sıkıp yemeği ağzına koymadı. Zorla ağzı açılan

adama yemek yedirilir. Eşek ile tilki, rızık ve kesb konularını, büyük bir kelâm uzmanı gibi, özel olarak seçilmiş bu tür küçük fıkra ve hikâyelerle anlatır dururlar.

Yine eski terbiye ve tasavvuf kitaplarında, kesbi ve çalışmayı yeğ tutan hikâyelerden birisi şöyle biter. Rızkının ayağına gelmesini bekleyen ve hiç hareket göstermeyen adam, fakirleri arayıp, onları doyuranların geldiğini görür, takatsızdır, inattır. Fakat açlık ona galebe çalar ve bir canlılık emâresi gösterip öksürür. "Ha burada da bir fakir var" diyen adamlar onu açlıktan böylece kurtarırlar. Kur'ân'ın ifadesi ne güzeldir: "İnsan için çalışma esastır. O çalışığının meyvesini görecektir, ecrini alacaktır".

2700. beyit:

أَنْبِيَا هَرِيكَ هَمِينَ فَن مِي زَنْدِ خَلْقِ مَفْلَسِ كَدِيهِ اَيْشَانِ مِي كَنْدِ
«أَقْرَضُوا اللّٰهَ ، أَقْرَضُوا اللّٰهَ !» مِي زَنْدِ بَارِزْغُونِ بِرِ «أَنْصَرُوا اللّٰهَ !» مِي تَنْدِ

"Peygamberlerin hepsi bu çeşit hareket ederler; halk müflistir, öyle olduğu halde onlar halktan bir şeyler isterler. Tanrıya ödünç verin, Tanrıya ödünç verin derler. İşi tersine yürütürler de, Tanrıya yardım ederseniz, Tanrı da size yardım eder derler".

Gazneli Şeyh Muhammed Serezî'nin hikâyesi başlıklı bölümde geçen bu beyitlerde, yüce kişilerin, Allah rızası için, insanlardan himmet ve hizmet beklediklerini anlatır. Onların ölçülerine göre zaten müflis olan halktan, Hakkın rızasına uygun iş beklemek, Allah'a ödünç vermelerini ummak olur mu hiç?. Allah katında yüzlerce yardım kapısı açikken, insanlardan nusrat ve yardım talebinin mutlaka bir hikmeti bulunmak gerekir.

Halkın Allah'tan karz-ı hasen talebi, Kur'ân'da da yer alan bir deyimdir. Allah'a ödünç veren, mutlaka kat kat fazlasıyla ödücünü alacaktır. Bu da, kendi hemcinslerine ödünç vermek, Tanrı yolunda ihsan ile mümkün olmaktadır. Allah borç alsa da, faydası yine topluma ve insanlara olmaktadır. Cennet karşılığı Allah'a benliklerini satanlar deyimi de yine Kur'ân tabiridir. Düşmanla Allah adına cihadı tercih edenler için söylenmiş bir deyim olan, iştirâ en üstün bir alışveriş, kazançlı bir ticâret olarak tavsif edilmektedir.

Beşinci defterin tamamına serpiştirilmiş olan bu atıflardan daha küçük cümlecikler, peygamberimizin sözlerinden parçalar da bulunmaktadır. Ama onların tamamını tebliğe alırsak o zaman tebliğ kabarcaktır. Şimdi yine beşinci defterin başından sonuna doğru, konulu atıfları görelim:

B- KONULU ATIFLARDAN ÖRNEKLER:

64. beyit:

"Hasılı kâfir yedi karınla yemek yer, dini ve gönlü arıktır ama, karnı büyük".

1- Tanrı rahmet etsin, Mustafa'nın şu; kâfir yedi barsakla yemek yer, inanan bir barsakla hadisini söylemesine sebep başlığı ile verilen 100 kadar beyitte, efendimizin el-Mu'min ye'kulu bi mian vâhid, ve'l- Kâfiru ye'kul bi seb'ati em'â hadisi anlatılır. Hadislerin söyleniş anındaki olaylara esbâb-ı vürûd adı verilir. Tıpkı, âyetlerin iniş ânından bahseden haberlere esbâb-ı nüzûl dendiği gibi. Burada çok geniş bir esbâb-ı vürûd anlatılır. Hadis literatüründe tespiti mümkün olmayan bu olaylar şöyle gelişmiştir: Efendimizin mescidine henüz müslüman olmamış konuklar gelir. Aç oldukları için peygamberimizin emriyle sahabe onları paylaşıp evlerine götürürler. Çok iri vücutlu birisini hiç alan olmayınca, efendimiz bizzat onu hâne-i saadete davet ederler. Evdeki keçilerin sütü, o güne kadar bütün ev halkına yetiyordu. Fakat misâfir onlara geldiğinde, sütün tamamını içip bitirdi. Hizmete bakan halayık da, öfkelenerek, adamın kaldığı oda kapısının sürgüsünü sürüverdi. Adamın helâya gitme ihtiyacı belirdi, kapıya koştu, kapı kilitli. Nihâyet uyuyup uykuda sıkışıklığını geçiştirme yolunu tuttu. Uyudu. Rüyada kendisini bir viranede buldu, oraya kaza-i hâcet için oturdu. Uyanınca yatağı yorganı, her tarafı pislik içinde buldu, utandı. Şimdi olanları beyitlerden izleyelim.

97. beyit ve devamı:

صبح آن گمراه را او راه داد
تا نگردهد شرمسار آن مبتلا
از ویش پوشید دامان خدا

مصطفی صبح آمد و در را گشاد
در گشاد و گشت پنهان مصطفی
یا نهان شد در پس چیزی ویا

"Mustafa sabahleyin gelip kapıyı açtı. Sabah o yolunu sapıtmış kişiye yol gösterdi. Mustafa o belâlara uğrayan utanmasın diye gizlendi. Kapıyı açan görmesin de serbest dışarı çıksın diyordu. Ya bir şeyin ardına gizlendi, ya da Tanrı eteği Mustafa'ya ondan gizledi".

Yanlışlıkla birisi o pis yatağı peygamberin yanına getirdi. O da, ibrik getir diye emir buyurdu. Hepsini kendi elimle yıkayayım dedi. İsrar ettilerse de, bunda bir hikmet vardır diyerek kendi yıkamayı istedi.

Dışarı çıkmış olan adam, kaybettiği heykelciğini aramak üzere odaya dönünce, peygamberin yatak yıkadığını gördü, üzüldü. Adam saçını başını yolmağa, utancından naralar atmağa başladı, heykeli unuttu, halkı başına topladı.

132. beyit

چون ز حد بیرون بلرزید و طپید مصطفی اش در کنار خود کشید
ساکنش کرد و بسی بنواختش دیده اش بگشاد و داد آشناختش

"Hadden aşkın çırpınca Mustafa onu kucakladı, yatıştırdı. Pek çok iltifat etti. Gözlerini açtı, ona kendini tanıttı....". Olayı kısaca anlattığını söyleyen Mevlânâ, araya soktuğu hikmetli beyitlerle olaydan okuyucuya sonuçlar çıkarır, yollar gösterir. Nasihatler eder. Misâfirin yaptığı işten duyduğu utanmayı, dertlenmeyi tıpkı, dadısını arayan çocuğun ağlaması olarak görür ve ağlayanın imdadına yetişileceğini de belirtir. Sonuca yakın şöyle konuşur:

163. beyit:

آن مکن که کرد مجنون و صبی آن بکن که هست مختار نبی
«بالمکاره» که ازو افزود گشت «حفت الجنة» بچه؟ محفوف گشت

"Peygamberin seçtiği işi yap. Deli ile çocuğun yaptığını yapma. Cennet çevrilmiştir? Neyle çevrilmiştir? İnsanın istemediği haşlanmadığı- nefsine yapılması zor gelen şeylerle- (mekârihle). Çünkü ekin bunlarla gelişir, çoğalır. Sonunda adam, peygamberimizin teklifi ile şahadet kelimesini söyler ve emaneti verir, kurtulur. Artık müslüman olan o konuk,

peygamberin ısrarı üzerine yine onlara misafir olur. Adam peygamberimizin, bizde bu gece kal teklifine şu övgülerle cevap verir:

264. beyit:

هر کجا باشم بهر جا که روم گفت: والله تا ابد ضیف توّم
این جهان آن جهان بر خوان تو زنده کرده ، معتق او دربان تو
عاقبت درد گلویش ز استخوان هر که بگزیند جزین بگزید خوان
دیو با او دان که هم کاسه بود هر که سوی خوان غیر تو رود
دیو بی شکی که همسایش شود هر که از همسایگی تو رود
دیو بد همراه و هم سفره ویست ور رود بی تو سفر او دور دست

"Adam vallahi dedi, ebedi olarak senin konuğunum. Nerede olursam olayım nereye gidersem gideyim sana misâfirim. Beni dirilttin. Senin âzatlın, senin kapıcınım. Bu âlem de senin sofranın başında, o âlem de. Bu seçilmiş sofradan başka bir sofraya seçen kişinin boğazını kemik yırtar, deler. Kim senin sofrandan başka bir sofraya giderse, bil ki Şeytan, onunla bir kâseden yemek yer. Kim senin komşuluğundan kaçarsa, şüphe yok ki Şeytan, ona komşu olur. Kim sensiz uzak bir yola giderse onunla yoldaş olur. Onunla bir sofraya oturur."

O gece yeni müslüman olan bu zata yine süt ikram edilir. Fakat o evdeki altı yedi süt keçisinin sütlerini içen kişi, bu sefer bir keçi sütünün yarısını içer, içmesi için ısrar edilince de şöyle konuşur:

279. beyit:

این تکلف نیست نی ناموس و فن سیرتر گشتم ار آنک دوش من

"Bu ne tekellüf, ne sıkılma ve ne de hiledir. Dün gecekinden daha ziyâde doydum".

Bütün ev halkı şaşırır. Mevlânâ der ki: "Kafirliğin aç gözlülüğü ve aç kalırım endişesi ve vehmi baş aşağı düştü. Ejderha bir karıncanın gıdası ile doydum".

289. beyitte peygamberimizin: "Benim Şeytanım müslüman oldu" hadisine küçük bir atıf başlığı varsa da devam etmemektedir. Bilindiği gibi, her insanda görevli melek ve şeytanlar bulunmaktadır. Onlar insanın

yakınında, ona yol gösterme türünden, kendilerine yakışanı yaparlar. Fakat efendimizin Şeytanı da melek haslet olmuştur.

2- Peygamber Aleyhisselam'ın, "Müslümanlıkta papazlık yoktur" hadisi şerifi.

Mevlânâ açtığı bu başlıkta, hadis üzerinde durmaz, orada bir buçuk sayfalık bir bölümde; manasız riyazatın İslâmda olmadığını, insanın muktedir iken kendisini şehvetten çekip uzak durmasını bilmesinin önemli olduğunu vurgular. Bu hadiste iki mesele anlatılmaktadır: Birincisi, İslâm dini, bedene yapılan gereksiz gıda rejimlerini reddeder. İnsan yiyecek, içecek fakat itidalden ayrılmayacaktır. İkincisi, ruhban sınıfı İslâmda mevcut değildir. Peygamberler bile yaptıklarından sorumlu olduklarına göre, ayrı bir ruhânî sınıfın, Allah ile mü'min arasına girmesini Müslümanlık reddetmiştir. İnsan yiyerek ruhbanlığı reddedecek, ama israftan kaçınarak da temiz ve afif kalmayı temel alacaktır.

3- Rasül aleyhisselâmın, "ölümünü ölmeden önce isteyen ölmemiş sayılır. İyiye iyiliğe ulaşmağa acele eder. Kötüyse kötülüğünün azalmasını diler" hadisi şerifinin tefsiri:

Hadis kitaplarında bu fikri işleyen bir kaç tane haber vardır. Önce Kur'ân-ı kerimdeki bir âyeti, "... nefislerinizi öldürünüz..." âyetini hatırlayalım. İnsanların güzel ahlaka kavuşması için yalan, benlik, vahşet, kibir gibi bir takım kötü huyları terkedip, Allah'ın varlığını iyi tanınması, kişinin kendisini ifnâ etmesi olarak adlandırılmaktadır.

Allah'ı severek, onu sayarak kemal derecesine eren bu tür kimseler, hadiste belirtildiği üzere görürlerken Allah'ın nuruyla görür, giderlerken Allah'ın verdiği güçle gider, bir şeyi tutarlarsa Allah'ın eliyle tutarlar. İşte bu kimseler için ölüm güç değil, Hakka kavuşmaktır. Artık o, dünyevi dertleri ruhundan atmış, gerçeğe karşı karşıya kalmıştır. Ölümü bu şekilde kabul eden bir sistem dünya üzerinde bulunmamaktadır. Peygamberimiz ağzından; ölmeden evvel ölünüz; mûtû kable en temûtû şeklinde nakledilen ve tasavvuf dünyamızda, etrafında büyük bir düşünce ve edebiyat birikimi oluşturan bu haber de, bu şekilde yorumlanmaktadır. Konya Taşkentli büyük mürebbi, müderris ve sûfi Fahreddin Kulu efendi

hoca tarafından yazılan ve Mevlânâ âsitanesinin en son post-nişini olan M. Sıdkı Dede'ye ait olan kabir taşı da aynı görüşün bir izahı gibidir:

Ölmez diridir, ölmezden evvel ölenler

İşte biridir, gerçi bilir âni bilenler

Bilmezsen eğer öğrene gel merd-i hakikat

Dergeh-i Hunkârîde yetişmiş mürşidi tarikat

Bu nevi zevatı diri olarak kabul ettiren özellik, onların kendilerini, ölmeden önce ölümüne hazırlamış olmaları, hesaba çekilmeden kendi hesaplarını, her günün sonunda kendilerinin görmesidir.

4- Peygamber aleyhisselâmın, "üç kişiye acıyın: bir kavmin aşağı hale düşen yücesine, yoksullaşan zengine, câhillere oyuncak olan bilgine":

823. beyit:

قال النبي عليه السلام: «ارحموا ثلاثا عزيز قوم ذل و غنى قوم

... يلعب به الجهال

گفت پیغمبر که رحم آرید بر جان من کان غنيا افتقر
والذی کان عزیزا فاحتقر او صفیا عالما بین المضر
گفت پیغمبر با این سه گروه رحم آرید از ز سنگید و ز کوه

"Peygamber, canım hakkı için dedi; yoksul düşen zengine, hor ve hakir bir hâle gelen yüceye, yahut da bilgisizlikle şöhret kazanan Mudar kabilesinin arasına düşmüş saf ve temiz âlime acıyın. Peygamber dedi ki: "Taş ve dağ bile olsanız bu üç bölük halka merhamet edin".

Mevlânâ toplumlardaki bir olağan hâle temas eder. İzzetli iken zillete düşmek, zengin iken fakirleşmek, değerini bilmeyen insanlar elinde oyuncak olmak. Halk arasında: "Ne oldum deme, ne olacağım de", "Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın" gibi duâlarla özetlenen bu duruma peygamberimizin işâret buyurması, topluma verdiği, insana verdiği değer bir ifâdesidir. Bazan çok sade görülen reçeteler, iyi bir toplum temelini kurar. İnsanı aziz ve zelil kılan Allah'tır. Ama önemli olan izzet günlerinde, zillet zamanlarında aynı sıfatta ve kabulde kalabilmektir. İnsanın izzette azması, zillette âh u figanı iyi değildir. Bunların en önemlisi de, ilmin değerinin, cehl ile bir tutulmasıdır.

Kainatın öyle bir hâkinden ettik kim zuhur
Halkı hep seyyân tutarlar, cehli de irfanı da.

Yukarıdaki beyitleriyle şâir, işte böyle bir toplumdan, böyle bir ortamdan şikayette bulunur. Bu yine iyidir. Cehlile ilmin eşit tutuluşu. Bundan daha kötüsü de mevcuttur: Cehlin ilimden önde tutulması halî.

Yine bir başka şâir şöyle dertlenir:

Bed-baht ana derler ki elinde cühelânın
Kahrolmak için kesb-i kemâl ü hüner eyler.

İşte bu durum, cehli önde tutan Mudar kabilesi ortamına düşmenin ta kendisidir.

5- Mustafa aleyhisselâmın: "Sana, seninle beraber mezara gömülecek bir eş, bir arkadaş lâzım. Sen, onunla gömülürsün, sen ölürsün ama o diridir. İyi ise sana iyilikte bulunur, kötüyse senden kurtuluşu giderir. Bu eş, bu arkadaş, senin yaptığın işlerdir. Elinden geldiği kadar işlerini iyileştir, iyi amelde bulun" hadisinin tefsiri. Tanrı elcisi doğru demiştir:

1051. beyit:

«قرین یدفن معک و هو حی و تدفن معه و أنت میت ... ما ۱

استطعت»

با وفا ترا ز عمل نبود رفیق
ور بود بد در لحد مارت بود
کی توان کرد ای پدر بی اوستاد
هیچ بی ارشاد استادی بود

پس پیمبر گفت بهر این طریق
گر بود نیکو ابد یارت بود
این عمل وین کسب در راه سداد
دو نترین کسبی که در عالم رود

"Peygamber dedi ki: Bu yol için amelden daha vefalı bir arkadaş, bir yoldaş yoktur. Amelin iyiye sana ebediyyen dost olur. Kötüye mezarında yılan kesilir. Babam, doğruluk yolundaki bu amel, bu kazanç, nasıl olur da üstatsız elde edilebilir? Âlemde en aşağılık sanat bile hiç ustasız elde edilebilir mi? Her sanatın önü bilgidir. Ondan sonra amel gelir. Bu suretle de amel, bir müddet mühletten, yahut ecelden sonra fayda verir".

لا بد من قرین یدفن معک و هو حی، و تدفن أنت و أنت میت ؛ إن
كان کریمًا أکرمک و ان کان لئما ... و ذلك .. عملک

cümleleriyle Arapça bir metin olarak verilen bu haber, ilk bakışta şöhretli hadis indekslerinde ve alfabetik hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Ama bu fikir, peygamberimizin diğer mübârek sözlerinde vardır. Orada belirtildiğine göre: "İnsanoğlunu üç şey kabre kadar uğurlar: Yakınları, malı ve ameli. Bunlardan ikisi geri döner, sadece ameli onunla kabre girer". Eğer bu ameller, cârî sadakalar, ölümsüz eylemler ise sahibi ondan faydalanır. Yoksa hukuk nazarında bile ölünün, malına tasarrufu ancak üçte birdir. Sağlığındaki istediğini yapabilme gücü, artık üçe bölünmüştür. Hayırlı ameller yapabilme tekniği, Mevlânâ'nın ifadesine göre bir mürşitten öğrenilir. Bu mürşitlerin başı, peygamber efendimizdir. O bize öyle ölçüler vermiştir ki, onları uygularsak, kabirde bize enis olacak unsurları bulabiliriz. Söz gelişi: "Akıllı kişi kendisini, ölümden sonrası için hazırlar" haberi böyle bir düstürdür. Kendine kabir hazırlamayıp, kendini kabre hazırlamak, peygamberimizin istediği husustur.

6- Mustafa aleyhisselâmın "bütün dertlerini bir dert yapanı, Tanrı başka dertlerden kurtarır. Fakat dertlerini dağıtan, bir çok şeylere dertlenen kişiyi, hangi vâdide helâk olacaksa Tanrı kayırmaz" hadisinin tefsiri:

... من جعل الهموم هما واحدا ، كفاه الله سائر همومه . و من
تفرقت به الهموم ، لا يبالى الله فى اى واد هلكه ...

Yukarıdaki Arapça metinle verilen bu haber de, aynı lafızlarla büyük hadis mecmualarında bulunmamaktadır. İbn Mâce el-Kazvini, es-Sunen adlı el-Kütübü's-Sitte içinde sayılan eserinin, mukaddimesinin 23.babında ve aynı eserin Zühd için ayrılan kitabında ikinci babında: "Bütün üzüntülerini âhîret ve hesap günü üzüntüsü yapan kişiye, dünyadaki üzüntü ve kederlerinde Allah teâla yardımcıdır, o ona yeter" haberi hemen bu fikirleri işlemektedir.

Mevlânâ yukarıdaki hadisi verdikten sonra, insana aklını bir noktada toplamasını öğütler. Buradaki (hem) deyimini, ilgi, alaka, insanın zihnini meşgul eden şey olarak değerlendirir. Aslında kelimenin böyle bir anlamı da bulunmaktadır. Dünyaya ait gamm olarak adlandırdığı nesnelere, beyitlerden anlaşıldığına göre, insan bedeninin yüklenebileceği maddi

sıkıntılar, bedenle yapılabilecek konulardır. Celaleddin Rumî'nin ifadesine göre, her şeyi yaratılış gayesine uygun kullanmak adalet, aksi ise zulümdür.

6- Peygamber "açlık Tanrı yemeğidir. Onunla, özü doğruların bedenlerini diriltir" demiştir. Yine peygamber, "Ben Rabbime misâfir olurum, o beni doyurur, suvarır" buyurmuştur.

Sûfilerin belirttiklerine göre, riyâzat, yani yağlı ballı yemekler yeme yerine, yemede iffetli davranmak, ihtiyaçtan da az yemek, insanda başka özellikler meydana getirir. Artık madde âlemi dışından o kişi doyurulmağa, susuzluğu giderilmeğe başlar. İnsan, manevi yol alırken, bu tür değerli yemeklere kendisini verirse, o zaman maddi vücudu semireceği için, feyzi de azalır, Tanrı yemeği olarak adlandırılan yemeği azalır.

Efendimizin belirttiğine göre, onun bu tür özelliği mevcuttur. Sahabeden, kendilerini oruca vermiş bir takım gençleri uyarırken: ".... Sizlerin üzerinizde hanımlarınızın hakları vardır. Misâfirlerinizin hakları vardır.. benim durumumu kendinize kıyaslamayın. Ben de zaman zaman oruç tutar, bazan da tutmam. Tuttuğumda ben dayanabirim, çünkü beni rabbim doyurur, suyum verer" şeklinde onlara, eşlerinin şikâyetleri üzerine orta yolu tavsiye etmiştir. Allah nezdine misâfirliği de söz konusudur. Bütün bunlar, izahı müşkil olan hususlardır. Aşağıdaki beyitlerde de Mevlânâ oruca sarıl buyurur.

7- "Sen olmasaydın gökleri yaratmazdım" hadis-i kutsisinin manası:

Tasavvuf dünyasının önemli bir haberi de budur. Hadis âlimlerinin temelsiz, asılsız olarak gördükleri bu haber, değişik lafızlarla peygamberimize, onun vasıtasıyla da Allah'a isnad edilmektedir. Peygamberimizin, "Allah, rasül-i ekremin belirttiği bir haberde buyurdu ki" veya, Rasül-i ekrem, Allah-ü teâlâdan naklen dedi ki, tarzındaki haberlerini, daha sonraki dönemlerde âlimler, manası Allah'tan, lafızları peygamberden olmak üzere âyetler ile hadisler arası bir kutsiyette görmüşlerdir. Birçok sahih kutsî hadis varken, aralarında sızmalar da olmuştur. Belirtildiğine göre, başlıktaki haber de böyledir. Diğer taraftan, tasavvuf edebiyatımızda, bu fikir öyle işlenmiş ki, âdeta bir literatür oluşmuştur.

Kur'ân-ı kerim Allah sevgisinden: Allah'ı seven, Allah'ın da kendilerini sevdiği yüce kişilerden bahseder. Türkçe Mevlidde Süleyman Çelebi:

Ey Habibim, sana âşık olmuşan

Cümlè halkı sana bende kılmışam, der. Bu tema çokça şiirlerimizde işlenir. Allah ile peygamberimiz arasındaki bu sevgi, bazı coşkun kişilerce aşk olarak da adlandırılrsa, bunun beşerî ve garamî bir yönü olamaz. Çünkü, Allah ile kul, böyle bir sevgide birleşemez. Vücutlar ve mâhiyetler farklıdır. Burada, peygamberimizi Allah'ın sevişini ona lutuf ve ihsanı, muzaffer olması için yardımını, ümmetine bir takım bağışlarda bulunmasını, peygamberlik görevini hakkıyla yapması için kendisini teyidini, son elçi olarak gönderip, diğer enbiyâya onu üstün tutmasını...vb. anlamak durumundayız. Yoksa, Allah'a yakışmayan bir takım durumlara sebep olmak, bir çok tenkidi bu görüş üzerine çekmek olur.

8- Mustafa aleyhisselâmın, Cebrâil aleyhisselâmın geç görünmesi yüzünden daralıp, kendisini Hırâ dağından atmağa kalkışması ve Cebrâil aleyhisselâmın, "kendini atma... önünde devletler var" diye kendisini göstermesi.

3535. beyit:

خویش را از کوه می انداختی
که ترا بس دواست از امر کن
باز هجران آوریدی تاختن
می فکندی از غم و اندوه او
که مکن این ای تو شاه بیدلیل

مصطفی را هجر چون بفراختی
تا بگفتی جبرئیلش هین مکن
مصطفی ساکن شدی ز انداختن
باز خود را سرنگون از کوه او
باز خود پیدا شدی آن جبرئیل

"Mustafa'yı ayrılık derdi kaplayıp, daraldı mı, kendini dağdan atmağa kalkardı. Cebrâil: sakın yapma. Kün emrinden sana nice devletler takdir edilmiştir deyince, yatıştır, kendini atmaktan vazgeçerdi. Sonra yine ayrılık derdi gelip çattı mı, yine gamdan, dertten bunaldı mı kendisini dağdan aşağı atmak isterdi. Bu sefer Cebrâil görünür, ey eşi olmayan pâdişah, yapma bunu derdi. Hicâp keşfedilip (perde kaldırılıp) de o inciye kohnunda buluncaya kadar bu haldeydi".

Mevlânâ Celâleddin Rumî, bu beyitlerle yine peygamberimizin ilk nübüvvet yıllarına ait bir olayı dile getirir. Onun hedefi ayırdır. Allah için fedây-i cân işlemektedir. Onun belirttiğine göre: "Herkes bir fennin, bir sanatın fedâisidir; ömrünü o yolda sarfeder, ölüp gider."

هر یکی چونک فدائی فنست کاندن آن ره صرف عمر و کشتیست

Önemli olan o yol, o san'at olumlu olsun.

Yalnız burada, genelde yapılan bir yanlış mevcuttur. Fetretü'l-vahy; vahyin kısa bir müddet duraklaması olayı, böyle zannedildiği gibi, intihârî düşündürecek boyutlarda olmamıştır. Müddeti üzerinde bile görüş ayrılıkları vardır. Kırk günden üç yıla kadar olduğunu söyleyen bilginler olmuştur. Ama, olayları kronolojik sıraya koyduğumuz zaman, bu sürenin bir iki ayı geçmediği ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki, o sırada peygamberimizin şehir dışına, Hirâ'ya gitmesi mümkün değildir. Çünkü Kureyş'in boykotu vardır. Etrafları çevrilmiş, Ebû Tâlib Mahallesinde (Şu'b-ı Ebî Talip) mahsur durumdadırlar.

Her yönden kuşatılmış olan ilk Müslümanlar ve tabii ki peygamberimiz üzüntü içindedir ve teselliye muhtaçtır. Cibril ile ilk ünsiyetler, onda aşırı bir ilgi de uyandırmıştır. Peygamberlik müessesesine farkında olmadan yapılan bu tür yanlış tavsiflerin aslı yoktur. Kaldı ki, Cibrilin görevi bellidir. Onun gelişi en büyük ilgi olmuştur. Efendimiz Allah tarafından terkedilmemesini her zaman istemektedir. İlticâları o istikamettedir. Nitekim, Tâif dönüşü, en kötü durumda Allah'tan, onu terketmemesini istemektedir O zamanda bile cana kıyma düşüncesi yoktur.

Beşinci defterde bazı küçük atıfları, yazımızın kabarması için terketmiş bulunmaktayız. Bu beş defterde ve bundan sonra çalışmayı umduğumuz altıncı defterde Mevlânâ Celâleddin Rumî, en çok peygamberimize atıflar yapmaktadır. İndekslerde adı en çok geçen zat, Muhammed ve Mustafa'dır. Bunu olağan karşılıyoruz. Peygamberimizin dışında Mevlânâ'nın bir diğer yolu ve dini yoktur. Aşk ve benzeri fârik vasıfları da, hep Muhammed'in yolu ile kayıtlıdır. İslamın şeriat ahkâmını omuzdan aşırın, değişik dinlere mihrâp olacak bir Mevlânâ Celâleddin bulunmamaktadır.

Mevlânâ tedkikleri, birçok büyüğümüz gibi, henüz bilimsel ölçülerle, bol tahsisatla, dünyada benzerleriyle işbirliği içinde çalışan ilim kurumlarıyla temsil edilmemektedir. Bu iş üniversitelere düşmektedir. Öğretimle boş saati kalmayan, yorgun, alet ve edevatı olmayan öğretim üyesinden bir şeyler beklemek haksızlık olur. Sadece araştırma ile görevli olacak kadroların, vakit geçirilmeden bolca yetiştirilmesi şarttır. Sayısal yolu, sözel ve gönülsel ile takviye edilmedikçe ne kemâl olur, ne de kalkınma.

Mevlânâ'nın kullandığı hadisler içinde sahih olanlar büyük sayıdadır. Temellendirilmeyen, hadis bilginlerinin asılsız veya zayıf kabul ettiği bir takım müteşâbih sözler de vardır ki, bunlar İslâm tasavvufunun üçüncü asırdan sonra çok kullandığı haberler olmuştur. İlk sûfilerin, hadisçi yönleri kuvvetlidir ve onlar, rivâyet ilimlerini, tarihî tenkidi de bilmektedirler. Daha sonra, sırf belirli meseleleri anlatmak için bu tür asılsız veya ispatı mümkün olmayan haberlerden de yararlanılmıştır. Gerek eski dönemde ve gerekse günümüzde mesele iki türlü değerlendirilmiştir:

1. Bir kısım bilginler ve sûfiler, bu tür haberleri çok kullanarak, kendilerine göre daha sert buldukları şeriatın ahkâm bölümünden kaçmağa çalışıp, halka sevgi ve müsâmahayı tavsiye eden bu haberleri yeğlemiştir. Ortaya iki türlü İslâm belirmiştir: Zâhir, bâtın. Zâhir İslâmı daha kaba bulunup elit bir zümre kendisini, daha da ileri götürerek, sorumluluktan, ibâdet ve taattan müstağni sayma cür'etini göstermiştir. Halbuki, kendilerine bilmeden bu malzemeyi veren kişilerin böyle bir sonuçtan haberleri ve rızaları yoktur.

2. Şer'in ve İslâm kaynaklarının temellendirmediği bu tür haberleri diline dolayan bir zümre ise sûfiyye'yi zındıklıkla İslâm dışı olmakla suçlamış ve hala da suçlamaktadır. İşe hangi yönden bakılırsa bakılsın, aşırılıklar vardır ve zarar gören ise müslümanlıktır. Birisi, dinin evrensel boyutunu daraltmış, diğeri ise, onun ahlâk ve zühd yanını, sırf birkaç kişinin hatası yüzünden inkâr edip, başka dinlerin kalıntısı olarak görmüştür. Bu iki ifrat noktasından kurtulmanın yolu, gerçek anlamda ilmi hakem kılmaktır. İyi ve temelli ilim, doğruları öğretecek; İslâmın şeriat, ahlâk ve zühd

olduğunu gösterecek, diğeryandan herkesi İslâm dışına atma bedbahtlığı da son bulacaktır.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis anabilim dalı mensupları olarak bizler, müslüman dünyasının tasavvuf ve zühde olan ilgisini, dünya insanının İslama bu kapıdan girme istiadadını da ön planda tutarak, ilme katkı yapmak amacıyla üç mensubumuzu bu istikamete yönlendirdik. Rahmetli Veysel Ünler, tasavvuf kökenli bu tür haberler üzerinde çalışırken Allah'ın rahmetine kavuştu. Şimdi bu işi daha bir vukufu ile inşaallah doktora öğrencimiz, aynı fakültenin Arap Dili ve Belâğati öğretim görevlisi Muhittin UYSAL yüklenmiştir. Tasavvufta, münakaşalı olan hadisler, inşaallah onun çalışmasıyla yeni bir açıklık kazanacaktır. Yakında profesörlüğünü dilediğim değerli doçentimiz Bilâl SAKLAN ise, doktora'da, hadislerin işârî (tasavvufi) şerhlerine yönelmiş, Kûtu'l-Kulub adlı ilk tasavvuf dönemi ana kaynaklarından olan bir eserin kritiğini yapmıştır. Tasavvufta uğraşan ilim mensubu, Bilâl Sakla'nın, kullanılan hadisler konusunda olurlarını almalıdır. Eser maalesef basılmamıştır. Türkiye Diyânet Vakfı'ndan bu hizmeti-her ne kadar konuyu fazla spesifik bulsa da- dört gözle beklemekteyiz. Doçentlik döneminde ise Dr. SAKLAN Gülâbad'lı Ebû Bekir'in Miftâhu Maani'l-Ahbâr adlı şerhinde aynı hizmeti yapmıştır, Yüzlerce tasavvuf muhtevalı hadis kritiği, bu iki eserdir. Ve bunlar basım için himmet beklemektedir.

Sosyal Bilimler Enstitülerinde- diğeryerleri de öyle-yapılan çalışmalar adı geçen kurumun kütüphanesinde bir nüsha, jüri üyelerinde üç nüsha, yedek üyelerde iki nüsha olmak üzere beklemektedir. Bunların basımı ülkemizin bilgi, kültür ve medeniyet düzeyini yüceltecek, yanlışları, yanlış yönlendirmeleri ve istismarları önleyecektir. Devlet başta olmak üzere her kesim, dinin yanlış ellerdeki istismarından söz etmekte, bu istismarcılar, kendi eserleri için çok kolay basın ve yayım imkanları bulurken, gerçek ilmi çalışmalar yedi yazma olarak- maalesef- kalmaktadır.

inşaallah altıncı defterde sağ- salim bulduğumuzda yakındığımız bir çok olumsuzluk giderilmiş olur.

1870

Dear Mother
I received your letter of the 10th and was glad to hear from you. I am well and hope these few lines will find you the same. I have not much news to write at present. I am still in the same place and doing the same work. I have not seen any of the old friends here. I have not time to write you more than a few lines at present. I must close for this time. Write soon. I am your affectionate son
John

I have not much news to write at present. I am still in the same place and doing the same work. I have not seen any of the old friends here. I have not time to write you more than a few lines at present. I must close for this time. Write soon. I am your affectionate son
John

I have not much news to write at present. I am still in the same place and doing the same work. I have not seen any of the old friends here. I have not time to write you more than a few lines at present. I must close for this time. Write soon. I am your affectionate son
John

I am your affectionate son
John

MEVLÂNÂ'DA TABİAT SEVGİSİ

Prof. Dr. İsmet Kayaoğlu*

Mevlânâ'nın eserlerini okurken, anlatılan olayların ve düşüncelerin, kaynağı tabiatta bulunan dinamizmden doğan bir canlılıktan geldiği hemen dikkatimizi çekmektedir.

Hem Mesnevî ve hem Divân-ı Kebîr'de anlatılan konular, temalar, duygular tabîî bir akıcılık içindedir. Her şey kendiliğinden, içinden geldiği gibi anlatılmaktadır. Ama bu doğal anlatımda üstün bir zeka, çok ince bir ruh, eşsiz bir vecd, örneksiz bir aşk, emsalsiz bir sezîş ve buluş kabiliyeti vardır.

O'nun amacı, mesajını insanların çoğuna ulaştırmak, halk kitlelerine hitap etmektir. Hikâyelerinde ve şiirlerinde tabiat tasvirlerinden ve hayvan hikâyelerinden ibretli çizgiler alması bize anlatımını daha canlı sunmak istemesinden kaynaklanır. Düşüncesi benzetmeler (metafor) vasıtasıyla berraklaşıyor.

Neşesini, coşkusunu, mânâ alemini harf ve sözle ifade edemeyeceğine kânidir. Sözü, durmadan, sürçmeden söylüyor. Tekrar varsa sıkılmıyor. Şöyle diyor: "Ben kafiye düşünürüm; Sevgili bana der ki: Yeryüzünde başka bir şey düşünme! Ey benim kafiye düşünenim rahatça otur, benim yanımda devlet kafiyesi sensin. Harf ne oluyor ki sen onu düşünesin! Harf nedir? Üzüm bağının çitten duvarı." Harfi, sesi sözü birbirine vurup parçalayayım da seninle bu üçü de olmaksızın konuşayım".⁽¹⁾

* S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ *Mevlânâ, Mesnevî*, çev: Veled Çelebi İzbudak, Önsözü C: I, İst. 1973.

Mevlânâ'nın şiirlerinde sadece coşkun duygular değil, didaktik, (öğretici) temalar da vardır. Anlatım üslubunda tabiat ve onun gizemleri insana en yakın canlı alemdir. Onun tabiatın ayrılmayışı, derin, geniş, sınırsız alem sevgisi ile insan sevgisi, insanlık aşkı, kendisinde canlı bir hassasiyet ve kabiliyetle yoğunlaşarak mânâlaşıyor.

Kışın zulmü, baharın lutfu, güzün hüznü, tarlalar, tohum, değirmen, toprak, dere, şehir, köy, pazar, sonra dağ, tepe, ova, her türden hayvanlar: Arslan, timsah, köpek, kedi, karınca, arı, sinek; yağmurla hayat bulan çayır, çimen; kasırga, kum, bozkır, çöl v.s yaratılış esrarı dile geliyor.

Mevlânâ şiirlerinde, yeryüzünün, güneş, ay ve yıldızların, genellikle kainatın ayniyetini tespit etmiştir. Tabiat tasvirlerinde: Gül bahçeleri, açan çiçek, düşen yaprak, harman yeri, kuru toprak, çiçekle dolu ova; parlaklık, karanlık, gece ayın bakışı, tan yerinin ağarması, gece gökyüzü; havadaki zerrelere, dağdan esen yel, deniz dalgaları, tabiat olaylarının çeşitliliği ve yine bunların hâlden hâle girerek değişkenliği, adeta insan ömründeki değişiklikler gibi anlatıyor. Bunlar, insanın iç dünyasının, duygularının, buldukları hâllere göre sembollerle tasviridir.

Celeleddin Rûmî'de fanilik ve ebedilik fikri ilahi kuvvete bağlı bir daire şeklinde tabiatın yankısını bulur. Mevsimlerle birlikte, tabiatın ana unsurları: Su, hava, toprak, ateş eşyayı hareketlendirir, durdurur; öldürür, canlandırır. Baharda tabiat birdenbire canlanır. İnsan kendi iradesine bağlı olmayan bu hal karşısında Üstün Varlık'a iman eder. Fakat insan, ağaçların ve çiçeklerin solmasına da tanık olur. O zaman hayatın bir gün sona ereceğine inanır. Bu, tabiat nizamı içinde bir daimî dönüşür.⁽²⁾

Güneş'in tabiat olaylarındaki fonksiyonu, çeşitli boyutlarıyla anlatılır. Şemseddin (Şems-i Tebriz) ile güneş özdeşleşir. Ezelî güneşin (yani maşûkun) yüzünün aksini her yerde görür. Bu güneş olmasaydı ne gül açardı, ne de meyve olurdu. Güneş hasretle bekleyen her âşık yeni bir hayat, ebedî bir güzellik verir. Güneş Tanrı'nın Cemâl ve Celâlini ima eden güzel ve isabetli bir semboldür. Güneşin şuaları vasıtasıyla âdî taşların

² Mehmet Kaplan, "Yunus Emre'de Nebatlar", *Türkiyat Mecm.* XII, İst., 1955, s. 45-47.

kıymetli lâl haline gelmeleri, alçak maddenin altına çevrilmesi mümkündür.
(3)

Ama sadece güneş sembolü yetmez, Mevlânâ tabiatın, birbiriyle bağlaşıklı başka remizler anlatır: Bağ ile bahçe; kuş ile çiçek; âşık ile maşûk, konuşur ve halleşirler.

Elinde fırçası, önünde paletiyle tabiatın her mevsimini boyayan ressamın tabloları gibi, mısralarla veya kıtalarla, nesnelere, gözümüzün önünde canlı olarak sergiler.

Baharın canlanışı şu mısralarla canlanır:

Sevgilinin elçisi olan bahar neşe içinde geldi.

Biz mestiz, âşıkız, humârdayız ve kararsızız...

Bağa doğru çık, gözümün nuru! Çemen güzelliklerini intizarda bırakma!

Gayb aleminden çemenlere garip şeyler iniyor.

Gül senin ayak basman için gülistâna gelmiştir.

Yüzüne baktığı için diken bile güzel görünüyor.

Ey Selvi! Susam çiçeği dere kenarında sesini anlatmak için baştan başa dil kesilmiş.

Gonca düğümlemiş, düğümleri açan lütfunda, açılıp dökülecek...

Ölü tohum canlanıyor. Toprağın sakladığı sır, şimdi aşikâr oldu.

Meyvesi olan dal sevincinden sallanıyor ve kök, böyle bir şeyi olmadığı için utancından yerin dibine giriyor. Güzel ve bahtiyar dallar ağaçlarda canlanıyorlar.

Mevlânâ bize tarlada buğdayın ekilişini, boy atmasını, duruşunu, biçilişini, her safhasındaki görümünü ibret nazarımıza incelikleriyle sunar:

"Bıldır dikilmişti ki, bu yıl yerden bağ verdi, filizlenip boy attı."

(D.K.I, 146)

"Ölüp gömülen tohum nasıl biter, yüzlerce başak verirse, Tanrı lutfuyla ben de binlerce öldüm , tıpkı o tohuma döndüm ." (D.K.I.169)

Ekinin boy atıp büyümesini ve sonra sararmasını ve biçilmesini şöyle anlatır:

³ A. Schimmel, "Mevlânâ'ya Göre Konya'da Hayat", (Özet) *Bildiriler*, İş Bank. Yay. Ank. 1973, s. 142.

"Senin ekinindik, aşk orağıyla sen biçtin bizi, samandan ayırdın, ambara çekmedesin. Bu çekiş doğruya, lütuf ve kemere zerre-den bütüne götürmedir."

"Harman yeri güzel bir yerdir. Çünkü orası, padişahın bulunduğu "can harman yeri" dir."

"Şu güzelim tanelerin kulakları bir hoş rahmette, ümitleri bir seher yelinin esintisinde, böylece yeryüzünde mahbus kaldılar."

Buğdayla samanın ayrılışı gerçekte aslı olmayanın birbirinden ayrılmasıdır. (D.K.I,174)

Sonra buğday toplanan anbara gider.

Gönül buğdaya benzer, bizse değirmeniz sanki; değirmen ne bilecek bu dönüş niçin? Ben sanki taş, suyu da düşünceler; taş der ki: Bu olayı su bilir, su da değirmenciye sor der. Şu suyu aşağı akıtan o. Değirmenci der ki: A ekmek yiyen, şu değirmen dönmeseydi kim ekmekçi olurdu?" (D.K:I. 221, IV,142)

Cihan bir tandır, orada renk renk ekmekler var. Fakat ekmekçiyi gören ne yapsın tandırı, ne yapsın ekmeği. (D.K.I, 163) Bu sembollerde, tandır yeryüzü, pişen ekmek olgun insan, ekmekçi Cenab-ı Hak'tır.

Kısacası ekmek, varlıktaki birliğe erme yolunda çıkılan yolculuktaki engellerden birisidir. İnsanın hayatta doğup büyümesi, olgunlaşması, ölmesi sürecidir.

Ekinden ekmeğe giden süreç içinde, Mevlânâ büyük felsefesini bu sembollerle açıklar. Tohum, tarla, ekin, buğday, başak, harman, buğdayın samandan ayrılışı, ambar, değirmen, un, hamur ve nihayet ekmek, bu arada harman yangınları, tarlaya zarar veren fareler, fırtınalar v.s. hepsi bize ilâhî düzenin tabiattaki görünümünü sergiler.⁽⁴⁾

Şimdi bahar tasvirlerine dönelim:

Bahar geldiğinde, Mevlânâ, mürîdi Hüsamettin Çelebi'ye ait olan bahçeye, baharı ve tabiatı hissetmek ve gözlemek için giderdi. Küçük karıncaların toprak üzerine çıkıp yavaş yavaş yürümelerini beklerdi. Bunlar,baharın ne demek olduğunu bilmeyen, karanlık toprak hapisaneyi

⁴ Müjgan Cumbur; "Mevlânâ'nın Şiirlerinde Ekinden Ekmeğe" 2. *Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Konya, 1986, s. 262-271.

terkeden, baharın müjdecileridir. Tıpkı küçük karıncaların toprakta saklandıkları gibi, küçük ağaç kurdu da, karanlıkta beslenip, hapishanesinin kısa bir süre sonra çiçek açan bir dal olacağının farkında değil.

Mevsimlerden kış, uzun ve serttir. Donukluğu ve cansızlığı ifade eder. Eğer kar ve buz, güneşin ihtişam ve büyüklüğünü bilseydi, köklerini canlandırma konusunda faydalı bir iş yapmak üzere ağaçlara doğru hızla giden akarsu şekline dönüşmek için hemen erirdi. Çünkü donmuş olmak, sadece kendini düşünen ve güneşin bir başka şekle dönüştürme gücünü henüz tecrübe etmeyen bencil insanın durumudur. Güneşten uzakta acınacak halleriyle kar ve suya benzeyen veya bazı nedenlerle güneşin ışınlarından mahrum olanlar konusuna sık sık döner.⁽⁵⁾

Kar her an şöyle söyler: "Eriyecek ve sel olacağım,
Denize koşacağım, ben deniz ve okyanusa ait bir varlığım.
Yalnızım, durgunum, donmuş ve katılaşmışım..."

Madde dünyası buz gibidir; kıyamet gününde eriyecektir. Kıyamet gününde İsrâfil'in sûru ile toprak altında gizlenmiş, görünüşte bozulmuş olan her şey yeniden canlanır, gözle görülür hale gelir. Karın nasıl yok olduğu, güneşin gücünü öven çiçeklerin su ile ortaya çıktığı anlatılır

Yokluk halindeyken şöyle söyledim: "Ey kralların kralı,
Bütün tasavvurlar bu ateşin içinde eridi!
O cevap verdi: "Senin hitabın hâlâ bu karın bâkiyesidir:
Kar bâki olduğu sürece kırmızı gül gizlidir!"

Mevlânâ kışı ve içindeki aralık ayını çılgın hırsız ile karşılaştırabilir. Ağaçlar ve bitkiler süslerini ve meyvelerini gizlerler; ancak emniyet âmiri (Şihne) Bahar gelince, bu hırsız kendini gizlemek için kaçıp gider. O zaman, gül bahçeleri, mis kokulu yeşil bitkiler gâlip gelir; zambaklar, hançerlerini ve kılıçlarını keskinleştirir. Ali'nin gizemli kılıcı

⁵ A. Schimmel, "A Spring day in Konya, According to Jalal al-Din Rûmî." *The Scholar and the Saint, Studies in Commemoration of Abu'l-Rayhan al-Bîrûnî and Jalal al-Din al-Rûmî*, Edited by Peter J. Chelkowski, New York University Press, New York, 1975, p. 256.

Zülfikâr gibi hareket ederler. Bunun sonucu sevgiliye götüren yollar kıştan kurtulur. Sonra bütün güzel tomurcuklar karanlık dünya zindanından fişkirir.

Kışın ağaçların gözlerden sakladığı zenginlik, bahar geldiğinde harcanır. Aşığın kış mevsiminde "hakıyla sabretmesi" (sûre XII/18) gerekir. Böyle yapması ona, Yakûb gibi sabırla bekleyen ağaçlar tarafından öğretilir. Tıpkı ilk ılık güneş ışığı ve meltemin onlara taze ve umut dolu yeşil tomurcukların (Yusuf'un gömleğinin kokusuna benzeyen) güzel kokusunu getireceği gibi, insan kalbi de birgün ruhun baharını ve cennetini ebedî baharını tecrübe eder.

Böylece Rûmî, kışı, Tanrı'sıyla başbaşa kalan sûfinin halvet zamanı olarak görür. Bu zamanda manevî güç toplar, baharda yeniden dirilişe tohumlarını hazırlar:

Soğan, pırasa ve gelincikler kışın sırlarını ifşa edecekler;
Bazısı taze olacak, diğerleri menekşeler gibi başları eğik ve
aşağıda.

Kışın, can kuşları gözden kaybolur, sadece siyah karga ve kuzgun ortaklıktadır. Sonbaharda çıplak tabiat içinde karga ince bir siyah elbise giyer ve çirkin görüldüğünün farkında olmaksızın kendisini mutlu hisseder:

"Şayet karga kendisinin çirkinliğini bilseydi,
Keder ve acıdan kar gibi erirdi!

Karga baharda ortadan kaybolunca gerçek can kuşlarının varacağı zaman tam zamandır.

Asırlar boyunca İran ve Türk şiir sanatında şakıyan ve seven ruhu temsil eden sadece bülbül değil, bir de leylek vardır. Leylek, Türkiye'de özellikle takva ehli ve dindar telakki edilir. Zira o her sene Hacc'a gider ve yuvasını cami kubbesinde, minarede yapmayı tercih eder. Onları şöyle anlatıyor Mevlânâ : "Bir defasında baharın ilk günlerinde, yüzlerce leylekten oluşan bir sürü gördük. Yolda ve tarlada oturuyorlardı. Kışın sona ermiş olmasından memnundular. Onların sürekli olarak tekrarladıkları lak lak, Kur'an'daki el-emru lek el-emru lek: mülk sana aittir, emr sana aittir"

anlamına gelmektedir. Bu şekilde onlar Yararıcı'yı sürekli olarak övmekle meşguldürler. (6)

Mevlânâ, Konya civarındaki Türkmen kabilelerinin yaylaya dönmelerini seyretmiştir. Bu kabileler kışın çadırlarını, etrafını vahşi köpeklerin koruduğu ovalarda, kışlaklarda kurarlardı. Bahar ile birlikte otlak ve meraların izini takip ederek şehrin kenarındaki kırsal bölgeden ayrılırlardı. Türkmenlerin yaylaya geri dönüşü, bahçelerdeki ağaçlara, yeşil yaprakların ve güzel çiçeklerin varışı için uygun bir sembol olur. Kabileler için kışlak, bedeni; yayla ise cenneti yani manevî hayatı anlatır. (7)

Bahar, ayrıca, ılık yağmurların gelişi demektir. Mevlânâ'nın, aşk ummanından hamile kalmış siyah bulutların toplandığı gökyüzüne bakarak, o bulutların vadiler üzerine göz yaşlarını döküp şehre bereket bahşedinceye kadar, Konya'daki tepede dolaştığını görürüz. Bulutlar ağlamadığı sürece, bahçeler nasıl güler? Bu "Rahmet yağmurları", Mevlânâ'nın tasvirlerinde sıkça görülür.

Nasıl, bahar yağmuru Konya ovasına bereket veriyorsa, peygamberin gelişi de, susuz kalan, insan ruhuna rahmet yağmurlarını öyle verir.

Tabiatın baharda uyanışı, tam olarak insan davranışlarıyla açıklanır. Gülmek, ağlamak, kızmak gibi.

Bahçelerin gülmesi, bulutların ağlamasının bedelidir. Zira yağmur damlaları bahçenin güzelliğini meydana getirmede araç olduğundan, sevenin gözyaşları, sonuçta aşk-ı ilâhî'nin şefkatinin tecellisine neden olacaktır. Bulutun ağlaması, güneşin sıcaklığı ve gök gürlemesinin hiddeti, kalbin gizli özelliklerini ortaya çıkarmak için birlikte çalışırlar.

Mevlânâ'ya göre ağaçlar, tam olarak dervişlere benzerler. Yavaş yavaş ilerler, meyve yüklü oluncaya kadar yavaş yavaş gelişirler, Yaprakları kökün mahiyetine tanıklık eder ve ne tür gıda topladıklarını söyler. Dallar kuru kaldıkça dinlendirilmiş ve mest olmuş zahidlere benzer. Bahar melteminde zuhur eden dostun dudağı onlara dokunduğu zaman, zahidlik aşka dönüşür. Ve tıpkı sürgünün rüzgar sayesinde kımıldaması ve kainatın

⁶ A. Schimmel, *A.g.m.*, s. 258-259

⁷ *A.g.m.*, s. 260.

büyük uyumu ile ahenk içinde tutulması gibi, aynı şekilde kalp de dostun yâdı ile sürekli olarak harekete geçirilmelidir.⁽⁸⁾

Rûmî, arkadaşlarıyla birlikte bahçelerde dolaşır, onlara Bahar'ın çalışmasını takdir etmeyi öğretir. Bahar görünüşte hoş yeşil ipek elbiseler diken ve onları gözle görülmeyen (Ahiret)in atölyesinden meydana getiren mâhir bir terzi gibidir. Bu terzinin şaheserlerinden birisi, yakası güneş rengi ve kenarına akşamın renk verdiği lalenin elbisesidir. Yoksa lâle parlaklık ve ihtişamını arkadaşının harâretli yanaklarından ödünç mü almıştır? Veya gerçek bir şehit gibi abdestini kan ile almış olabilir. Yasemin, şaire sevgilisinden ayrılışı hatırlatır; zira bu çiçek, şayet onun ismini analiz edersek, ye'si men (benim ümitsizliğim) demektir. Halbuki zambak, yüzlerce lisan ile gülün güzelliğini methetmektedir. Her köşede, gerçek sûfiye benzeyen, lacivert elbiseye bürünmüş, oturan, başı tefekkürde veya sürekli olarak ibadet için diz çökmüş bir menekşe bulabiliriz. Menekşe yaştan dolayı beli eğilmiş olmakla birlikte hâlâ taze ve misk gibi kokan kâmil müslüman çiçeğidir. Ve gül Ebedî Sevgili'nin mükemmel bir benzeri gibi açar.

Tabiatın esrarını ve letafetini bize anlatan hayvan hikâyeleri ibret dersleri verir. Her yaratığın bir güzel yanının olduğu anlatılmak istenir.

Baharın gelmesiyle birlikte, bahçelerin her bir köşesinde şimdi kuş sesleri duyulur; ebediyet gülünün aşığı bülbül, karganın çirkin feryadının sona erdiğini ilân eder. Bu canlılığın yorulmaz sembolü arılar, bal ve bal mumu hazırlayarak yeniden oğul vermeye başlar. Tahtalı güvercin, sevgilisine giden yolu buluncaya kadar kû (nerede? nerede?) çağrısını hergün tekrar eder. Kuşlar, beyaz ve sarının ince bir zar ile ayrıldığı yumurtalarını bırakmaya başlar. Fakat insan ve hatta bütün kâinat ile mukayese edilebilecek yumurta, Allah'ın rahmet kanatları altında kuluçkaya yatırıldığında tamamen tüylü bir kuş ortaya çıkar ki artık beyaz ve sarı arasındaki fark kaybolur. Kısa sürede, güvercin yuvalarında genç güvercinler görülür ve aşık sevgilisine şöyle der:

Biz senin güvercin yuvanda doğmuş yavru güvercinler olduğumuzdan

⁸ *A.g.m.*, s. 263.

Yolculuğumuzda daima senin revakının etrafında dolaşırız. Ve güvercin hikâyesi daha devam eder...

Kuşlardan, bir de tavus kuşunun güzelliği büyülemişti Mevlânâ'yı. Bu renkli kuş, harika tüylerini "aşıkların kalpleri gibi" açar; semâ ederek, insan ruhunu semâyâ davet eder ve böylece tam olarak baharın diğer tezahürlerine karşılık verir.⁽⁹⁾

Sözü tamamlarsak: Bütün bu canlılar ve olaylar alemi, hep Tanrı sevgisi, insan sevgisi, tabiat sevgisi motiflerini taşırlar. Mevlânâ, diğer mutasavvıflar gibi Tanrı'nın açık- gizli mesajlarını söze veya yazıya döker. Tabiatın güzelliklerini, onu yaratanın güzelliklerini anlatmak için vasıta sayar. Kainat öyle bir hazinedir ki tükenmez, esrarı bilgi ve akıl sahiplerinin idrakini aşar. İnsanlara, bu sonsuz hazinede alınacak dersleri, duyular alemi olan tabiat ve canlılardan seçmek, Mevlânâ'nın başvurduğu en uygun usuldür.

İşte tabiat da bu sevgi yumağının bir parçasıdır. Tabiat her yönüyle Yüce Varlık'ın bütün güzelliklerinin seyredildiği bir ayna gibi kabul edilebilir. Gizli olan sırlarını ancak düşünen ve hissedebilen kişiler farkedebilir.

⁹ A.g.m., s. 265; Ayrıca, Özgün Baykal, *Mevlânâ Mesnevisinde Hayvan Hikâye ve Motifleri*, bir doktora tezi olarak (DTCF. Ktp. No: 47) hazırlanmış ve Kültür Bakanlığı tarafından basılmıştır.

MEVLEVİLİKTE ÇORAP MEST

Dr. Erdoğan EROL*

Son yıllarda "Eski Sanat Dallarımız" konularında dinleyici veya konuşmacı olarak katıldığım kongre ve sempozyumlarda konuşan konuşmacıların hemen hemen tamamı konuşmalarına "Unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuş sanat dallarımızdan biri de...." diyerek sözlerine başlamışlardır. Bu defa ben sizlere geçmişten daha yaygın olan bir sanat dalımızdan Sema nedeniyle Mevlânâ ve Mevlevilikle yakından ilgisi olması nedeniyle, "MESTCİLİK"ten ve "ÇORAP MEST"den söz edeceğim.

HADİS-İ ŞERİFLERDE MEST VE MESH

Kur'an-ı Kerim'de mest ve mesh ile alakalı bir Ayet'e rastlayamadık. Kur'an'da yalnızca Maide Suresi'nin 5. ve 6. Ayetleri abdest almakla alakalıdır. Ancak Ayetlerde mest ve mesh kelimeleri geçmemektedir.

Peygamberimizin Hadis-i Şeriflerinden bahs eden çeşitli kitaplarda⁽¹⁾ Mest ve mesh ile alakalı çeşitli Hadis-i Şerifler tespit ettik. Bu Hadis-i Şeriflerde, mestin üzerine mesh verilmesi için mestte aranılan şartlardan ve mestin üzerine nasıl mesh verileceğinden bahsedilmektedir. Hadis-i Şeriflere göre mest ve mesh konusunu kısaca özetlersek, özeti maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

* Konya Müze Müdürü

¹ a) *İbni Abidin*, (Tercüme eden Ahmet DAVUTOĞLU), Şamil Yayınevi, İstanbul, 1982

b) *Şeyhülislam Burhanüddin Ebu'l- Hasan El-Merginani*, Hidaye Tercümesi, (Tercüme eden Hasan ECE), Şelale Yayınevi, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1982.

1- Mestler üzerine mesh etmek sünnet ile caizdir.

2- Mest üzerine mesh yapılabilmesi için:

a) Mestin insanın yürümesine elverişli olması ve ayakta bağlanmadan durabilmesi;

b) Mestin, ayakların topuklarına kadar olması;

c) Mestin yırtığı veya deliği varsa, ayağın küçük parmağının üç katından fazla olmaması;

d) Mestin üzerine mesh verildiği zaman, mestin derisinin suyu içine geçirmemesi gereklidir.

3- Mestin abdest alınıp ayakların yıkanılmasından sonra giyilmesi;

4- Mesh, mestin dışına (görünen yerine) parmakla hatlar halinde, mestin ayak parmakları tarafından başlanılarak, baldıra doğru çekilerek yapılması, mestin içine, topuğuna ve baldırına mesh etmek caiz değildir;

5- Abdesti bozan her şey meshi de bozacağı. Ayrıca mestin ayaktan çıkarılması, meshin bozulma sebebi olacaktır.

6- Üzerine gusül abdesti lazım gelen kimse için, mesh etmek uygun olmayacağı;

7- Mesh süresi yolcular için üç gün üç gece, yolcu olmayanlar için ise bir gün bir gecedir. Bu süre dolunca meshin bozulacağı.

Konuşmamızın başlığından da anlaşılacağı üzere konumuz mesh nedir nasıl verilir, değildir. Ancak bu kayıtlar vesilesi ile, mestin tarihini çıkarmamız mümkün oluyor. Demek ki mest Hz. Peygamberden önce de vardı. Bu tarihlerde varolan mest, mesh vermek vesilesiyle yeniden düzenlenmiş ve mest abdest almaya uygun hale getirilmiştir.

Konya'da mest işi ile uğraşan epeyce esnaf tesbit ettik. Bize göre mestçiliğin halen devam etmesinin hatta gelişerek devam etmesinin ana sebebi mestin Müslümanlara abdest almada sağladığı büyük kolaylıktır. Bu husus bu sanat dalının gerilemesini durdurduğu gibi daha da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Mestçilikten kazanç sağlandığı müddetçe de bu sanat dalı yaşamaya devam edecektir.

Araştırmalarımız sonunda Konya'da Mestçilik sanat dalının daha çok aile mesleği olduğunu tesbit ettik. Pek çok mestçi esnafından iki tanesini enteresan bularak buraya aldık. İki esnafın dükkanı da Konya'da

Kapı Camii civarındadır. Birincisi 68 yaşına rağmen halen çalışmakta olan Muzaffer HINIS ustadır. (Resim 1). Bu mesleğe 8 yaşlarında babası Mehmet HINIS ustanın yanında başlamış, yani Muzaffer usta bu iş dalında 60 yıldır çalışmaktadır. Kendisinin iki oğlu ve torunları da Ayakkabıcılar Sanayiindeki büyük dükkanlarında aynı iş dalında çalışmakta imişler. Yanlarında da 25 kişi çalışıyormuş. Bilmem olayın boyutu bu iki cümle ile anlaşılabilir mi ?

İkinci usta Mehmet BÜYÜKMUMCU'dur (Resim 2). Bu usta da mestçiliği babası A. Kadir BÜYÜKMUMCU'dan öğrenmiş ve 20 yıldır bu iş ile uğraşıyormuş.

Görüldüğü gibi iki usta da mesleklerini babalarından öğrenmişler. Uzun yıllardır aynı iş kolunda çalışıyorlarmış. Kazançları da iyi olmalı ki çocuklarına ve torunlarına da bu sanatı öğretmişler ve bu iş dalında çalışmalarını sağlamışlar.

MEST NASIL YAPILIR

Mestin ana maddesi deridir. İyi işlenmiş her deriden mest yapılabilir. Ancak ustalar mest yapımında keçi ve dana derisini tercih etmektedirler. Özellikle de dana derisinin daha dayanıklı ve işlenmeye daha uygun olması dana derisinin keçi derisine nazaran daha öne çıkmasını sağlamıştır. Dana derisinin keçi derisine nazaran biraz daha kalın olması ve yeni teknolojinin ürettiği makineler yardımı ile, dana derisinin kalınlığından ikiye bölünmesini sağlamıştır. Bu husus da çorap mest yapımında dana derisinin daha çok kullanılmasının bir diğer tercih sebebi olmuştur.

İşlenilmiş deri üzerine ayak numaralarına göre sert kartondan hazırlanmış kalıplar konulmakta, kesim bıçağı (Falçata) ile kesilmektedir. Mest altı parça derinin dikilmesi ile elde edilmektedir. Asıl konumuz olan çorap mest ise beş parçadan dikilmektedir (Resim 3). Çorap mestte, normal mestlerde arkaya dikilen ve flota denilen boğazda küçük bir parçası (kulağı) görülen parça yoktur. Sonra parçaların dikişe gelecek yerleri 1 cm. eninde dikiş sırasında kalınlık yapmaması için sıyırma bıçağı ile inceltir. Çorap Mestin derisi zaten ince olduğundan dikilmeden önce inceltme işine gerek

yoktur. Ancak Çorap mestin topuk tarafına gelen kısmı dikişten dolayı sertleşip ayağı vurmaması için, ilk dikişten sonra arka dikiş ikilenir. Buna Tulum denilir.

Bu işlemden sonra parçalar dikilmeye başlanılır (Resim 4). Önce parçaların fermuarları dikilir. Mestin içine mestin sıcak tutması için isteniliyorsa yün bir kumaş da yapıştırılır. Boğazına "Kıyılık" denilen parça geçirilir. Sonra taban dikilir. Dikişin tamamı ters tarafından dikildiği için mest ters yüz edilir. Sonra dikilmiş olan mest kalıba geçirilir. (Resim 5).

Mestler genellikle siyah renk deriden dikilmekle beraber kahverengi ve beyaz renkte dikilenleri de vardır (Resim 6). Sema sırasında Semazenler siyah renk çorap mest giyerlerken Semazen Başlıkların sema sırasında beyaz renk çorap mest giydiklerini görüyoruz. Buna sebep Semazen başının Semanın başlangıcında Semayı ayak hareketleri ile yönlendirmesidir. Siyah renk tennurenin altından çıkartıp çektiği beyaz renk çorap mestini ile semazenlerin hangi tarafa doğru yürüyüp çark atacıklarını (döneceklerini) bildirir. Siyah renk tennurenin altında beyaz renk çorap mest daha dikkat çekici olduğundan çorap mestin rengi beyaz tercih edilir.

MESTÇİLİKTE KULLANILAN ALETLER

Mestçilikte fazla çeşitli aletler kullanılmamaktadır. Kullanılan aletlerin tamamı altı adettir (Resim 7-8).

- 1- İye
- 2- Masat
- 3- Falçata
- 4- Dişli veya Danalya
- 5- Çekiç
- 6- Kerpeten

ÇORAP MESTİN TARİHÇESİ

İncelemelerimiz sonunda çorap mestin sema sırasında kullanılmaya başlama tarihinin çok eskilere gitmediğini gördük. Mest Ustamız Muzaffer HİNİS "Çorap mestinin geçmişi 20-25 yıllıktır. Eskiden hiç çorap mest yapmazdık." derken, Mevlânâ ve Mevlevilik konularında araştırmalarıyla tanıdığımız Dr. Mehmet ÖNDER de bu konuda "Semahanelerin zemini kaygan olurdu. Semazenler ayakları kaymasın diye sema sırasında çorap giyerlerdi. Eskiden çorap mest ile sema eden semazen hatırlamıyorum. Eski Gravürlerde de semazenler çıplak ayakla sema ederken gösterilmektedir" demişlerdir.

Mevlânâ'nın torunlarından rahmetli Dr. Celaleddin ÇELEBİ de "Sema çıplak ayakla yapılırdı. Bende geçmişte yaptığı semaların hepsini çıplak ayakla yapmıştır" demişlerdi.

Yine Mevlânâ ve Mevlevilik konularında yaptığı çalışmalar yanında sema gösterilerini yıllarca Turizm Derneği kanalı ile yapan Sayın Feyzi HALICI ise bu konuda şöyle dediler. "Semazenlerin giyim kuşamlarının temiz, bakımlı ve düzenli hale gelmesi ilk semazen başımız Ahmet Bican KASABOĞLU zamanında oldu. Çok titizdi. Tennureleri her semadan önce yıkattırır hatta kolalattırır. Sikkelerin şekilleri ve duruşları ile yakından alakadar olurlardı. Çorap Mest de onun zamanında 1960'lı yıllarda giyildi. Ancak Çorap Mest ilk defa hangi sema gösterisinde giyilmişti, hatırlamıyorum."

Mevlânâ Dergahı'nın Matbah Bölümünde halen Sema Talim Çivileri yerinde durmaktadır (Resim 9). Çivi etrafında daire şeklinde uzun yıllar burada sema talimi yapılması nedeniyle çukurlar oluşmuştur. Çivinin bulunduğu ahşabın oldukça sert olduğu göz önüne alınırsa, çivi etrafındaki çukurluğun oluşması için yılların geçmesi gerekir. Matbah'ın 1867 yılında büyük çaplı onarım gördüğü ve yenilendiğini göz önüne alırsak, çivi etrafındaki çukurlukların Mevlânâ Dergahı'nın kapandığı ve Müze olarak açıldığı 1926 yılına kadar ancak oluşması gerekir. Bugün dahi çoğu semazen, sema talimlerini özel ölçülerde yapılmış Sema Talim Tahtası üzerine çakılmış çiviler etrafında yapmaktadırlar.

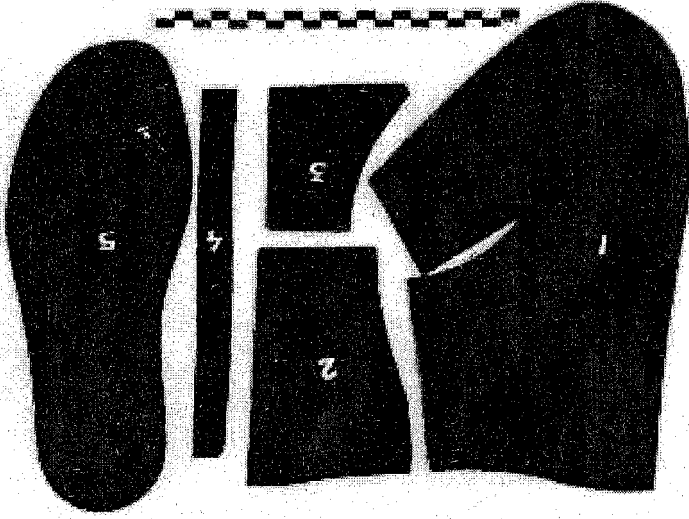
Yukarıda belirttiğimiz uzman görüşlerinden ve Mevlânâ Dergah'ının Matbah Bölümündeki Sema Talim Çivilerinden hareketle ve Mevlânâ Müzesi Semahene Bölümü'nde 1954 yılında semanın aslının ileri nesillere doğru olarak aktarılabilmesi için çekilmiş filmde semazenlerin semayı ayaklarına giydikleri beyaz renk yün çorapla yaptıklarını da göz önüne alırsak "çorap mestin semazenler tarafından kullanılış tarihi 1960'lı yıllarda başlamıştır" diyebiliriz.

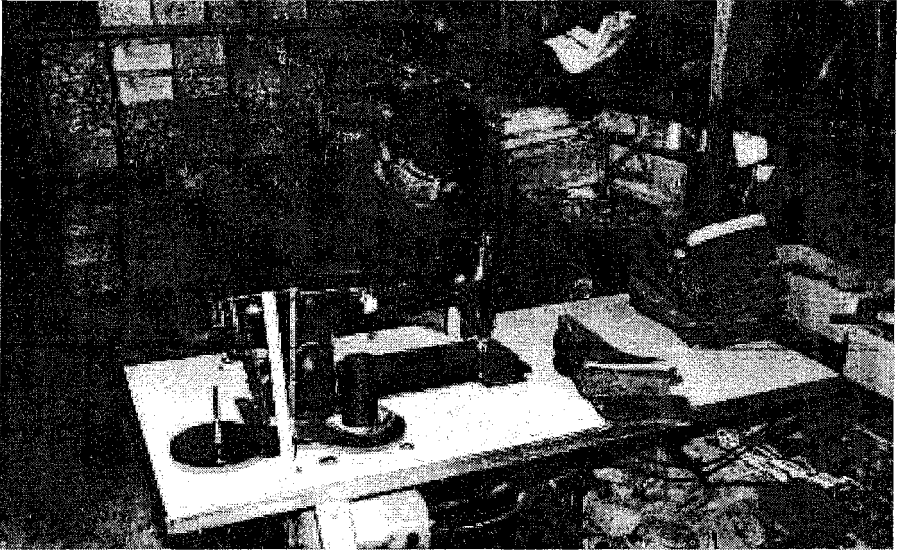
Resim 1: Mestçi Muzaffer HINIS usta

Resim 2: Mestçi Mehmet BÜYÜKMUMCU usta

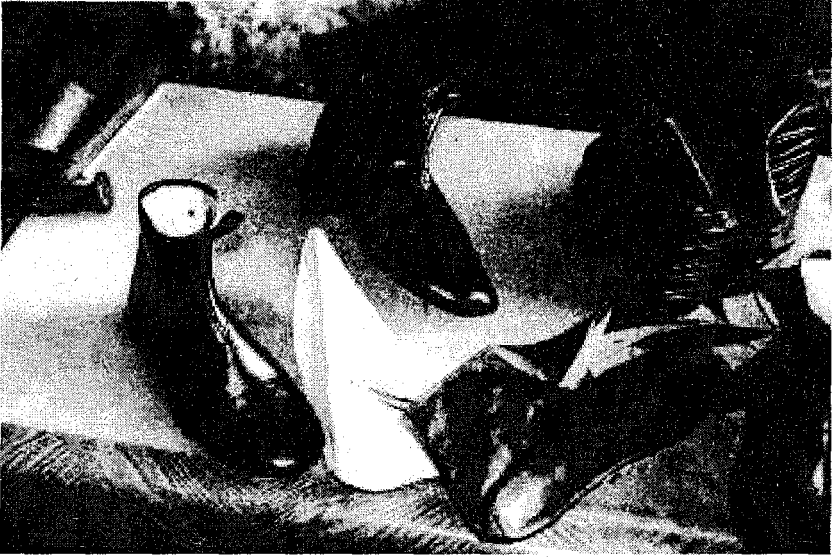
Resim 3: Kalıpla kesilmiş çorap mest parçaları

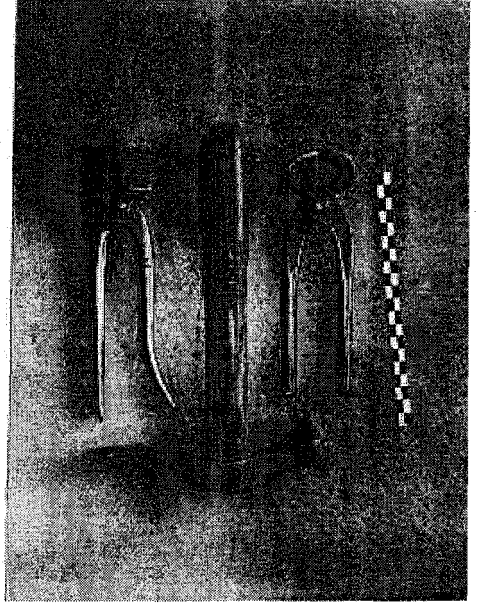
Resim 4: Mestin dikilişi

Resim 5: Mest kalıpları

Resim 6: Çeşitli renklerde dikilmiş mest ve Çorap mest örnekleri

Resim 7-8: Mestçilikte kullanılan aletler

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ' NİN F İ H İ M Â- FÎH İSİMLİ ESERİ VE MEVLÂNÂ'NİN GÜNÜMÜZE AKTARILMASI

Prof. Dr. Gönül AYAN*

Fîhi Mâ-Fîh, Mevlânâ'nın sohbetlerini içeren mensûr bir eserdir. Eserin karşılaştırmalı metnini Prof. Bedü'z- Zamân Fûrûzânfer hazırlamış, Prof. Dr. Meliha ANBARCIOĞLU bu tenkidli baskının tercümesini yapmıştır. Üstad Abdülkadir GÖLPINARLI ise başka yazmaların yanısıra, Konya Mevlânâ Müzesi'nde bulunan ve Müstencid ismiyle nitelendirdiği yazmayı esas alarak Fîhi Mâ-Fîh'i ilk defa Ahmet Avni KONUK (1868-1938) yedi sekiz nüshayı karşılaştırarak Türkçeye tercüme etmişse de bu tercüme ancak Dr. Selçuk ERAYDIN tarafından günümüz Türk alfabesiyle, Türk okuyucusuna 1994 yılında ulaştırılabilmektedir. 1900-1938'in Türkçesiyle yapılan bu tercüme, hayli ağır, ağdalı bir dil sergilemektedir. Bazı araştırmacıların, Fîhi Mâ-Fîh'in Tefsiri diye adlandırdıkları çalışma da bu olmalıdır. Fîhi Mâ-Fîh, Ahmet Avni KONUK'un çalışmasında 73 fasıl, Abdülbaki GÖLPINARLI'nın çalışmasında 76 fasıl, Prof. Dr. Meliha ANBARCIOĞLU'nun çalışmasında 61 fasıl olarak ortaya konmuştur.

Fîhi Mâ-Fîh adı, eserin üzerinde çalışanları meşgul etmiştir. Kitabın adını, Muhiddîni Arabî'nin Fütûhât-ı Mekkiyye isimli eserindeki bir kıt'adan aldığı öne sürülür. Bu kıt'a ise: "Bu bir kitap ki içinde içindekiler vardır. Mânâların da çak latiftir. İçindekilere bakarsan onun incilerle dolu olduğunu görürsün!"

Eserin adını ister Mevlânâ koymuş olsun, ister Mevlânâ'dan sonra Sultan Veled, Hüsâmeddîn Çelebi veya herhangi bir mürîdi koymuş olsun,

* S.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

bu isim bir sembol olarak, Mevlânâ'nın üslûbuna uygundur. Eserin adı, kolay anlaşılır cinsten değildir. Bir zarf durumundadır. O zarfı açtığınız zaman içindekiler ortaya çıkacaktır. Bu itibarla, bu ibareyi, içindekiler, münderecât gibi düşünmek yerinde olur. Eserin muhtevası, Mevlânâ'nın sohbetlerinden oluştuğu için kolay anlaşılmaktadır.

Fuzûlî üzerinde çalışanlar, onun şiirlerinin çok geniş anlamlara sahip olduğunu ifade ederek, her okuyanın ilmine, bilgisine ve kültürüne göre, ondan zevk aldığını söylerler. İşte Mevlânâ'da bu durum çok daha fazladır, görkemlidir. Mevlânâ'dan herkes bundan dolayı, din, dil, ırk farkı gözetmeksizin, kendi kavrayışına göre, zevk alır, bunlarla duygu ve düşüncelerini süsler, geliştirir.

Fîhi Mâ- Fîh, büyük bir ihtimalle Sultan Veled tarafında bizzat veya onun teşvikiyle, Mevlânâ sohbetlerinde bulunan diğer dervişler tarafından tutulan n o t l a r dan meydana gelmiştir. Eserin çeşitli yazmalarının sahife kenarlarındaki kayıtlarından elde edilen bazı bilgilere göre ise, Mevlânâ'nın bu n o t l a r ı görüp düzelttiği, eklemelerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bazı hallerde ise Mevlânâ Hazretlerinin söylediklerini birden fazla kişinin zabtettiği, sonra bunlar bir araya gelerek hazırladıkları notları karşılaştırıp, daha sonra da Mevlânâ'nın icâzetini aldıkları şeklindedir.

Mevlânâ Hazretleri bu eserinde, bazan bir âyeti, bazan bir hadîsi me'haz göstererek, onlara uygun örnekleri gözler önüne serip, o âyetin, o hadisin açıklamasını, yorumunu yaparken, bazan doğrudan doğruya hayattan alınan canlı ve yaşanmış örnekleri alıp âyete, hadîse bağlar. Bazan da sadece bir hikâye anlatıp, yorumuna girmeden, herkesin bundan kendine göre hisse çıkarmasını ister.

Şarkın büyük ikili aşk hikâyelerinden Leylâ ile Mecnûn'u, Ferhâd ile Şîrîn'i de zaman zaman sözkonusu ederek, öğütlerini ve Varlığın Tekliği (Vahdet-i Vücûd) konusunu ortaya koyar.

Fîhi Mâ-Fîh'teki her sohbetin altında, arkasında da Mevlânâ'nın ulvî kişiliğini, düşüncesini, dünya görüşünü, devrinin düşünce tarzını geleceğe intikal ettirini; din ve insanlık hakkındaki düşüncelerini hasılı bütün fikrî hayatını görürüz. Bu sohbetlerde Mevlânâ, günümüz insanına da

örneklik edecek açıklamalarda bulanmaktadır. Bu açıklamalar modası geçmeyen, her dönemde insanlığa hitap edecek, yön verecek mahiyettedir.

Toplumumuzun her sancılı döneminde, insanlarımızın dillerinde pelesenk ettikleri bir yargı vardır. Bu da: "Bu memleket ne çekmişse aydınlarından çekmiştir!" yargısıdır. Bu yargıyı duymayanımız kalmamıştır. Mevlânâ Celâleddin Rûmî de bu düşüncededir. O, sohbetlerinde de Mesnevîsi'nde de g e r ç e k âlimi, bilgini sözkonusu eder ve arar. Bazan sözünün başında, bazan sonunda gerçeği, inandığı mesajı verir.

Fîhi Mâ-Fîh, "Bilginlerinin kötüsü emîrleri ziyaret eden, emîrlerin iyisi bilginleri ziyaret edendir. Fakat fakîrin kapısına gelen emîr ne kadar hoş! Ve emîrlerin kapısındaki fakîr ne kadar kötüdür!" hadîsinin açıklamasıyla başlar.

Mevlânâ Hazretleri, önce halkın bu hadîsi yanlış yorumladığını belirterek, bir menfaat düşüncesiyle hareket eden âlimin kötü bir âlim olduğunu vurgular. Gerçek âlimin bir menfaat karşılığı, emîre yaranmak düşüncesiyle, bilgi sahibi olmak istemeyen; yaradılışı gereği, aynı tabiatı icâbı suda yaşayan balık gibi, ilimle temâyüz etmiş olan kişi demek olduğunu belirtir. İlâveten de "O'nun bilgisi belki başlangıçta ve sonunda Tanrı için olmuş olur. Tuttuğu yol, göstermiş olduğu faaliyet sevaplıdır. Böyle bir âlimin hareketlerini idare eden ve ayarlayan a k ı l dır. Herkes o âlimden korkar. İnsanları, bilerek veya bilmeyerek onun ışığından ve aksinden yardım görürler." Böyle bir âlim, "Ülü'l-emre uyarak, emîrin ziyaretine gittiğinde, görünüşe bakılırsa, emîri ziyarete gitmiştir. Esasta ise emîr, ziyaret eden, âlim ise ziyaret edilendir. Çünkü emîr, bütün hallerde ondan feyz alır, fayda görür yardım görür. Âlimin emîre ihtiyacı yoktur. Çünkü o, mânevî zenginlikle techiz edilmiştir. Etrafa nûr bağışlayan güneş gibidir. İşi bağışlamak, ihsan etmektir. Mevlânâ, emîri, bilgi fakiri olarak fakîr, bilgini ise bilgi, ilim zengini olarak s u l t a n diye nitelendirip onlarla özleştirir.

Burada söz konusu olan herhalde bizzat Mevlânâ'nın kendisidir. O, ilmini bir menfaat temin etme gayesiyle edinmemiş, sultanları ziyaret etmiş olsa bile, onlardan aslâ bir makam, mevkî talebinde bulunmamış, sadece

çevresindekileri Kur'ân-ı Kerîm'in ve hâdislerin rehberliğinde irşâd etmek, onlara doğru yolu göstermek istemiştir.

Mevlânâ Hazretleri, ilim adamının nitelik ve niceliğini bir başka hikâyede de dile getirir:

"Padişahın biri oğlunu, hüner sahibi bir topluluğa teslim edip o topluluktan remil, yıldız bilgisi ve daha başka bilgileri öğrenmesini ister. Çocuk aptal olmasına rağmen, o topluluğun öğrettiği ilimleri öğrenir.

Bir gün babası oğlunu imtihan ederek avucunda sakladığı yüzüğün ne olduğunu sorar. Çocuk:

"Yuvarlak ve içi boş bir şey" olduğunu söyler. Padişah:

"Alâmetlerini bildin! Ne olduğuna da hükmet!" der. Çocuk: "Kalbur!" der. Padişah: "Akıllı hayretler içerisinde bırakan alâmetleri, bilgi ve tahsil sayesinde söyledin! Fakat "Kalbur"un avuca sığamayacağına nasıl akıl erdiremedin?" der.

Mevlânâ Hazretleri bu hikâyenin neticesini, "Bunun gibi zamanımızdaki ilim adamları kılı kırk yarıyorlar. Kendileri ile ilgili olmayan şeyleri çok iyi biliyorlar. Onlara tamamiyle ve bütün etrafiyla vâkıftırlar. Fakat önemli olanı ve kendine herşeyden daha yakın bulunanı yani kendi kendilerini bilmiyorlar. Çünkü onların esas şeylerden haberi yoktur" sözlerine bağlar. Mevlânâ, ilim adamlarının esasa taalluk eden meselelere yönelmelerini bu şekilde pekçok hikâye ve temsillerle teşvik etmekte, yol göstermektedir.

Mevlânâ'nın bütün hikâyelerinde, değişmeyen ve esasa taalluk eden bir unsur vardır. O da özdür, cevherdir.

Yine Fîhi Mâ-Fîh'in başka bir faslında; Arapça bir kelime bile bilmeyen padişahın huzurunda, Farsça bilmeyen bir Arap şâirinin çok güzel bir şiir okuması ve padişahın onu tamamen anlamış gibi, uygun yerlerde başını sallaması, takdîrkâr davranması karşısında, çevresindekilerin Arapça bilmediği zannettikleri padişah hakkında, Arapça bir söz söylemişlerse hallerinin ne olacağı telâşına düşmeleri ve uygun bir zamanda, padişahın Arapça bilip bilmediğini öğrenmek için bir uşağı aracı koymaları ve sonunda padişahın aldıkları cevap hikâyeye edilir.

Buna göre; esas olan maksattır. O şiir maksadın bir dalıdır. Eğer gaye olmasaydı, o şiir söylenmiş olmazdı. Maksada bakılırsa ikilik kalmaz. İkilik teferruattadır. Öz, esas birdir. Zira şeyhlerin yolu çeşit çeşittir. Mekânları, konuşmaları, hâlleri ayrı ayrıdır. Fakat maksat yönüyle b i r dir. O da Allah'tır.

Görüldüğü üzere, Mevlânâ, basit bir hikâye ile, söylemek istediğini, daha doğrusu, şeriat-tarîkat ilişkisini birleştiricilik, bütүнleştiricilik mesajıyla neticeye ulaştırır.

"Gez dünyayı, gör Konya'yı" tekerlemesinin kaynağını teşkil eden Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, günümüze kadar nakledilen eserleriyle, XIII. yüzyılda, Anadolu'nun akıllara durgunluk veren siyasî karışıklığı arasından sıyrılmış, insanlığa huzûr ve sükûn bahşeden bir tefekkür dünyası yaratmıştır. Mûcizevî olarak niteleyebileceğimiz bu tefekkür dünyasını ise zaman ve mekân boyutunu aşan ilâhî kaynaklı "Lâyuhtî" yani "Hatâsız" olarak vasıflandırılan Kur'ân-ı Kerîm'i esas aldığı için ortaya koyabilmiştir.

XIII. yüzyılın karışık beşerî ortamından pek etkilenmeyen, kendi düşünce dünyasıyla günümüze kadar feyz kaynağı olan Mevlânâ Hazretleri, bu durumu 26.000 beyitlik ve 6 ciltten müteşekkil Mesnevî'si, Dîvân-ı Kebîr'i ve Fîhi Mâ-Fîh gibi eserleriyle sağlamıştır,

Mevlânâ'nın tam manasıyla günümüze aktarılmadığı ve eserlerinin tanıtılmadığı düşüncesi belki fazla katı, fazla menfî bir iddia olarak karşılanabilir. Üniversitelerimizde, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümleri dışında, Mevlânâ ve eserlerinin okutulmadığı bir gerçektir. Tabii olarak, bunun neticesi, Mevlânâ'nın İran kültürü içerisinde gösterilmesidir. Mevlânâ ki, Hazreti Peygamber'in mektubunu yırtan Husrev'i, eserlerinin hiçbir yerinde sözkonusu etmez. O da aynen, kendisinden ikiyüz yıl sonra yaşayan büyük Türk milliyetçisi Ali Şîr Nevâyî'nin yaptığı gibi Ferhâd'ı ortaya çıkarır. Şarkın büyük hikâyesinin adını Husrev ü Şîrîn değil, Ferhâd u Şîrîn olarak zikreder.

Bazılarının araştırdığına göre, Türk üniversitelerinden sadece üçünün Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde Farsça dersi bulunmaktadır. Tabii ki Farsça dersi ile Farsça metin örnekleri de, bizim Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nde

yaptığımız gibi, Mevlânâ'nın eserlerinden seçilmektedir. Diğerlerini de öyle kabûl edelim!

Mevlânâ Hazretleri, Türkçe düşünüp o zamanın geleneğine göre Farsça yazmıştır. Düşünce Türkçe olduğu için, Farsça'sı, Türkler tarafından yabancı bilinmemiştir. Ayrıca İslâmî Türk Edebiyatı'nda şâirler Farsça bildikleri için de feyiz ve ilhâm kaynağı olarak, Mevlânâ'yı benimsemişler ve Mevlânâ, XVIII. yüzyıl sonlarına kadar, Türk kültürü içerisinde özümsemiştir. Bu yüzyılda Mevlevî şâirlerinin en büyüğü olarak kabul edilen Şeyh Gâlip'in yanısıra Mevlevî Şâirler Tezkirelerelerini dolduracak kadar zengin bir m e v l e v î ş â i r l e r topluluğuna rastlanır. Ama araya giren çeşitli nedenlerle, artık Mevlânâ günümüze aktarılamamıştır.

Günümüzde, "Dili benden olmayanın edebiyatı da benden değildir" düşüncesi dolayısıyla Mevlânâ, Türk Edebiyatı ve Türk Düşüncesi dışında bırakılmaya yüz tutmuştur. Halbuki araştırmalar, Anadolu'nun Türkleşmesinde, İslâmlaşmasında, alperenler kadar Mevlânâ'nın da etkin rol aldığı neticesini ortaya koymaktadır.

Mevlânâ, İslâmî Türk düşüncesini, Selçuklu'nun o günkü şartlarına uygun olarak, Farsça yazıp İslâmî Türk Edebiyatı'nın Anadolu'da temellerini atmıştır. Bu atılan sağlam temeller üzerinde de altı asırlık kültür âbidesi imâr edilip yükseltilmiştir.

Geçmişte, her müslüman Türk âilesinin evinde Kur'ân-ı Kerîm yanında, Mevlânâ'nın Mesnevî'sini, Kadı İlyas'ın Şifa-i Şerîf'ini, daha sonraları Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ini ve Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediyye'sini görmek mümkündü.

Büyük camilerde ve tekkelerde Mesnevî okunur, Mesnevîhân kadroları bulunurdu. Bugün olduğu gibi, câmilere cemâat beş vakit namazı kılmak için gelmez, bu Mesnevî derslerinin zevkine vararak, onları dinlemek üzere de gelirlerdi. Câmiler medreselerle iç içeydi. Dergâhlar, zâviyeler, tekkeler bilgili kimselerin bulunduğu birer feyiz ve irfan yuvasıydı.

Günümüzde ilimlerin çeşitli yönlerde gelişmesi, medya ve çeşitli kurumlar... bazı şeylerin hallini kolaylaştırırken, meselâ: Mevlânâ'nın

kültürümüz üzerindeki etkisi, daha doğrusu günümüz gençlerine tanıtılması, günümüze aktarılması konusunu güçleştirmiştir.

Sokrat'ı, Firdevsî'yi, Şekspir'i, Göthe'yi tanımayan; onların eserlerinden haberdar olmayan, kendi edebiyatlarında tahsil görmeyen bir Yunanlıyı, bir İranlıyı, bir İngilizî, bir Almanı düşünebilir miyiz? Tabii ki hayır! Çünkü onlar bu kültür üzerine kurulan temelin sağlamlığının bilincine kavuşmuşlardır. Biz Türkler ise bu kültürü teşkil eden temel taşlarını basit görmekten ziyade önemsememiştir. Yeni yetişenlerimizin inanacak, okuyacak büyükler araştırdıklarında, bu yabancı kaynaklarla, bu kendi örfüne aykırı, inancına yabancı kimselerle karşılaşp, onları okuyup onların mensup olduğu millete hayranlık duyup, kendilerini tanıyamadıkları için de komplekse kapılmalarına sebep olmuştur.

Günümüzdeki pekçok problemin temelinde bunu aramak gerekir.

Türk toplumunda artık mesnevîhanlar yoktur. Tekkelerin kapatılmasıyla da Mesnevî okunmaz olmuştur. Mevlânâ yılda bir iki kere, o da sadece Konya'da medfûn olduğu için, çeşitli mahallî kuruluşlar tarafından düzenlenen, bazan turistik mahiyette anma programlarıyla gündemde tutulmuş, bilâhare Üniversitenin bu işe el atmasıyla ilmî bir veche kazandırılmaya çalışılmıştır.

Selçuk Üniversitemizin bu faaliyetleri takdire şayandır. Lâkin Mevlânâ'yı, günümüze aktarmada yeterli değildir. Merhum Prof. Dr. Nafiz UZLUK'un 1963 yılında Yeni Meram Gazetesi'nde çıkan yazıları da, Mevlânâ adına kurulacak bir Enstitü'nün kurulmasıyla ilgili pekçok çalışmalar yapılmış ve yazışmalar olmuşsa da bir sonuç alınamamıştır.

Netice olarak,

Üniversitemiz bünyesinde, Konya'da, bir Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü kurulmalı, Mevlânâ, ve eserlerinden örnekler, Fen-Edeb. ve Eğitim Fakültelerinden Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde Seçmeli Farsça dersi ile birlikte okutulmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA:

- 1) Prof. Dr. Meliha Ülker ANBARCIOĞLU, Fîhi Mâ- Fîh, Millî Eğitim Bas., İstanbul 1974
- 2) Abdülbaki GÖLPINARLI, Fîhi Mâ- Fîh, İstanbul 1959, Yükselen Matbaası
- 3) Abdülbaki GÖLPINARLI, Mevlânâ Celâleddin, Hayatı, Felsefesi, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, İstanbul, 1959, Ceylân Matbaası.
- 4) Ahmet ATEŞ, Farsça Grameri, İstanbul Edebiyat Fak. Bas. 1962

YEDİYÜZ SENEDİR AÇIKLANMAYAN HAKİKAT

Faruk ÇELEBİ

Türkler Orta Asya'da ve Çin'de iki önemli imparatorluk kurmuşlardır. Bu imparatorluklar zamanında muhtelif dinlerin Hinduizm, Şamanizm, Budizm, v.s. etkisinde kalmışlardır. Daha sonra Hülafayı Raşidin, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ile Hz. Ali'nin hilafetleri ve onlara tabi olanların İslam fetihleri sayesinde, Müslümanlığı kabul etmiş ve Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır.

Konumuzla ilgili olarak baktığımızda, Hz. Mevlânâ'nın babası, Bahâeddin Veled'in devrinin en büyük Rûmi olmasını muhakkak annesine borçludur. O iki yaşında iken Alaaddin M. Hârizmşah'ın kızı olan annesi elinden tutarak, babası Hüseyin el Hatibi'nin kütüphanesine götürüp: "Beni babana bu eserler yüzünden verdiler. O, bu eserleri okumakla dünya ve ma'na ilimlerini öğrenmiş, İslâm âlemindeki müstesna yerini almıştır" diyerek oğlu Bahaeddin Veled'in daha sonra Sultan-ül Ulemâ diye anılmasına sebep olan kıvılcımı yakmıştır.

Bu hâdise, Hz. Mevlânâ ailesince bir anane olarak benimsenmiş, asırlar boyunca kadına, özel bir değer verilmesine sebep olmuştur. Hiç şüphesiz. Hz. Mevlânâ'nın yetişmesinde babasının ve çevresinin tesiri olduğu kadar, annesi Karaman'da medfun Maderi Mevlânâ Mü'mine Hatun'un da çok büyük te'siri olmuştur... (A. Menkıbeleri)

... Bir gün Hz. Mevlânâ, Gıyaseddin Keykubad'ın meclisinden oğlu Bahaaddin Veled ile beraber ayrılırken oraya gelen Osman Bey'e rastlar (Osmanoğulları Hanedanı'nın kurucusu). Osman Bey'e "Bizimle beraber gel" der. Birlikte ders verdiği İplikçiler Medresesi'ne giderler. Yanındakilere

Osman Bey için 18 'Fatiha' okumalarını söyler. Sultan Veled de (babasına) "Hüdavendigâr, benim için de 18 Fatiha okuyun" diye rica eder. 18, 18 daha 36 eder. Osmanlı Hanedanınının 36 padişah ile son bulacağına işaret olunur.

... Bir müddet sonra, Hz. Mevlânâ, Konya çarşısında oğlu Bahaeddin Veled ile yürüyüşe çıkar. Babasına gösterilen sonsuz saygı ve sevgi karşısında şaşırın ve duygulanan Bahaeddin Veled; "Hüdavendigâr siz Allah'ın nasıl bir kulusunuz ki, insanlar bu dünyada yaşar, öldükten sonra bu saygıyı ve sevgiyi görür, veli oldukları kabul edilir. Siz ise daha hayatta iken veli kabul edilmişsiniz ki bu saygıyı ve sevgiyi görmektesiniz, Fesuphanallah !"

"Bu çok mu güzel Bahaeddin Veled?!"

Evet, Çok güzel."

"Öyleyse bunu, sana ve senden sonra olacak evlatlarına sonsuza kadar hediye ettim." (M. Arifin)

... 1378' de ise Germiyan beyi Süleyman-Şah, ana tarafından Hz. Mevlânâ'nın torunlarından olan kızı Devlet Hatun'u, Sultan Murad'ın oğlu Şehzade Yıldırım Bayezid'e verir ve gelinin cihazı olarak Kütahya, Tavşanlı, Emet (Eğrigöz), Simav ve çevresini Osmanlılar'a bırakır. Bu suretle bugünkü Kütahya vilayetinin tamamı, Osmanlı topraklarına katılır. Süleyman-Şah da, Kula'yı başkent yapıp bu kasabaya çekilir. Artık Osmanlılar'ın Rumeli fütühatı için şiddetle ihtiyaç gösterdiği Türk nüfusu şimdilik temin edilmiş olmaktadır.

Bugün Devlet Hatun'un mezarı Bursa'da Yeşil Türbe'nin Altındaki bir mahallede bahçe içinde çadır şeklinde bir türbedir. Oğullarından Mehmed Çelebi padişah olmuştur. Türkiye Tarihi- Yılmaz Öztuna (Hayat-C 3)

Osmanlılar'a Çelebiler'in kılıç kuşatmasının gizli sebebi de Osmanlı Ailesine giren Hz. Mevlânâ'nın torunu Devlet Hatun ile birlikte bu Hanedanın çocukları Hz. Mevlânâ'nın torunları olmasıdır. Bu kehanet gizli tutularak, son padişah Vahdettin Efendi'ye kadar sürmüştür. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bu hakikat Padişah ve Halife Sultan Reşat tarafından bir risale ile açıklanmıştır. (Kendisi Halife olmasına rağmen, Evradı Şerifesini "El-Mevlevi" diye imzalamıştır).

MODERN İNSANIN BUHRANLARINA HZ. MEVLÂNÂ'NIN MESAJLARI

Yrd. Doç Dr. Abdullah ÖZTÜRK*

Sayın Rektör, değerli misafirler

Konuşmama başlamadan önce hepinizi saygıyla selâmlarım.

İnsanoğlu varolduğu günden beri, bir yandan nereden gelip nereye gittiği sorusunu sormuş, dinî ve dünyevî bütün ilimlerle bu soruya cevap aramış; diğer yandan hayatın bütün cephelerinde sınırsız ihtiyaçlarını karşılamamanın mücadelesini vermiştir.

İradesinin dışında gelişen hayatın, bu alemde bir başlangıcı ve sonu olduğuna şahit olan insanoğlu, kendisi için meçhul olan bu gerçeğin sırrını birazcık olsun anlayabilmek için, kendisine yol gösterdiğine inandığı inanç sistemlerine ve mitolojilere yönelmiştir. Bu tür yönelişlerde aklını, tecrübesini ve sezgisini kullanan insan, kendi mahiyeti hakkındaki farklı görüşleri nedeni ile zamanla doğmatik, pozitivist ve ateist anlayışları benimsemiş ve hayatla ilgili problemlerin çözümünde de bu temel anlayışları esas almıştır.

Aklıyla diğer canlılardan farklı olduğunu idrak eden insanoğlu bazen dinin öğrettikleri ile aklın öğrettiklerini birleştirmiş, bazen de dini reddederek herşeyi aklın sınırları içinde açıklamaya çalışmıştır.

Bugün hakim konumda olan Batı medeniyeti XVII. asırdan itibaren ilahî mesajlara sırt çeviren, yalnız aklın kılavuzluğunu kabul eden, gerçeklerin sadece laboratuarlardan çıkabileceğini iddia eden pozitivist bir anlayışa girmiştir.

* S.Ü. Fen-Edeb. Fak. Öğr. Üyesi.

Batının yeniden doğuş adını verdiği "Rönesans" terakkisi ile XVI. yüzyıldan itibaren kendini Tanrı yerine koyan modern insan, kainatı Tanrı'nın yerine yönetme iddiasına kalkışmıştır. Bilim ve tekniğin kendisine verdiği güçle, başka insanlara, başka kıtalara hükmetmeye çalışan bu insan, tabiatın mucidi ve sahibi olmak gibi başka bir mutluluğu hayal etmiştir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda hüküm süren ve doruğa ulaşan bu geçici zaferin sarhoşluğuna kapılan ve yeniden doğduğuna inanan modern insan, hayatın felsefesini yeniden yazmaya başlamıştır.

Tanrı'nın yerinde modern insanın hüküm sürmesini isteyen Rönesans filozoflarının bu umutları XX. yüzyılın birinci yarısında yani Birinci ve İkinci Dünya Harbiyle sona ermiş ve yerini umutsuzluğa bırakmıştır.

Önce Tanrı'yı öldüren sonra içindeki Tanrılık duygusunu yitiren modern insanın ümitsizliği Heidegger, Sartre ve Foucault gibi ideologları isyan edebiyatına itmiştir. Kendisini 1942 yılında bu bunalımın ortasında bulan Jean Paul Sartre, Varlık ve Yokluk adlı eserinde aynen şunları söylemiştir: "İnsan Tanrı olmayı tasarlayan bir varlıktır. Fakat Tanrı fikri çelişkilidir. Kendimizi boşuna yoruyoruz. İnsan ihtirazsız bir tutkudur." Yine varoluşçu yazar Albert Camus "İsyan Eden İnsan" adlı eserinde, "hayat saçmadır, hayatın hiçbir anlamı yoktur" demiştir. Fransız komünist yazar Andre Malroux da "Hayatın anlamı var mıdır?" sorusunu ilk soran ve bilmiyorum cevabını veren bizim medeniyetimizdir demektedir. Cüz'i aklıyla tanrılık sevdasına kalkışan insanoğlu kendi iflasını kendisi imzalamıştır

"Çok karmaşık olan dünyanın pilotluğunu insanın yapması çok zordur. Problemlerimizin çözümünü bilgisayarlara bırakmamız lazım" diyen Nobert Wiener ile daha birçoklarının sibernetik uygulamaları da insanın mahiyetini anlamada yetersiz kalmıştır.

İnsanda manayı öldüren, onu madde alemine hapseden bu materyalist anlayış, önce batı insanını, sonra onun hayranlarını ancak maddi tatminlerle son bulan uzvi arzulara köle etmiştir.

Modern dünyanın bu krizini zamanında fark eden René Guenon 1946'larda yazdığı "Modern Dünyanın Krizi" adlı eseriyle batı dünyasında

şok etkisi yapmıştır. Bir örnek verecek olursak önce koyu bir Hıristiyan olan, sonra ateizme yönelen Fransız yazar Gide "Eğer René Guenon'un söyledikleri doğru ise benim söylediklerimin hepsi yanlış olur ve tüm eserlerim hükmünü yitirir." demiştir.

Bugün bilgi ve haberleşme çağında yaşadığını söyleyen, ama yalnızlık ve ilgisizlikten şikayet eden, adeta bu dünyadan kaçmaya, uzayda yaşamaya hazırlanan modern dünyanın insanları, yaşadıkları bu paradoks içinde Tanrıya ihtiyacımız var mı? sorusunu tekrar sormaya başlamışlardır.

İnsanlığın problemini çözeceğini vadeden, dünyaya ekonomik ve sosyal refahı getireceğini iddia eden ve bunu bir bakıma sağlamış olan Batı'nın materyalist ve liberalist anlayışı, diğer taraftan aç gözlü, amaçsız, doyumsuz bir insan tipini de ortaya çıkarmıştır. İnsanda ruhun eserini yok eden bu materyalist değişim, onu şiddetle alkolizme ve uyuşturucu kullanmaya da itmiştir.

Dünyayı geniş bir pazar yapan serbest pazar ekonomisinin vahşi rekabet kanunları zenginliğin, toplumun belli bir kesiminde, sefaletin de toplumun diğer kesiminde toplanmasına neden olmuştur. Serbest pazar ekonomisi sisteminin insanı sömüren canavar mantığı, bir kısım insanların servet yağmalayıcısı olmasını, diğer insanların da sömürülmesini ve esaretini gerektirmektedir. Hobbes'in dediği gibi bu sistem insanı, insan yiyen canavar haline getirmiştir.

Bugün Batı dünyası, yukarıda arzettiğimiz tablo içerisinde bir taraftan liberal kapitalist sistemin sosyo-ekonomik baskılarıyla karşı karşıya kalmakta, diğer taraftan kendilerinin basit bir tüketim aracı olmalarını reddeden insanlar, dinî ve mânevi arayış içerisinde bulunmakta, kendi inanç sistemlerinde bulamadıkları mânevi boyutu İslâm dininde ve özellikle Hz. Mevlânâ'nın görüşlerinde aramakta ve ona akın etmektedirler.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de gerek doğulu gerek batılı bütün bilginlerin ve düşünürlerin ifade ettikleri gibi Hz. Mevlânâ tüm zamanların en büyük mütefekkir ve şairlerinden biridir.

Hz. Mevlânâ'ya göre kainatın özü olan insan, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma şerefine sahip yüce bir varlıktır. Ancak madde

ve ruhtan müteşekkil olan bu varlık, madde yönüyle, sufli, mana yönüyle ulvi alemlere ulaşır.

O'na göre mutluluk insan-ı kamil olabilmektedir. Mükemmel insan demek olan insan-ı kamil, bencilliğin ve kendini beğenmişliğin dar kalıpları içerisinde kalmayıp yaratılışını ve ölümünü müdrük olan insandır. Beşeriyeti teşkil eden kainât tarihinin hepsini ve ilahi vahdaniyetin tecellisini kendinde toplayan bu insan, mükemmel bir hayatın varlık sebebidir.

"Bağları kopar ve özgür ol ey oğul!" diyerek insanlığa hitap eden Hz. Mevlânâ İnsan-ı Kamil mertebesine, ben duygusunun öldürülmesi ve nefsi arzularından kurtulmakla ulaşılabileceğini söylemektedir.

Bunun için insan, evrensel hayatı ezelden yaratan ilahi gücü, vahdaniyet yani birlik sıfatıyla, ruhunun ta derinliklerinde hissederek kendisini arındırmanın mücadelesine koyulmalıdır. Ona göre toplumdaki kötülerle ve kötülüklerle mücadeleden önce fertler, kendi içlerindeki düşmanı görmeli, bencilliği, makam ve mevki sevdasını terketmeli, ilmin gururuna kapılmamalı, ihtiraslarına yenilmemeli ve hepsinden önemlisi Allah yolunda "ölmeden önce ölmeyi" bilmelidir. Bu yolda kişi yiğitliğin hakkını vermeli, gerek ferdi gerekse toplumsal yaşantısında zorluklardan yılmamalıdır.

"Aşk burası ve Mürşid'in kılavuzluğu olmadan Peygamber gibi menzilleri nasıl aşabilirsin" diyen Mevlânâ, aşkı Allâh'a doğru yükselmekte en önemli vasıta olarak görür. Ona göre "Aşksız dünya ölü olacaktır."

Hayatı anlamlı kılan ve dünyaya hayat bahşeden bu aşk, en küçük bir okyanus dalgasından, insanın Allah ile olan en yüce alâkasına kadar kâinattaki her şeye karşı muhabbetin hareket gücüdür.

Bu aşk ile Mevlânâ'nın "yeniden doğuş" diye adlandırdığı bir uyanışla dirilen insan, tabiat ile bir bütün oluşturur. Ona göre tabiattaki varlıklar Allah'a işaret eden birer ayettirler. O, her parçada bütünü, her atomda bir güneşi görebilir.

Aynı asıldan geldiğinin şuurunda olan bu kamil insan ancak beşeriyet ile birlik ve bütünlük oluşturabilir. Bu, hudutsuz bir müslümanla insanlığı hakim kılan, dünyayı ahiret haline getiren, iyiliği ve hayrı hedef edinen bir birliktir.

Hız. Mevlânâ, insanları bugün dil, din, ırk, renk bakımından farklı göstererek aralarında düşmanlıkları körükleyen anlayışa, kesinlikle karşıdır. O, insanlar arasında barış ve diyaloga mani olacak her türlü engelin aşılmasını ister ve şu dizelerle, bunu açıkça ifade eder:

"Gel, ansızın ayrılıp gitmeden birbirimizin kıymetini bilelim.

Alicenap kişiler, arkadaşları uğruna canlarını feda ederler. Düşmanlığı bırak, biz de insanız.

Kin ve garez, dostlukları karartır; niçin onları gönlümüzden söküp atmayalım?

Madem ki öldükten sonra bizimle barışacaksın, şimdi öldüğümüzü farzet de barışalım."

Hız. Mevlânâ'ya göre aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguları paylaşanlar anlaşır. Sevgi, tahammül ve hoşgörü ile açılmayacak kapı yoktur.

"Sevgiyle acılar tatlılaşır, sevgiyle dertler şifa bulur. Sevgiyle ölümler dirilir. Sevgiyle padişahlar kul olur. Barış dalgaları kalplerden kinleri atar, savaş dalgaları ise sevgileri altüst eder. Kin ve nefret gelince göze yüz perde iner, marifetler görünmez olur."

Ancak O, gayeye ulaşmak için Allah'ın ipine, peygamberlerin gösterdiği kutlu yola sınıksız yapışmayı ve bu yolda sürekli çalışmayı tavsiye eder. "İnsanın uğradığı zararların ve başına gelen sıkıntıların, çalışmamaktan ve gayret göstermemekten ileri geldiğini söyler."

İnsanoğlu ihtiyaçlarına çözümler ararken akıl ve bilginin en üstün değer unsurları olduğunu bilmelidir. Fakat, akıl sınırsız olan bilginin çok az bir kısmını ihata edebileceğinden, hakikati aramada o, küllî akla müracaat etmek zorundadır. İnsan bu engin ufuklara ancak akl-ı külli ile ulaşabilir.

Güç, adalet; adalet ise herkese layık olduğunu vermektir prensibini benimseyen Mevlânâ, doğrunun ve hakkın hakim kılınması, yanlışlıkların ve kötülüklerin bertaraf edilmesi için hiçbir fedakarlıktan kaçınılmaması, bu uğurda sabır, metanet, tahammül, sevgi ve hoşgörüyle ilerlenmesini öğütler.

Değerli Misafirler,

İnsanın biyolojik yapısından atom fizikine kadar insanlığı ilgilendiren çok çeşitli mevzulara el atarak, dünyevi ve uhrevi sorunlara

cevaplar veren Mevlânâ'nın çağları aşan mesajları, XXI. yüzyıla girerken hâlâ parçalanıp kutuplaşma dönemini yaşayan, modern dünya insanlığına ışık tutacaktır.

Ülkeler arasındaki dini, kültürel ve etnik farklılıkları ayrılık sebebi sayan ve diyaloga engel gören zihniyetler, her zaman olagelmıştır.

Halbuki Hz. Musa da, Hz. İsa da, Hz. Muhammed de aynı kutsal mesajı getirmişler ve toplumları aynı hedefe doğru yöneltmişlerdir. Bütün insanların aslı birdir. Hz. Mevlânâ'nın "biz ayırmak için gelmedik, birleştirmek için geldik" düsturu bizim de şiarımız olmalıdır.

İnsanlığın ortak problemlerinin layığıyla çözülmesi ancak Mevlânâ ve onun gibi düşünenler sayesinde mümkün olacaktır.

Hepinize saygılar sunuyorum.

